

Irodalmi Jelen

XXI. évfolyam, 233 szám

2021. MÁRCIUS

Irodalmi Jelen

Szerkesztőség és kiadó:

310085 Arad, Eminescu utca 55–57.,

1081 Budapest, Rákóczi út 59. 3/5.

tel.: +40-257-280-751, +40-257-280-596 (fax),

<http://www.irodalmijelen.hu>, ij@irodalmijelen.hu.

ISSN: 1584-6288

Kiadja az **Occident Média Kft.**

Főszerkesztő: **Böszörményi Zoltán**

Főszerkesztő-helyettes: **Bege Magdolna**

Munkatársak: **Varga Melinda** (vers, interjú), **Bene Zoltán** (próza),

Laik Eszter (helyszíni tudósítások, műfordítás, esszé),

dr. Hegyi Pál (tudomány, esszé), **Kis Petronella** (kritika),

Szöcs Tekla (fotó)

Olvasószerkesztő: **Hudy Árpád**

Lektor: **Jámbor Gyula**

Örökös munkatársak: **Faludy György, Makkai Ádám,
Méhes György, Szöcs Géza**

Rendszergazda: **Csipkár Nándor**

A borítón **ISAAC LEVITAN (1860–1900)** festménye

Böszörményi Zoltán

Mint sárga színen várakozó szemaforok, megvillantak a narancsok

*Tavaly január közepén kezdődött, megfázva
jártam Monaco utcáit, érni kezdtek a gyümölcsök
a fákon, bizarr látvány,
a valótlanul kék ég felé kapaszkodó ágak között,
mint sárga színen várakozó szemaforok,
megvillantak a narancsok.
Akkor még nem tudtam, mi vár ránk,
mi lesz ezzel a világgal,
a napsütötte téren
csak az visszhangzott bennem,
mennyire szeretlek.*

*Köhögve mentem ki a nizzai reptérre,
kora reggel tömött sorokban álltak az emberek,
türelemért esedezve néztek egymásra,
négy égtáj felé röpködtek, hárompercenként
szálltak fel az eső fürdette kifutópályáról a gépek,
mint évekkal előtte, amikor a szöuli járaton ültem,
számomra egzotikusnak tűnő tájra igyekeztem,
kis embercsapattal utaztam a nemzetközi kiállításra.
Megszeppebbe szemléltük a szokatlan világot,
melyben magunkra kellett találnunk,
nekem a helybeli vásárlónkat kellett meglátogatnom,
kinek fénycsöves lámpatesthez
szükséges trafókat szállítottam,
(akkor még gyártulajdonos voltam)
nem gondoltam, abban a kis gyártóüzemben
később nagy dolgok születnek, led-technikára állnak át,*

*pedig lett volna okom megsejteni,
aki éjt nappallá téve kutat, dolgozik,
az előbb-utóbb célba ér, aranyat talál.
A kis, füstös műhelyt patikatiszta,
fényárban úszó gyárépület váltotta fel,
de ezt csak fotókon láttam.
Második szöuli este Ko úr,
a helybeli csoportvezetőnk látogatott meg a
tradicionális koreai bútorokkal
berendezett szállodai szobánkban,
kispárnákon ültünk a nagyváradi barátommal,
délután a sarki boltban vásárolt whiskyt
bontottuk ki éppen,
amikor benyitott hozzánk a vendéglátónk,
kis csomagokban szárított húst tettünk az asztalra,
gondoltuk, az ital mellé jól jön,
faljunk valamit, ne éhgyomorra iddogáljunk.
Aznap Namsangol Hanok falut látogattuk meg,
mely a hagyományos koreai hanok építészetet
és a modern idők előtti életmódot mutatja be,
erről beszélgettünk,
és nyúlt Ko úr a szárazhúscsomagjáért,
egy szeletet kivett belőle,
majd fürkészni kezdte a tasak feliratát,
komollyá vált tekintettel megkérdezte,
tudjuk-e, mit eszünk,
mi vállat vonva, szinte egyszerre válaszoltuk,
nem mindegy, hogy mit, ha jó,
és nagyot haraptunk belőle,
egy korty whiskyvel lemostuk.
Nos, ez szárított kutyahús – mondta színtelen hangon
vendéglátónk, és újra vett egy darabot a csomagból,
mire én is,
csak nagyváradi barátom arca lett halálsápadt,
félíg töltötte poharát,*

*az utolsó cseppig kiitta,
s azt követően egész este meg sem szólalt,
csak másnap reggel,
amikor ajtót nyitott,
nézett rám üveges szemmel,
egész éjjel kutyafalkák üldöztek,
azt álmodtam.*

*Meséltem délután a történeteket
üzleti partnereimnek,
akikkel kiautóztunk a Sárga-tenger vidékére,
Incshonba,
nem messze attól a ponttól,
ahol az amerikaiak vezette
ENSZ-erők partra szálltak 1950. június 25-én,
bűvölve néztem a fővenyt,
mint aki látja,
megelevenedik előtte a történelem,
és tudja, hogy az 1953-ban kötött tűzszünetet
Észak-Korea majd 2013-ban fel is mondja.
Pár pillanatig tartott, amíg
az eszmélet partjáról visszatértem,
máris szaladtunk az étterembe, ahol nyersen pácolt,
rózsaszín lazacot tettek elénk,
és egy rántással kihúzták a csontvázát, anélkül,
hogy egyetlen szelet hús elmozdult volna a tálon,
kimcsshit adtak mellé, kínai kelből, retekéből,
zöldhagymából, uborkából készültet,
úsztak a lében a nyers fokhagymagerezdek,
akkortájt már erősödni kezdett a Samsung cég,
meg a KIA és a Hyundai,
érezni lehetett a levegőben azt az erőt,
mely Dél-Koreát hamarosan
az ipari országok élvonalába tolja.
Miért jutott eszembe ez a távoli kirándulás
a nizzai reptéren, ahol már kora reggel*

*tömött sorokban álltak az emberek,
türelemért esedezve néztek egymásra,
négy égtáj felé röpködtek, és hárompercenként
szálltak fel az eső fürdette kifutópályáról a gépek,
talán, mert tavaly január közepén kezdődött minden,
megfázva jártam Monacó utcáit,
érni kezdtek a gyümölcsök a fákon,
bizarr látvány,
a valóttanul kék ég felé kapaszkodó ágak között,
mint a sárga színen várakozó szemaforok,
megvillantak a narancsok.
Akkor még nem tudtam, mi vár ránk,
mi lesz ezzel a világgal,
a napsütötte téren
csak az visszhangzott bennem,
mint most is, újra és újra,
mennyire, de mennyire szeretlek.*

Kürti László

A tempó, kisfiam!

Elengedtem, mert látni akartam, mit kezd a szabadsággal. Először úgy érezte, maga vívta ki, hogy egy kiérdemelt délutánon nagy eséllyel elmenekülhet innen. Bámultam ebben az elragadtatottságban a hálóból kiszabadult rovar, melyet a gyerekem dobott a keresztespók kifeszített hálójába, a vadszölvő és a törpe-szilfa közé. Egész életemben korlátoztam magam, és mások korlátaikat igyekeztem feloldani, de most csak a nagy esély izgatott, kizárólag a nagy lehetőségre tudtam koncentrálni.

Felhívott az egyik legnézettebb tévécsatorna igazgatója, aki-nél korábban, még egy irodalmi műsorában voltam vendég, szeretné, hogy náluk dolgozzak. Valami kulturális műsort kellene vezetnem. Viszont jó lenne, ha kicsit lassítanék a beszédtempómon, mondja. A költők úgy élnek, beszélnek politikáról, nőkről, pályáról, ahogyan a személyes tempójuk diktálja, ahogy józanságukból, vérmérsékletükből kitelik. Ellenben, ha nem szeretnék, hogy felkopjon az álluk, akkor valami polgári foglalkozásba is bele kell, hogy zúgjanak, őszi légy a pók hálójába. Ott már úgy vergődnek, beszélnek ők is, mint egy megkötözött, szerelemtelen felnőtt, ahogy a fizetett státuszuk elvárja tőlük. Kurva egy élet, a halhatatlansághoz mérgező pókcsípés vagy mérgező, szégyenszegény, hálóba gabalyodott napi élet vezet. Aki bérbe adja a seggét, ne csodálkozzon, ha van pénze kiköhögni a havi rezsijét, hiteleket.

Debreceni tévés beszédtanárom íróember, hibátlan az összhang, akár egy kamaragitáros duónál. Egy húron pendülünk, könyveket dedikálunk, kimérten és jól formált mondatok között sztorizgatunk irodalmi életről. Egyenes út vezet az áll esésétől arcizmok nyújtásán át az artikulációs képességek fejlesztéséhez. Fejrezonancia, gumiarc, nyelvcsapásszám. Fékező, tányéros gyakorlatok az optimális beszédtempóért. Ha hadarsz, komolytalan

hülyegyereknek tűnsz ismeretlenek előtt. Belátom, viszont előítélet nélkül nincs katartikus felismerés, a tévedések igazítanak útba, az utca bármelyik oldalán. Előbb-utóbb úgyis szembesítened kell valakit önmagával, a lassított, tiszta beszéd duzzasztott forrás, tiszta tükör, csak ne locsogj a nehezítettségeidről senkinek, te hegyekből érkező, kicsi forrás!

A rajongó önreflexió nélkül, ösztönösen ragyog, hadar, nevetgél, hangoskodik, akár a kisgyerek. Amikor ezt elhagyja, úgy érzi magát, mintha modoroskodna, mintha HD-minőségben hazudozna bele a nagyvilágba. Minden lassítás hatásvadászat, dörzsölt kiműveltség. Valahogy ezt a marhaságot kellene elhagyni, akár azt a széthajtott, kiidegelt napi életet, amelyben elkopnak az ember érzékszervei.

Kisvárosi súlytalanságban lassabban múlik az idő, rángatózó légy a komótosan érkező pók rugalmas hálójában. Mégis van itt egy frissen elérhető szabadság. Menekülni érdemtelenség, sohasem győzelem. Az idő hálója hajlítható, nyújtható, akár a tér. A költő mindenhol költő, kivéve, ahol páváskodnia kell milliók szobájában. Tempó, kisfiam, a tempó az, ami számít, a ritmusváltás és a kivárt hatásszünetek. A beszédtanárom hol a mondókáival visz az örületbe, hol pedig az arcizomtornáival. Duzzasztott, lassú víztömeg legyél a ragyogó völgyben, soha ne menekülő, őszi rovar.

Vörös István

Macskajaj

*Kiben milyen állat lakik, érdekes volna
tudni, vagy ha tudjuk, hasznos komolyan venni,
ki pulikutya, ki menyét, és ki angolna.
Az állati lét mindegyikünk körbelengi,*

*de talán még növény is lehet bennünk,
esetleg élettelen tárgyak is akadnak,
van, aki kés, egy régi ház, egy ócska madzag.
Vajon mikor követjük el a főbűnt,*

*amitől a bennünk levő tárgy eltörik,
kiszárad a burjánzó lelki jegenye,
de állni fog még talán évekig,*

*bár elakadt bent a tavasz lélegzete.
És mi van, ha a belső állat is kihal?
Lehullt cserépként törik el a macskajaj.*

Őszi szonett

*A testem titkait te nálam jobban látod,
így neked őketérés nélkül átadom,
csak ne jöjjön, ne emésszen föl borzalom,
ami éhesen a csontjaim felé tátog.*

*Hogy nő vagy-e, vagy más kíváncsi, nem tudom,
a szépségedet érzem bár, de nem csodálom.
Te vagy az ellenségem, te vagy a családom –
az ereimben meggyorsult a forgalom,*

*hogy nem lesz baj, magamat azzal áltatom,
rég ott állok a legveszélyesebb határon,
a múltban maradt egy fogason a kabátom,*

*hogy nem véd téled, azt mindennap fájlalom,
az elviselhetetlent így hordom ki lábon.
Hiába vagy nő, belém hatolsz, fájdalom.*

Zrínyi Ilona Munkácson

*Zrínyi Ilona, amikor Munkácsot védte,
s a török ellen küzdő egri nők,
a háziasszony, ki nem sajnálja az időt,
hogy a férfirendet jobbra cserélje,*

*egy másvilágra, amit Isten rég kinőtt,
a sárga helyett újra a kék égre,
az ápolónők és óvónők népe,
nekem mindenki megidézi őt!*

*A feleségemet, mit gondoltatok, ki mást?
Viselkedésemben akadnak még hibák,
öregedésem újakat is előhoz,*

*önzés, érzéketlenség, kapzsiság
úgy adódik a boldogsághoz,
mint a sétához a frissen szedett virág.*

Régies tájkép

*A tisztelet kiveszett, nem panaszképp mondom,
csak észreveszem, ha érzéseimet összehordom
egy nagy halomba, hogy mennyi kacat adódik,
s ha átválogatom, alig lelek valódit.
De ki mondja meg, hogy mi a való,
erre is ezerféle válasz adható.
Az, ami nemrég még csak képzelődés
volt, most fenyegetően figyel, mint a lőrés,
amely mögül élesre töltött ágyú
veszélyes tekintete bámul,
bár azt se tudja, milyen kártékony ő.
De uralma neki is csak percekben mérhető,
mert kint felejtik, és a tél magába zárja,
pár év alatt jut ideje az igazi halálra,
úgy pusztul el, ahogy a testből tűnik el a lélek.
Ha igazság kell, kitaláltakat mesélek,
de hogyha hazugságra vágynál,
nincsen alkalmasabb a puszta valóságnál,
mint felrobbant ágyú darabjai hevernek
a tények és a tárgyak, vegyük őket jelnek,
melyekben megváltozik az igazság-jelleg,
ahogy egy szó alá betoljuk
őket, és tiltakozni nincsen módjuk,
vagy ha megpróbálják, az lesz a nagy hazugság,
hogy miként jön létre, kiszagoltam a titkát,
a titkot, a titkot, a szagtalant,
ami fontoskodva mindig megrohant,
ha más dolgokról próbáltam gondolkodni,
ha a mélybe vágytam, azt mondta, hogy ott nincs,
hogyha a magasba, havazni kezdett,
megkérdőjelezte az egyszeregyet,
de állította, hogy a föld lapos,*

*hogy a szélén eget és földet összeros
a mindent jobban tudás biztonsága.*

*A létperemről lebámulni a világra,
a létközépről fölkiáltani az égre,
bele a sima kékbe, örvénylő fehérbe,
bele a csillaglyukas feketébe,
puszta kézzel az alkonyi vörösbe
nyúlni, szétesni egyenesekre, körökre,
egy könyvet tartani, ami a lélek tükre,
hagyni, hogy átolvasson téged,
mielőtt magához vesz az enyészet.*

ISAAC LEVITAN (1860–1900) rajza

Novák Valentin

Futás!

amelyben a Körút színeváltozik, és az ÁVH is bekopog egy literatúrai divatbemutatóra...

– Ma nagy buli lesz, de csak szmokingnak nyílnak meg az ajtók, úgyhogy, Novi Bálint, meg se próbáld!

– Miféle buli, Endre, megint kabarétréfákat olvastatsz Babits-csal?

– Jobb! Nem is buli, muri, de nem úri, csak olyan faramuci hölgykavalkád. Úgyhogy, ha több sanszra vágysz a női keblek halmain, vegyél szmokingot!

– No, elég a köntörfalazásból, hova cipelsz el?

– Kaffkához megyünk, ahol irodalmi divatbemutató lesz. A legfrissebb francia módi szerint toppannak majd a szalonba prózai-lírai díváink.

– Mégis, kik várhatók?

– Margit mint házigazda, Adél, Anna, Ilona-Irén-Lujza-Kamilla-Sophie, Berta-Csinszka, Cécile...

– Adél? De hát ő csak egy mezei múzsa, még tollból is csak kalaptollat fogott a kezében...

– Ne túlozz! Művelt asszony, meg az est fő szponzora, némi pénzzel, párizsi abszinttal és párizsi ruhákkal...

– Csinszka meg egy csitri, kamaszversekkel, aki ráakaszkodott Adyra... És Cécile nadrágban lesz? Margit meg képes kisestélyihez csizmát venni... És Anna, haha, maradt volna hímzőasszony, Ady-párnája igen jól sikerült...

– Figyelsz te egyáltalán, vagy csak nyomod a süket dumát, amit az irodalmi bulvárlapok szellőztetnek. Jössz vagy sem?

– Naná, ott a helyem!

Késő délutánba lovalta bele magát Budapest. Mindenki késett valahonnan, mert a pontosság úri szokása kiveszett a fővárosiakból. Föld fölött, föld alatt, a perisztaltikákban is hömpölygött a tömeg. Ősz végére járt. Még ha színesben is pompáztak volna a dámák, a nyákos, szutykos köd egyenszürkére mázolt volna mindent rajtuk. Egy szürke massa tulajdonképp. Ez volt a november közepi, pesti divat. Az Esti Hírlap rikkancsa fennhangon kiabált: *Botrány! Mégis megépiül száznegyvenkét év múlva Paks három. Esti a hírlap, esti a hírlap! A fiatal költő anyaszült mezítelenül olvasott fel a Parlament előtt! Esti a hírlap, esti a hírlap!* Szini újonnan bérelt szmokingban lépett oda a rikkancshoz, és vett öt újságot, lévén a hírre, hogy a literatura lemeztelenedik, csak felkapja a fejét egy jurátus entellektüel, s gondol a többiekre is, akik ott lesznek Margitnál. Azon melegében lezöttyent az első zígernyés padra, ami útjába esett, és befalta nevezett cikk mondatait. Paks háromra oda sem sandított, mit kínozza magát a jövővel, amikor még 1919-et sem írunk. A cikk pedig így hangzott volna, ha felolvassák: > **Futás** < *Klott Ida, ünnepelt költő* [Ismeri a fene! – dűnyögött Szini], *tegnap, egy flashmob keretében, anyaszült mezítelenre vetkezett a Parlament előtt, megzavarva a kettős metró közönségét, az épületbe igyekvő honatyákat és honanyákat, s néhány hon-leszt nemkülönben. Klott Ida megafonba bömbölte politikaellenes költeményeit, miközben egyébként elég tetszetős testére (ha lettek volna képzőművészek a villámcsődületben, bizonyosan megihletődnek) a fagy tűzvirágokat karistoltt. Klott Idát, a kétszeres Szószapora-dijas költőnt tizennégyen éltették, hatan pfujolták, kétszázharmincnyolcan hallótávolságon kívülről gusztálták. Úgy az ötödik versnél érkezett meg a csendőrség, mire Klott Ida átadva szélléptű sameszának a megafont, futtában öltözve távozott. Klott Idát a nyomozó hatóságok másnap reggel állították elő, s kihallgatás céljából a Budapest Fővárosi Rendőrkapitányságra szállították. Ügyében hivatásos vers elemzőket kértek fel, hogy megállapíttassék az államrezon elleni tényállás, és/vagy az öncélú magamutogatás, ami persze közszemérmert sért... – Puceráj –*

– Hu, de cirkalmatos szöveg ez, ki lehet az a Puceráj, biztos az is egy feltörekvő irigy írócska. Hová züllik még ez Az Est? – gondolja Szini, miközben megpróbálja összehajtogatni eredeti formájára az újságlepedőt.

– Üdv néked, Gyula! Miféle újságot olvasol?

– Á, Józsi Jenő... És szintén szmokingban? Csak nem egy helyre megyünk?

– Esti Hírlap? Nem hallottam még róla...

– Ez Az Est.

– Meg se nézed, mit veszel? – bök a címre. – Esti Hírlap ez.

– Nem értem, biztosan Az Estet vettem meg az imént – pillant a címre Szini. – Néha úgy érzem, korán elborulok, mint az apám...

– Akkor itt valami misztikum lappang, vagyis nem lappang, mert épp felszínre tört... Te, mi ez a villanás?

– Én is éreztem. Mennyire szürke itt minden. A novembervég szürkéjénél is szürkébb. A szürke újabb árnyalata...

– És nézd, mindenki hosszú kabátban, sapkában. Nők is, férfiak is. Na, van ott egy kendős! Milyen öntudatosan néz a jövőbe, a közeledő villamos felé...

– Megint villant valami.

– Ez csak egy neonreklám...

– De figyeld ott azt az ipsét, abban az indigókék, durva nadrágban meg a bőrmellényben, akkora hajjal, mint egy viking... Most meg a nők! Tél van, mégis aligszoknyában és valami furcsa harisnyában hintálnak.

– Mekkora talpakon illegnek ott! Hogy nem törik ki a bokájuk. Semmi kecs, csak durva trappolás.

– Hij te, pöttyös csizma! Hol marad a vasvilla, he?

– Térdig lógó nadrágülep!

– Szagगतott, színehagyott rongyok... Már az évszak sem stimel...

– Roppant hőség lett, vegyük le a szmokingot.

– Van vagy hatvan fok, én, ha haragszol, ha nem, alsóra vetkőzöm.

– Én meg jégerre. De baj lesz ebből, elvisznek, ha meglátnak...

– Szerinted? – mutat körbe Gyula...

Körben férfinak öltözött nők és nőnek öltözött férfiak. A színskála összes árnyalata ruhákra, emberekre dobálva. Újabb villanás. – Vissza az egész – gondolta Novi Bálint. – Ebből itt nem lesz pízí, csak anyázás. S nyomott egy entert. És még egyet. A távolság és a béke kedvéért...

– Ez tényleg Az Est...

– Mondtam én...

– Te, Gyula, nem éreztél valami furcsát, amíg beszélgettünk?

– Beszélgettünk mi egyáltalán? De kérdem én, te is a szmokingos buliba készülsz?

– Oda, a divatbemutatóra. Gyulám, lebuktál! Az hagyján, hogy én kölcsönzöm a szmokingot, de hogy te is, és pont ugyanonnan...

– Akkor gyerünk! Futás, jön a villamos! – lőtte ki magát a két szerző a vendégmarasztalóan hideg padról...

Lekésték. És nem jött több, csak az ellenkező irányból. A másik végállomás (vagy egy múlt századi álomremíz) villamoselnyelőként működött, ahol is a sárga szerkezeteket hirtelen felfalta a rozsdá.

– Menjünk taxival! – javasolta tizenöt perc hasztalan várakozás után Szini, s már le is intett egy Mercedes Benz típusú gépjárművet. Ahogy beszálltak, és kezdtek eszmélkedni, látják ám, hogy Novi Bálint a sofőr, mi több, már bóbiskol egy utas az anyósülésen, ha jól megnézik, Nagy Endi személyesen.

– Üdv az uraknak! Sok időt elpazaroltak a megállóban, hát még a padon! Már ezerkétszázharmincnegyedszer mentem oda vissza a körúton... Endi barátunk is bealudt ebbe a több emberöltős furikázásba. Képzeljétek, urak, az egyik kanyarban, még az elején, kiszállt, és azzal a lendülettel beszállt egy limuzinba, amelyben stand up kabaré folydogált. Talán mondanom sem kell, lyukat beszélt mindenki hasába. Egyedül F. Ábrys Alex nem bírta elviselni, hogy ledumálják a színről, a többi utókorai szaki le volt nyűgözve. Hiába, no, Endi egy zseni!

Gyula és Józsi Jenő megadóan áztak a szózuhatag alatt. Mindegyre számítottak ezen a napon, de omnipotens beavatkozásra,

tér-időugrásra, időutazásra: nem. Hol szmokingjuk tükrét, hol csokornyakkendőjük bogát babrálgatták zavarukban. Ki-kinéztek az ablakon, de abban sem lehetett köszönet. Hol erdőséget láttak a bérkaszárnyák helyén, hol földig bombázott eklektikát, hol árvizet, hol vad tüntetést, máskor még vadabb drukkolást, aztán román bakákat, szovjet harckocsit, majd porutat szekerekkel, török portyázókat, Habsburg-menetelést, tanácstalan tatár tábort a Dunához futó, homokos parton, háromszintes közlekedést, pesti gondolákat és árvízi mentőcsónakokat, üres körutakat, ahol kártyáztak, kvaterkáztak az emberek, végül egy földre robbanó színházat. Végtelen arcát mutatta a körút. Mindezt szédítő összevisszaságban.

– Nagyon másnapos – súgta oda Szini Józsi Jenőnek, aki helyeslőleg bólintott.

Kafka Margitnál mindenki ott volt, aki számított, talán még kicsivel többen is. Most felsorolhatnánk a díszes kompániát, amit Novi Bálint ott akart tudni e képzelet szülte eseményen, de fölösleges az erőfeszítés, úgysis hozzáírna még egy-két irodalmi VIP-vendéget kénye-kedve szerint, lapzárta után két órával, emberöltők távlatából is. Szóval ott volt, aki volt.

A divatbemutatót a rögtönzött szavak nagymestere, a körút konferansziéja, Nagy Endi vezette. Ebben egyetérthet Az Est tudósítója Novi Bálinttal. Ez tény. Tény a képzeletben. És effélékkel traktálta az egybegyűlteket: Igen tisztelt nagyérdemű! Abban a szerencsés helyzetben vagyok, hogy jelen esetben ismerem a közönségem, és nem úgy tekintenek rám, mint aki megakadályozza egy konferansszal a kabarétréfák azonnali zúdulását, hanem úgy, mint aki még Babitsból is kabaréhóst faragott, tehát úgy, mint egy kretén fantasztára szokás. De ez nem zavarhat meg, hiszen jeles feladatom most nem egy kabaré felvezetése, nem is politikai fricska, nem is a pikantéria előszobájának berendezése, hanem egy divatbemutató felkonferálása, mely abban különbözik a többi efféle huncutságtól, ahol csorgó nyálú szatírok és nővel még soha „úgy” nem volt ifjoncok tátják szájukat, hogy itt, kérem, irodalmi lányaink, asszonyaink – válogatott, értő közönség előtt lépnek a perzsa

kifutóra. Á, Deziré is megérkezett, Deziré, aki majd megelőlegzi nekem, hogy az írás elszáll, a szó megmarad. Köszöntlek, mély-séges rímek mestere... Szóval így, hogy gyakorta *a negyedik és ötödik mellékmondat beláthatatlan dzsungelébe fordulok, éppen, mint most, és amikor a közönség már kidülledt szemmel és feszült idegekkel készül a mondatfergeteg tájfunjában küzdő konferanszié torkának ugrani – éppen, mint most –, nyugodtan lépek egyet jobbra, és egy könnyű mondatsasszéval kimászom ebből a szörnyű kör-mondatból.* Éppen, mint most. Szóval biztosan ismerik a francia viccet, hogy egy liter tejben hány deci van? Mire a párizsi Móricka rávágja: *hat deci tej és négy deci víz. Franciaországban ez jó vicc, nálunk pedig jó tej.* Gondoltam ennek megfelelően lezárni e konferanszot. Kérem hát, mint jó tanító bácsi – egy krinolinba hány szafaládé fér? S már pirulok is. Kezdődjön a multság...

A kifutón, ami egy műperzsa, előszobai futószőnyeg volt, először mindenki Renée-je lejtett át. Középkorból kölcsönzött uszályában ott vergődött a férfitársadalom. Könnyed szavak helyett most a léptek könnyedek. Csathó Kálmán nagy sóhajtással fújta ki komplexusait az ablak hidegére, ahonnan el is párologott a mérge. Réz Bálint mindenkit lenyűgözött, mint mindig. Itt mindenki tudta, kit takar az álnév.

Renée uszályából Török Sophie lépett elő. De melyik? Ahogy vibrált az idő, hol egy rokokó dáma, hol egy csélcsap névkölcsön-ző sistergett a szőnyegen, mintha egy rosszul beállított, Munkácsy márkájú tévékészülék rezegtetné szellemképét. Mindenesetre Szabó Lőrinc egy rántással kihúzta alóluk a futószőnyeget, majd Babitsot orrba vágva távozott volna, ha nem csöngetnek. Hosszút csöngettek. Aztán határozott, ideges rövideket. Ezzel párhuzamban a gramofonlemez végén megtorpant a tű, s ott is nyekergett volna a *Hiába menekülsz, hiába futsz* utolsó hangjait darálva, míg a világ, ha Kaffka Margit gyanúsított meg nem kérdi szerény-naiv hangon:

– Kinek örvendhetünk?

– Államvédelmi Hatóság! – dörrent a válasz. – Azonnal nyis-nak ajtót! Itt tilos tevékenység folyik. Egy bejelentés alapján

van okunk feltételezni, hogy a Nyugat ópiumát szíva önök itten divatbemutatóval szórakoztatják magukat, egyszersmind lejáratták dolgozó nőinket.

Mire Margit valamit is szólhatott volna, rányomták az ajtót. A rigli szétpattant.

Nagy Endre, aki épp az előszobában téblábolt, harsant:

– Futás! Illegálisan tartózkodunk más idősíkban! Meneküljön, ki merre lát!

Kovács őrnagy csattant:

– Lezárni a féregjáratokat!

A géppisztolyosok máris az ablakréseknél, a szellőzőknél, a kukcskálónál, a fűtéseső-eresztékeknél, az egérlukaknál és lefolyóknál teremtek. De csak szegény, kezeit tördelő Kaffka Margit maradt a helyszínen. Leghamarább a fő bajkeverő Novi Bálint távozott a maga kotyvasztotta katyvaszból. A falban olvadt semmivé... Hajnalban Margitot is elengedték, miután férfiruhában volt (poénból vette fel, Sophie után ő következett volna a kifutón!), s Kafka Ferenc néven azonosította magát. Ez az identitás bejött Marx Botond parancsnoknak, első generációs újjászületőnek, a nemtelen világ kort tévesztett élharcosának, aki szimpátiája jeléül szabadon engedte a nőhímet (titkon randevút kérve)... Kafka Ferenc viszont a hajnal első fényhártyáján amúgy is a semmibe szivárgott, hiszen a bajkeverő Novi Bálint, aki megelégtelt önnön mesterkedéseit, hátranyúlt érte, hogy kimentse az időcsapdából, és Kaffka Margitként tegye vissza az irodalmi magas polcokra...

Esti a hírlap! Esti a hírlap!

Botrány! Novi Bálintot öncélú kísérletezgetései miatt feljelentette az Egyszervolt Írók Ligája és a Holt Költők Társasága. Novi Bálint elhagyta az országot, bőröndjében tucatnyi literátor bezsebelt bizalmával. Az Interbook nemzetközi körözést adott ki ellene, aki nagy valószínűséggel átműtött fizimiskával, új identitással bujkál az Északi-sarkkör iglui között... – Pucéráj –

Nagy Izabella

Isten talpa

*Azon gondolkodtam, hogy látod-e az Isten
talpát innen, a combom tövétől,
vagy túl elfoglalt vagy,
s nem tudod,
hogy itt lehet megfigyelni
a gonosz szarvai helyett
az Urat.
Nem hiszed, hogy Ő velünk van,
törvényes vagy törvénytelen
a szerelem,
Neki mindegy is talán.
A szívünket vizsgálja, így mondják,
nem, hogy épp szakállad merre csikland.
A szemed beszél,
az enyém válaszol,
mert meta a kommunikáció,
pont, mint Istennel.
Ő sem azt nézi, azon gondolkodom,
hogy mifélek vagyunk.
Csak, hogy a szívünk, érdemes-e.*

vasárnap reggel

*hová tetoválnám szép kezed
körvonalát
hasam alján pihent ma reggel
most hidegen iszom a hosszúkávét
te rendelted tegnapelőtt*

*a kávézóban ahol egyszer
de ma egyedül*

karanténséták

1.

*tárkonyillat. leves. a kutya fut, liheg, rám nevet. az Istenre gondolok.
ez most rosta, vagy ítélet.
sok az ismerős. mindenkinek jár egy ima. ötkilométernyi emborsor.
te is közöttük vagy.*

2.

*párzó galambokat láttam a diófánál,
csattogott a szárnyuk, azt hittem verekszenek,
aztán csak elmosolyodtam, hát, röptében is lehet,
aztán Bübübvel tovább bandukoltam,
nincs az égen repülő,
nagyon nagy a csend.*

3.

*masszív vihar volt, le akart szakadni az ég.
talán le is szakadt.
a csónakban úgy aludt, mintha egymaga lenne,
miközben az erős, ügyes férfiak életükért rimánkodtak.
hát nem ezt csinálom én is?
pedig amikor felkelt, megállt a levegő,
megállt a tenger, és mindenki újra
édesanyja méhében találta magát.*

4.

*ne így kedves, ne feküdj a lombok alá,
kezedben újra töltött pohár, benne valami erős,
hogy ne légy itt, hogy elmenekülj,*

*de én szeretnék itt tartani. nem magamnak,
ne félj. csak tudom, vonz a veszély,
és vonz téged a másvilág. más világban
elkószálni, vágyódva aztán vissza,
hogy megörökítsd átszűrve sejtjeiden,
amit láttál és éreztél arrafelé.
ne így, kedves, ne fekjüdj a lombok alá,
maradj egy kis időre, maradj még,
szükség van rád. a mosolyodra.*

5.

*nem tudom, milyen nap van, és hányadika. kell-e mensizzek.
mikor mostam haját utoljára.
tudom, hogy milyen idő van. hogy még van egy kis rész az
Ulickajából, amit ma kiolvasok.
hogy túlságosan szeretek. túlságosan érzek. túlságosan, eh.
kifestettem a szobám. ma kitakarítom a szekrényemből a
majdrámjónmég ruhákat. holnap pedig a növényeket fogom
átültetni. ezek a tervek borulnak, és csak ülök, whiskyt iszom,
állandóan kezet mosok, és imádkozom.*

6.

*hóesés. veszekedés. sosem lesz vége. csak a reggeli kutyaséták
maradnak.*

7.

pihenünk-e a hetedik napon?

Kégl Ildikó

intuíció

*túl késő volt már
vasárnap este
másnap iskola
matek témazáró
angol szódoga
a tornacucc sincs még
kimosva rendes anya
ilyenkor már nem hurcolja
a gyerekét egy másik
városba és az a nagy
hó is Miskolcra zúdult
éppen akkor
mégis
szünet nélkül súgta
agyvelőmbé az a szakrális hang
hogyan indulj
életemben először szófogadó
voltam kocsiba ültünk hát
a kilencévesemmel
és váratlanul beállítottunk
hozzád anyám
elvitte neked magunkat
és azt a furcsa adventi koszorút
amihez a Bükkben gyűjtöttünk
tobozt csipkét erőt és hitet
„milyen élő” mondtad
miközben remegő kezettel
meggyújtottad az első szál
gyertyát aztán ragyogva hozzátetted
„így kellene közösen mindet”
de te már a másodiknál kihátráltál*

*a tervből
 azóta nem hiszek
 annak a beszédnek
 ami emberi hangszálakon át
 érkezik
 és többé a Bükkben sem bízom
 de jó előre bűnbocsánatért
 könyörögve
 hidegvérrel ölném meg
 a világ összes adventi koszorúját
 afféle áldozatbemutatóként
 ha lenne kedved velem
 feltámasztósdit játszani
 mint Lázár és Jézus*

meggyőző érvek

*C3490 hörgő és tüdő rosszindulatú
 daganata J2090 heveny bronchitis
 C7870 a máj másodlagos
 rosszindulatú daganata
 J9600 heveny légzési elégtelenség
 ez állt a diagnózis szó alatt
 meggyőző érvek kétségtelen
 ha Isten nem szorítja akkor a kezem
 én pusztulok bele a te rákodba anyám
 aztán kerek nyolc hónap alatt
 épp mint az ikrek
 a véggel együtt született meg
 a konklúzió: megkapó módon
 tud érvelni a halál mellett
 egy zárójelentés
 explicit üzenetet közöl*

*a logika felől megközelítve azt
„ebből kifolyólag”
„tehát”
„a fentiekből látszik”
„következtetésképpen”*

*az a te bajod anyám hogy
túl tisztességes vagy mintaember
szabálykövető állampolgár
lám most is szót fogadtál
a diagnózisnak*

ISAAC LEVITAN (1860–1900) rajza

Lajtos Nóra

Saját Messiás

A városi pszichiátria második emeleti, 3-as kórtermében feküdt Józsi, pontosabban már szinte ott lakott: ő volt eddig a csúcs-tartó a bent töltött öt hónapjával. Ablak melletti ágyán mindig összegyűrődött a négy sarkánál tisztességesen becsomózott lepedő. A vállmagasságig felcsempézett kórteremnek négy lakója volt: Zsolt, az alkoholista, Feri, az absztinens, akinek a pálinka vagy a sör szagától is felfordult a gyomra, de visszaeső szenvedélyjátékos; Csabesz és Józsi pedig mániás depresszióban szenvedtek, a kevert tünetek teljesen kikészítették a szervezetüket. Érzelmi hullámvasútjuk néha a vidámparki elvarázsolt kastélyba vezetett, ahonnan nehezen találni a kijáratot. Minden nappal közelebb jutottak saját határaik feszegetéséhez: a kórház parkjában láttak egy elnyűtt ruhaszárító zsineget lógni az egyik fáról, amin órákon át jól szórakoztak. Senki nem értette érzelmi kilengéseiket, de nem is avattak be senkit a saját történetükbe: az az ő titkuk volt és maradt.

Egy hétfői napon Józsi rosszat álmódott. Helyesebben már napok óta a halottjaival beszélgetett éjjelenként álmában. Ez nagyon kikezdte az idegrendszerét. Többször is a tyúkol végében megfagyott anyja arcát látta, akit tavaly karácsonykor talált meg a rendőrség. Mindig elcsászkaált otthonról, utoljára a saját udvarukba ment ki éjjel, mezítláb, egy szál hálóingben. Így, az ünnep közeledtével felerősödtek Józsiiban az érzelmek, dühkítőréseit nyugtató injekciókkal igyekeztek orvosolni. Legutóbb egy ásványvizes palackkal ütlegelte saját fejét, máskor öklével addig verte a falat, amíg a kisujja be nem kékült, és lehetett vinni röntgenre, hogy nem tört-e el. Egy ilyen kimerítő hétfői napon gyűlt össze az orvosi stáb, amely a további gyógykezeléséről döntött: Józsit sokkolni kell. Ez az ECT-kezelés a mai napig jelen van még az orvoslásban. Keddi és csütörtöki napokon csinálják az első

emeleti ambulancia melletti szobában. Józsival hétfőn délután közölték, hogy bevetik a sokkolást, mivel hónapokon át nem reagált a gyógyszeres kezelésre. Másnap reggel beleegyező nyilatkozatot töltek ki vele még a reggeli vizit előtt. Józsi nem félt, csak várta, hogy kiüssék az agyát, majd újraindítsák, mert tulajdonképpen így lehet elképzelni ezt az eljárást.

Reggel 8-kor gurulós ágya lefékezett kerekeit feloldotta, és toltta maga előtt, végig a folyosón, amerre a nővér vezényelte, a csapóajtón kívülre, a sokkolószobába. Mikor megérkezett, kérték, feküdjön föl az ágyára. Szobatársai jókívánságai zúgtak a fülében, s miközben a fejére igazították az elektródákkal ellátott gumiabroncsot, arra gondolt, ez az egész olyan eddig, mint Jézus útja, akivel saját keresztfáját cipeltették, míg végül rá is fektették. De nem nagyon tudott többre gondolni, mert már folyt is jobb karjába az izomlazító infúzió, amelyet az automata vérnyomásmérő pumpált percenként. Műanyag lapot tettek fogai közé, hogy az áramvezetés közben össze ne koccanjanak, és meg ne harapja a nyelvét. Utolsó emlékképe Zsazsa nővér arca volt, amint kéri, hogy szippantson egy nagyot az orra elé tartott fekete gumitölcsérből. Aztán már a kórteremben eszmélt, mellette a kezelőorvosa, Rhédey doktornő, aki elmondta, hogy minden rendben zajlott, csütörtökön megismétlik, és összesen hat kezelést látnak indokoltnak.

Józsihoz odamentek a szobatársai, de nem tudta megmondani a nevüket. Azonnal visszahívatta a doktornőt, hogy megkérdezze, meddig tart az amnéziája. Az orvos megnyugtatta, hogy legfeljebb tíz percig. És valóban, kezdett visszatérni a névmemóriája, sőt a *Szózatot* kezdte el mondani magában, hogy emlékezetét ellenőrizze. Amikor kettesben maradtak, Csabesz eszébe juttatta az ázott ruhaszáritó kötelet, de ezzel sem sikerült mosolyra derítenie Józsit. Arcizmai merevek maradtak, tekintete rezzenéstelen és kifejezéstelen. A csütörtöki sokkolás után szörnyű fejfájás kínozta. Zsoltnak volt vietnámi balzsamja, másnaposságának kúrálására, de az sem használt. Kedden megint elvitték, akkor meg égett hajszagot érzett, amit valószínűleg az elektromos ki-

sülés okozott. Végül négy ECT-kezelés után leállították a sokkolását, mert nem volt hatékony. Időközben persze cserélődtek a Ferik, Zsoltok és Csabeszek a kórteremben. Aztán a hatodik hónapban úgy-ahogy sikerült beállítani a gyógyszerelését. Ha-zaengedték volna, de az orvosai azon a véleményen voltak, hogy a karácsonyt kockázatos lenne egyedül töltenie. Így bent tartoták az ünnepekre.

A nővérpulznál, az adventi koszorú fényeinel mindig megállt, sokáig figyelte a pislákoló gyertyákat, majd rátévedt a szeme egy betlehemi jászolra, amit az egyik betegtársának a felesége készített szalmából. A negyedik gyertya is égett az adventi koszorún, az osztályos nővérek épp az étkezőben voltak, s akkor Józsi egy gyors mozdulattal kivette a Szüzet és a Kisdedet, majd egy szalmaszállal felgyújtotta a kicsiny jászolt, és elszaladt, be a szobájába. A tüzet sikerült eloltani, a jászolból szinte semmi nem maradt. Ki kellett deríteni, ki a tettes. Mindenki egyformán gyanús volt, még Miklós is, az orgonaművész, aki elitta az agyát. A 3-asban Józsi alvást színlelt, így ő volt a legkevésbé gyanús. A szobatársa is aludt, így ő sem tudta volna igazolni Józsit. Egyelőre félbehagyták a nővérek a nyomozást, kiporciózták a vacsorát. Az esti gyógyszerosztáskor viszont egyikük meglátta a Józsi párnája alól kikandikáló szalma-Mária kezét. Szótlanul ment tovább kórteremről kórteremre. Judit nővér és Marcsika nővér megegyeztek abban, hogy nem beszélnek többet az esetről. Józsi pedig szentestén jászolt varázsolt az ágyából, a paplanjából, és belefészkelte magát. Majd a bal kezében szorongatni kezdte a Szűz szalmatestét, s közben az anyján járt az esze. Nagy, fekete gombszemeiből könnyek peregtek le az arcára. Hagyta őket megszáradni. Jobb öklében a Kisdedet szorította, s arra gondolt, hogy miképpen neki, úgy mindenkinek van egy saját Messiása.

Király Farkas

Joe Dassin – Indián nyár

tél volt régebben ilyenkor, fehér kupacok gyűltek a mellékutak mentén, hajnalban ástam ki a kocsit a hóból, izzadtam a hidegben, rossz idő nincs, csak rossz ruházat, az enyém rossz volt nyáron is. a hó kiment divatból, földanya feladta a négy évszak erőltetését, marad a száraz meg az esős. aszály és eső váltakozik bennem is, csontjaimban, ízületeimben, hajamban és körmömben, meg az összes túlírt és elcsépeelt helyen, mint amilyen a lélek, a szív. az elme. benyomásaim töredékeit kellemesek és fájók halmazába csoportosítom, kártyacsata volna ez, lapokat osztott a gondviselés, legyek hát figyelmes és taktikus, el ne veszítsem az ajándékot, amit a sorstól kaptam. tél lehetne, vénasszonyok nyara van, indián nyár, on ira où tu voudras, quand tu voudras, et on s'aimera encore lorsque l'amour sera mort¹, ki foglalkozik a végtelennel és annak meghosszabbításával ma, amikor minden kell és azonnal, nincs volt egyszer, hol nem volt, nincs boldogan éltek, amíg, minden este taps majd függöny, esetleg sírás és függöny, az előadásnak vége, holnap kezdődik újra a mókuserék túlpörgetése, a fölösleges harc, a hiábavaló küzdelem, a hadnagyunk szövege, aki azt mondta, egyszer élünk, s az ember azzal marad, amit leküldött a torkán és megpörgetett a farkán, nincs a jóban megmerítkezés, csak a ma hiányainak szemrehányása, nincs emlékezés, csak elvárások hegyei. egyszer majd, egy végtelen múlva meghallgatjuk ezt a dalt, és együtt dúdoljuk: je me souviens très bien de ce que je t'ai dit ce matin-là, il y a un an, y a un siècle, y a une éternité...² majd lelógatjuk a lábunk a végtelen peremén

¹ elmegyünk, ahova szeretnéd, amikor szeretnéd, és addig szeretjük egymást, amíg meghal a szerelem

² emlékszem, pontosan emlékszem, hogy mit mondtam neked azon a reggelen, egy évvel, egy évszázaddal, egy örökkévalósággal ezelőtt

Joe Dassin – Et si tu n'existais pas

távolodik a közelség, távolodjon, mondd, túl sok a sosem elég, túlcsoordul a szerelem szűkre szabott tartályunk peremén. de mit tehetnék, ha nem tehetek semmit, hiszen ha nem lennél, én minek is léteznék, főlegesen lógnék egy nélküledi világban, sans espoir et sans regret,¹ mi értelme volna. közeledik a távolodás, ez nyilall belém, szeretnék néhány évszázaddal korábban lenni, hogy elrabolhassalak erőm szerint. si tu n'existais pas, j'essaierais d'inventer l'amour,² hogy nevet adhassak a megnevezhetetlen mindenségeknek, amelyek ujjbegyüinkből villámlanak szét, ki a világba meg be a testünkbe. az egykor öleléseimben részegen elalvókat, akiket sosem szerettem, nem akartam megnézni álmodás közben, de most tudom: azért létezem, hogy nézzelek. hogy fájjon, ha nem látlak. és fájjon, ha látlak, mert tudom, hogy rövidesen már nem nézhetlek. távolodjon a közelség, túlcsoordul a szerelem, nincs elég idő, nincs elég, nincs idő. ha leharaptam volna egy ujjad, most számban forgathatnám, és érezném, enyém vagy. bánom, hogy nem haraptam elégszer beléd, hogy nem karmoltalak mindenkor. je pourrais faire semblant d'être moi, mais je ne serais pas vrai.³ szeretlek. hallod a hangot?

¹ reménytelenül és megbánás nélkül

² ha nem léteznél, megpróbálnám felfedezni a szerelmet

³ úgy tehetnék, mintha én lennék, de valójában nem lennék magam

Halmai Tamás

Mézraj

— esztergomi elégia —

*Az elkülönülés nem ismeri
az egyenlőség tiszta formáját,
ami az azonosság, és az
azonosság tiszta formáját,
ami az egység, és az egység
tiszta formáját, ami az Isten,
és Isten tiszta formáját,
ami a tiszta forma.*

*A történelem nem ismeri
a szorongók hitét.*

*A szabadság vége nem a fogság,
a fogság vége nem a kálvária,
a kálvária vége nem a kereszt,
a kereszt vége nem a feltámadás,
a feltámadás vége nem Krisztus,
Krisztus vége nem a történet,
a történet vége nem a város,
a város vége nem a szabadság,
mivel a szabadság a szabadság vége.*

*Ha követnénk egy hangya útját
születésétől a haláláig,
halhatatlanságig követnénk
a hangya útját. De egyetlen
rózsaszírom életrajza is
kifog rajtunk: a teljesség,*

*mert szép, köreinken kívül
esik, mert ami szép, teljes.*

*Esztergom teljes, de sorsáról
Marcus Aurelius dönt,
ezért Esztergom szép,
és sorsával
szabadon rendelkezik.*

*Esztergom a magyar Firenze, Esztergom
a magyar Sion, Esztergom a Szent Tamás-
hegyen megpihenő mézraj.*

Esztergom keresztutakhoz vezető út.

*A szerelem pedig
azért feltámadás,
mert az ölelés
kétszemélyes kereszt.*

*És mindahány feltámadás:
szerelem.*

*Közösen mosni meg,
míg kezét mos,
Pilátus lábát.*

Kisslaki László

Disznó szerencse

Hajnalodott. A dunyha alatt még jó volt lustálkodni; onnan rálátni az ablakból az égre, ahogy a lomha, szürke-fehér, sűrű köd gunyryadt a völgyben, mikor váratlanul felriadt a szél. Hirtelen dühében szétkarmolászta a fák ágaival a szürkéséget; de nagyhamar elcsendesült. Addig bámultam a csendet, míg elbóbiskoltam, s közben láttam magam, ahogy viszem a tölgyesbe kötélén Vandát, aki rögtön nagy darab szarvasgombát talál, aminek a szagára minden disznó rögvest szerelmeskedni akar, Vanda is. Persze, hogy rögtön kivettem a fogai közül, mert az a gomba olyan drága, hogy azt csak kevés étteremben tudják megvenni. Aztán Bogár Imrének megköszöntem, hogy kölcsönadta Vandát. A főszakács éppen akkor számolta a markomba az aranyat, amikor nagymama felkeltett, hogy ő most megy az istállóba megfejni Mancit, de a konyhaasztalra odatett reggelire egy zsíros kenyeret. Én még jól meg is paprikáztam, és haraptam hozzá kovászos uborkát. Közben lestem, mikor jön Rózsi néni, és az unokája, Ica. Megígérték, hogy engem is elvisznek gyógyfüvet gyűjteni a Jóisten hatalmas kertjébe, és majd megtanítják, hogy a gyógynövényeket, gombát, gumót és az orvosló gyökereket mire lehet használni. Persze sokat kell majd járni az erdőt, mezőt és a balatoni berket.

Mire nagymama bevégezte a fejest, kisütött a nap. Megjött Rózsi néni, de Annával, a kisebbik unokájával. Rózsi néni régi barátnője nagymamának. A hajdani két copfos, eminens lánykát a halk szavú mater Lucia együtt pallérozta a zárdában. Rózsi néni a falu bábája lett, a nagymama meg túl korán árvaságra jutott, így rámaradtak az állatok az istállóban, a rengeteg aprójószág és a nagy kert.

– Ica nem jöhetett, mert készíti a stafírungrját, hamarosan lesz az esküvője – mondta Rózsi néni. – Imre is gyűjti a növényeket, s ráadásul nagy haszonnal – tette hozzá. Aztán egy nagy zacskó

cickafark- és palástfűkeveréket adott a nagymamának. – Használ majd neked, Terikém.

A barátnők már régen találkoztak, most végre beszélgethetnek. Rózsi néni elmesélte, hogy Bogár Jani csak most mondta el, vagy tíz éve, amikor a fiát Belkó püspök úr bérmalta, szép összeget adományozott a katolikus árvaháznak, mert tehetett...

Míg ők beszélgettek, én a régi cipőmet kerestem. Közben Annának be nem állt a szája – ... hogy Ica nem lesz bába, mint Rózsi mama, hanem ő csak feleség, és sok-sok gyerekkel, meg már szüretkor lesz az esküvő Bogár Imrével, mert nem kell neki háborúba menni, mert Gábor, a bátyja tizennégyben elesett, meg már ő, Anna is ismeri egy kicsit a gyógynövényeket... –, de én már csak fél fülle hallottam, ahogy Anna csak csacsog, csacsog, mint a fecsegő patak.

Régebben nem kedveltem Annát, mert amikor átjött hozzánk, állandóan emelgetett. Ráadásul a legnagyobb szórakozása az volt, hogy váratlanul elkapta a kezeimet, és sebesen körbeforgatott, mint egy pörgettyűt. Aztán csak kacagott, ahogy tántorgok, mint Orsós Jani bácsi a búcsúban.

Hála Isten, erről régen leszokott. Az utóbbi időben pedig úgy éreztem, hogy nagyon jó nézegetni őt, ahogy a két kis halom büszkén hegyeskedik, majd kiszúrja a lehetővékony ingecskét. Múltkor odanyúltam, hogy megfogjam a két kis barackot – nem engedte. Azt mondta, hogy ha lesz egy komoly udvarlója, annak majd megengedi, hogy markolássa.

Időközben végre megtaláltam a cipőmet. Végre elindultunk. Már a mezőt jártuk, de csak unalmas fű, vadvirág, csenevész bokrok és sok szúrós számarkóró száradt a melegben. Rózsi néni egyre mosolygott, hogy amit én csak gaznak mondok, az majdnem mind gyógynövény. Például a számarkóró, amit Máriatövisnek is mondanak, és igazi őrangyal: gyógyítja a májat, vesét és a bőrgyulladásokat is. Elcsodálkoztam, mennyire nem tudok semmit tényleg. Közben elértünk a csapásig, ahol egy pléh-Krisztus őrizte a domboldalban gunnyasztó borospincéket. Éppen Bogár Jani bácsi jött szembe velünk. A közeli présházába indult, hogy a pincében tárolt szárított fűszer- és gyógynövényeket előkészítse szállításra.

– Aggyisten, Jani, na, várja már az esküvőt a fiad?

– Adj Isten, Rózsi néni! Szüretig már csak kibírja az a gyerek. Majd lesz elég idejük örülni egymásnak – mosolygott, de bepárosodott a szeme. Eszébe jutott, hogy éppen három éve kapta meg a levelet, amiben értesítették, Gábor, a másik fia a háború első napjának hajnalán hősi halált halt; s a Száva mellett, felszentelt földben nyugszik.

– Aztán elküldöd Imrét tanulni a Polatschek fűszerkereskedőhöz? – szakította meg Rózsi néni a férfi felhős gondolatait.

– Nem. Inkább Hoffmanhoz. Beveszi társnak. Hiszen jól ismeri a fűszernövényeket, gumókat, gombákat és a föld alatt lakó szarvasgomba lelőhelyeit.

Mi Annával előre indultunk, mert a Jóisten tudja, meddig beszélgetnek még. De alig tettünk pár lépést az erdő felé, amikor olyan rettenetes, fájdalmas ordítás hallatszott, hogy hirtelen még a madarak is elhallgattak; csak egy vén, süket varjú káromgása zavarta meg a csendet. Ijedten megálltunk. Szerencsére addigra utolért bennünket Jani bácsi és Rózsi néni. Megláttuk, hogy az erdő szélén valaki összegörnyedve jajgat egy bükkfa alatt. Imre volt az, és a mutatójára helyén csak egy csonk vöröslött.

– Rohanj Jani, hozzál pálinkát! – intézkedett Rózsi néni, s azonnal lefektette Imrét. Egy zsineggel gyorsan összeszorította a vérző, tátongó sebet, azután kipakolt a gyógynövényes kis batyujából.

Jani bácsi visszalihgett a pálinkával. Rózsi néni először a falfehér, verejtékező Imre ujjcsonkjára öntött a szilvaillatú nedűből, majd a szájához nyomta az üveget, mire ő mohón kortyolni kezdte. Lassan egészséges színe lett újra, s már dúdolgatott is. A kezén lévő csonkra ügyet sem vetett, pedig Rózsi néni még mindig azzal bajlódott, fekete nadálytóból készült kenőcsöt rakott rá, hogy a seb mielőbb gyógyuljon.

– Ne nótázz már, kisfiam! Mi történt veled? – rázta meg Imre vállát az apja.

– Nem figyeltem, apám, a Vanda meg majdnem felzabálta a gombát. Hogy a pofájából kivegyem a szarvasgombát, belenyúl-

tam a szájába, az a mocskos állat erre leharapta hüvelykujjamat, aztán bevette magát a sűrűbe.

– Ez tragédia!

– Ez is. A másik meg, hogy be kell rukkolnom. Holnap a Baross kaszárnyában kell lennem Kaposváron.

– Én azt a pizok disznót bedobom a dögkútba. Te meg, fiam, talán nem is leszel alkalmas katonának most már...

– Gyerekek, most menjetek haza, ma nincs gyűjtés – fordult felénk Jani bácsi.

Pár napra rá nagymama este még varrt a konyhában, amikor bejött Rózsi néni kisírt szemekkel. Engem aludni küldtek, de nyitva maradt a konyhaajtó, s hallottam, mit beszélnek. Rózsi néni azt mesélte, hogy Imrét a hadbíróság halálra ítéli öncsonkítás miatt. Jáki atya nem tudott segíteni, mert a bíró azt mondta neki, amikor közbenjárt, hogy a pap csak foglalkozzon a lelki ügyekkel.

Ezután több nap is eltelt úgy, hogy nem hallottunk semmit Rózsi néniéktől. Biztosan remegve várják azt a rettenetes napot... Mikor a nagymama a boltba szalajt, én inkább a hosszabb úton járok, nehogy találkozjak velük. Félek, nem tudom, mit mondhatok, hogy együtt érzek, meg ilyesmi...

Ezalatt Jani bácsi elment a makacs Jáki atyával a püspökségre, elmondani a főpapnak, hogy Imrével baleset történt, a gyerek vétlen. Belkó őeminenciája fogadta is.

– Nehéz lesz nekem elmagyarázni az ügyésznek, hogy pont akkor történt ez a baleset, amikor másnapra be kell vonulni...

– mondta a püspök, miután meghallgatta a történetet. – Meglátom, mit tehetek, fiaim. Imádkozzunk érte!

Pár nap múlva, mikor élesztőt vittem haza a boltból, éppen megérkezett Rózsi néni. Boldogan, könnyes szemekkel ölelte át nagymamát.

– Hazajött Imre – mondta. – Elfogadták, hogy balesete volt. Így meg nem alkalmas katonának, mert nem tudja meghúzni a ravaszt.

Másnap Imre gyónni ment. Hogy tényleg véletlen baleset történt-e, azt pontosan máig sem tudja senki – hiszen van gyónási titok. Legfeljebb Vanda lehet tisztában a dologgal, de az csak röfögni tud. Mise után a hívők, szokás szerint, iszogattak a kocsmában – persze csak a férfiak.

– Megtaláltam a disznód, Imre, még a nyakán rajta volt a kötél, hazavittem apádhoz – mondta az erdész, és megköszönte a fröccsöt.

Teltek, múltak a napok. Elmúlt a lakodalom, a szüret és a decemberi disznóölés.

Azokban a disznóvisító napokban a Vanda csak kedélyesen hempergett az ólban; és még sok-sok év eltelt, mire átröfögte magát a disznók mennyországába.

ISAAC LEVITAN (1860–1900) tanulmánya

Kemény Gabriella

Az ó betűs szó, ami mindent tönkretesz

*Még néhány lökés belefér,
arra gondolok, hogyan tartja két kezével
a fenekem,
hogyan emelget,
hogyan harapdál.*

*A reklámok szerint az előváladéktól is lehet,
és mindenki ismer olyat,
aki ismer olyat,
akinek csak úgy becsúszott,
még úgy is, hogy használtak.*

*Pedig elmondtam előtte,
hogy hónap közepe van.*

*Most már tényleg szólnom kellene neki.
Vagy nem szólok, és reménykedek
két héten át, hogy minden rendben lesz.*

*Nem lehetek terhes.
Nem vagyunk együtt.
És nem is akarok gyereket,*

*legalábbis még nem,
de ez mindegy is,
mert ő biztos, hogy nem tőlem,
és nem most.*

Nem tudok másra gondolni.

*Mennyire élvezi!
Most igazán nem szakíthatom félbe.*

*Erőt veszek magamon. Félek.
„Figyelj, nem húznál fel egy óvszert?”
Kimondtam,
most már minden rendben lesz.*

*Érzem, ahogy elernyed.
Kikászálódik belőlem,
olyan arcot vág,
mint aki
belelépett valamibe.*

*„Inkább hagyjuk” – mondja,
és én tudom,
hogy ezt még
évtizedekig
érezni fogom.*

Hogyan színlelj orgazmust?

*Emlékeztess magad,
hogy neki ez most fontos.
Ha elhiszi, hogy sikerült,
akkor újra akarja majd.
Persze neked akkor sem lesz
orgazmusod valójában,
de tudjuk, hogy az ölelés
sokkal fontosabb,
a női test meg egyébként is túl komplex.*

*Hát kinek van arra ideje,
hogy a megfelelő mozdulatokon túl
még a hangulatteremtésre,
a gyengéden határozott szavakra
és a stressz-szint alacsonyan tartására
is odafigyeljen?
Feküdj le! Kezdd apró, finom sóhajokkal!
Ezt a kezdeti stádiumot érdemes
akár egy-két percig is fenntartani,
mert ez az a szervezettség,
ami mellett még élvezni is marad idő
(persze, ha jól csinálja).
Ezután kezdj el óvatosan hullámozni.
Közben simogasd a karját,
túrj a hajába.
Érezd magadon a tekintetét,
ahogy a félig nyitott ajkaidat,
a rezgő pilládat,
az élvezettől (vagy a hidegtől)
megdermedt mellbimbóid figyelni.
Most a legjobb műsor vagy a világon!
Ideje a hangerőt fokozni,
a ritmuson egy kicsit erősíteni,
hogy biztosan értse; a dolgoknak íve,
a fáradozásainak értelme van.
Most már ő is nagyon beleélte magát a játékba,
a lelkesedése téged is felcsigáz.
Eltelik talán fél perc,
neki már alig maradt nyála,
te pedig érzed, ahogy fárad,
és tudod, lassan feladja.
Elértetek a kritikus ponthoz,
húsz másodperced van „elévezni”,
különben egyikőtök sem lesz elégedett.
Márpedig te még nagyon messze vagy,*

*szóval ideje a fináléknak.
Jöhetnek az igazi sikolyok,
a test megfeszítése,
a karmolások,
a szorítások,
majd az utolsó nyögést követően
az elernyedés,
a nyújtózkodás
és a mosoly,
mintha a legédesebb
álmodból ébrednél fel,
mintha a nevedet sem tudnád,
mintha hálás lennél,
ami igaz,
hiszen ő legalább megpróbálta,
vagy úgy csinált.*

*Most pedig fogadd magadba,
hogy ő végre tényleg
elélvezhessen.*

Minden alkalommal

*Hát ez a nap is eljött, végre itt alszik velem,
persze ettől még nem járunk,
de szeretem, és ez jobb, mintha járnánk.*

*Felveszem a csipkés, fekete hálóingem,
egy falatnyi selyem vagyok,
amit jó átölelni.
Összeérnek a lábaink,
az enyém frissen borotvált,
most jó, most igazi nő vagyok.*

*Hajnal van. Megfagyok. A másik oldalára
fordult, most nem érünk egymáshoz,
nem is baj, tiszta libabőr a lábam.
Mi lenne, ha felvenném
a mackónadrágot?
Nevetségesen fogok kinézni,
mit fog gondolni, ha meglátja?*

*Meg tudnám inni a parfümjét,
annyira imádom őt.*

*Felvettem a melegítőnadrágot,
és két pulóvert is.
Kötözött sonka vagyok,
nem szexistennő.
Ébresztőt állítok hétre,
hogy fel tudja kelni,
még mielőtt ő felébredne,
hogy visszaváltozhassak
selyemlánnyá.*

*Hátha az lesz az első mozdulata,
hogy megölel.*

Szükségszerű

*Egyszer előfordult velem,
hogy szőrös voltam odalenn,
és emiatt nem akartak.*

*Azóta mindig kigyomlálom
magam, legalább három órával
szeretkezés előtt,*

*mint egy kötelességtudó kertész,
akinek csak az orgazmus jár a fejében.*

*Nem mindig egyszerű,
van, hogy begyulladnak a szőrtüszők,
és gyakran vérzek,
még úgy is, hogy lassan csinálom.*

*Most nagyon óvatosan,
habok között
kínzom magam.*

*Tudom, hogy fájni fog,
amikor a feszülő,
még enyhén piros bőrömhöz
hozzáér.*

Vajon ő is megvágja magát értem?

A lazacpara

*Félek, hogy nem fog ízleni.
Hajszáritóval olvasztom a halat,
hogy kész legyen, mire megérkezel.
(Elfelejtettem időben kivenni
a mélyhűtőből, és most utálom magam.)*

*Minden csöpög a fürdőszobában.
Borotvahabos lábbal állok a mosdókagyló
fölött, harcolok a vizes lazaccal,
és arra gondolok,
hogy zöldfűszer legyen a tetején,
vagy mézes chili,*

*vajon melyik lenne rád akkora hatással,
hogy feleségül veszel,
ha megkóstolod?*

*Filozofálok,
majdnem elcsúszom.
Hogy lehetek ilyen szerencsétlen?
Bámulom magam a tükörben,
haját is kellene mosnom.
Most meg belement a sampon
a szemembe,
tisztá vörös,
tudod mit,
most már nem is érdekel, hogy
belém szeretsz-e,
csak éljem túl, amíg megfő*

*a kurva lazac,
és utána békében nyugodhatok.*

Drávucz Zsolt

Noss Head, Wick 1996

*Rozsdás korlátokat lökdös a szél.
Nyikorgásuk a víztükrön ülő sötét térben
akár a vízbe vesztettek jajveszékelése is lehetne.
A világítótorony a dombok változatos formái
fölé nyúlik, hosszú derekán a szürke köveket
lemossa a hirtelen tajték. A kürt hívó szava
átláthatatlan távolságból tereli az eltévedt
acéltesteket. Ketten őrizzük a fényt, közben
óránkénti váltásban pásztázzuk a frekvenciákat
segélyhívást várva. De a vonalak üresek.
Néha tengerészbabonákon gúnyolódunk.
Úgy hírlik, ez kísértetjárta környék.
Mi még nem láttunk semmit, amiben
hinniünk kellene, csak az ablaküvegek
furcsa fénytörését a mögöttük elterülő
fekete háttérrel. A széljárás az egyetlen,
ami miatt aggódunk. Északról eső jön.
Alattunk ködfoltok gyülekeznek
a valószínűtlenül zöld réteken.*

Joó József

Át a tengeren

Régen volt az, amikor az elkorhadt fejfa helyére gyümölcsfát ültettek. Nem tudjuk ezt teljesen megmagyarázni, de az emlékezés szempontjából jónak bizonyult a dolog; nagyszülőkre nyárba száradó almafa, gyilkosság áldozatára húsos som, fiatal szerelmesek fölé cseresznye, szerelemgyerek csontjaira meggy került. Miért nem dió, eper, vadkörte, madárcseresznye, vadgesztenye, esetleg páfrányfenyő, hárs, juhar, éger, kőris, nyír, cser, tölgy, bükk, jegenyenyár? Hát ilyen temetők nincsenek! Csak begyepesedett sírok, susogó bozót mélyén régi kereszték, rozsdás sírkerítések. Emberek lába nyoma. Kiszáradt koszorúk ágai, szétszóródott papírvirágok. Kövek, nevek, évszámok. Újabb és újabb felírások kerülnek az eddigiek alá. Óriási virágvázak a tágas márványtérségeken. Néha megbeszéltem a látottakat a sírásóval és mezőőrrel, akiben nem tengtek túl az érzelmek, de finom lelkű ember, aki nem kért bölcsességet senkitől, aki azt állította, mint egy tudós, hogy vihar idején igen veszélyes tölgy alá állni, mert a fa mágnessége vonzza a villámot.

– Mi ez, mi döngicsél itt? Egy méh?

Azt mindenki tudta, milyen viszony volt közte és Anna között, beszéltek róla, tünődően könyvelték el az eseményt. Ki egyet, ki mászt mondott, de sok szót nem vesztegettek rá. Szerelmük útját senki sem egyengette. Nem tudta, azért szereti-e Annát, mert mindenről beszélhet vele, vagy azért, mert tömött ajkából szinte kicsattant a vér.

– Én is ültettem meggyet – mondta István.

Egymással szemben ültünk a házban. Az egyetlen élő lakta hely ez a temető mellett, a drótokon túl, mint valami néptelen parton. Egy lakás, ahol konyha, szoba, asztal van, szekrény, székek, ágy, mosdólavór vizeskorsóstul, ahol télen vaskályha adja a meleget, ahol van enni-innivaló, ömlesztett sajt, hagyma, kolbász, szalon-nadarab, ahol nincs televízió, de rádió vinnyog a hűtő tetején. Az áldott nagy bőséggel induló zápor után csillognak az épület cse-

repei, mint nem messzire a halottasházé, mint a keresztromok, mint a puszpáng levelei.

– Akárhogy is van, egészségünkre! – mondta a sírásó. – Minden férfira! Minden nőre! Űgyse egyszerre fogunk meghalni, kakukkolhat akármennyit a madár a domb alatti erdőben: hármát, harminchármát, százat. Kinek ennyi éve van hátra, kinek annyi. Nem tudunk az időnek és a dolgok folyásának parancsolni. Az Isten a vastag nádpálcájával úgy fülbe üt mindünket, hogy leesünk a földre. Vannak aztán olyanok, akiket külön-külön helyeken puskával általlónek. Aztán olyan, akire rákiabálnak, hogy ne hazudjon annyit, mert megölik, levagdadják.

Beleharaptunk a pohárba, nyalogattuk a szélét, ültünk az asztal mellett. Mint azokban az időkben, munka után, amikor csákánnyal vágta a föld színét, ameddig kemény volt, nyakig nyomta az ásót, hantokat fordított ki, elvágott gyökereket, hallgatagon ásta a sírt, keze ügyébe állított egy félliteres üveg pálinkát, közben ivott, a munka végén egy csöppnyit lötytyentett a nyirkos gödör alá az elmentnek. Lapátolta a dohos, öreg agyagot a koporsóra a tűzoltókkal, elegyengette a halmot, gyulladt, ízületes, puffedt ujjaival rárakta a koszorúkat.

Már hetvenéves, arca süppedt, töredezett, mint a rozskenyér alja, tele tüskés borostákkal, amelyeket hetente egyszer, vasárnap reggel leborotvált. Igen savanyú borokat ivott, néha panaszkodott arra, hogy megpuffadt a hasa, hogy a szája és torka erősen megszáradt. A falnak támaszkodott, ült a sarokban álló hokedlin, kezét ölébe lógatta. Sokféle dolog előkerült, egy ló, egy zabla, egy szekér, egy ostor, hóvirágok és sötét felhők, szél, éjszakai sétálás, foci, a megdagadt lába, fényes volt, mint az üveg, kezdett hasadozni. Beszélte azt is: tizennyolc évesen a Vasasnak szurkolt, micsoda összeállítás volt az!, Varga, Bakos, Mészöly, Ihász, Mathesz, Berendi, Fister, Molnár, Puskás, Farkas, Korsós, hatvanhatban, novemberben a cukorgyárba járt, ott hallgatták Szokol zsebrádió, amikor az Inter kiverte a csapatot a nemzetközi kupából.

– Emlékszel még rá?

– Emlékszem – felelte, szüntelenül bólogatva, és megmarkolta az asztal szélét, de mintha más ellen keresne támaszt, másra emlékezne. Egy pillanatra megpróbálta felidézni magában azt a napot. Hogyan történt? A kérdést újra és újra föltette magának, nézett a temető felé. Minden megváltozott, egyedül maradt, nincs a felesége, a reménybeli fia sincs, pedig a mezei ösvény akácainál mennyit futkosott kecskék után, a postaút vonuló távirópóznáit mennyit kopogtatta kővel, odaszorította a fülét a fához, hogy hallja a huzalok zizegését.

– Azok pedig zümmögtek, mint a méhek. Olyan erősen, mint vihar előtt – mondta István.

Pontosan tudtam, mi következik ezután. Hozta a kis dobozát, abban fényképek voltak, kinyitotta, a pókpapírok közé tett fotókat simogatta. „Szép álmotok legyen mindenkor abban a világban, boldog bizonyosságotok, hogy rendben van velem minden! Hogy nekem mi meg nem fordul a fejemben reggelig, jobb, ha el sem mondom. Bámulom a képeket, és rátok gondolok.” A legtöbb felvételen fehér nyári ruhában ott állt az anya és a gyermek. Az emlékek itt kezdődtek. Anna csupa tűz volt, csupa gyönyörűség, vele hált, megnyílt neki, kigombolta blúza gombjait, melltartója kapcsát, mint egy szenvedélyes lány, akinek az öleléséért három falu legényei sóvárogtak. Göndör a haja, kerek a válla, fekete két bogár a szeme, apró ráncocskák körülötte és a felső ajkán, a szája illatos, mint a narancs. Mosolygós arca volt, olyan, ami azonnali kedvességet vált ki az emberekből. A mézeshetes időtöltés után kilenc hónappal értelmes és szép gyereket szült, később sokat sétált vele a mezőn, pitypangot fújtak, látogatták a nagymamát, aki a falu közepén lakott. Baracklevárt ettek, tornyot építettek kukoricacsutkából, sámlira ültek, emelgették az elejét, mondták, gyí, te, gyí, te szürke, gyí, te fakó paripa!, ültek seprűre, vágták bele a sarkantyút, mentek egyre sebesebben, ki a világból. Meséket mondtak, történeteket a gonosz király lányáról, aztán az aranyhajú gyermekről, aztán Faggyas Marciról, aki hársfát bontott le, s annak a héjából font ostort. Annával csak Benedek születése után házasodtak össze. Hogy mi történt később, mikor száguldott az a teherautó, és gázolta el őket, anyát, gyermekeket, kerékpárt, mikor, melyik délelőtt,

az kiesett az emlékezetéből, csak azt tudja, hosszú volt a féknyom, az aszfaltból égett gumi szaga párolgott, forrón tavaszodott ki abban az esztendőben, csak nem jöttek, nem kanyarodtak be az utcasarkon, pedig dél volt már, az emberek a harangszóra vártak, talán már fénylett a megnyázott kötél a harangozó kezében, készülődtek a galambok is fölroppenni a torony padlásáról. Az ablakkeretre feszített szúnyoghálóhoz szorította arcát, elfáradt az álldogálásban, mozdult, bögni kezdett. Rohant ki a temetőből, a lejtő csúszós, elvágódott a kapunál, nyaka megfeszült, feltápászkodott, rohant tovább a magtári éles kanyarhoz. Legtöbbször annyi ködlött fel előtte, hogy egyszerre érkezett a szirénázó mentő és a rendőrség kocsija. És körülötte azok, akik ugyanolyan sebeket, borzalmakat hordoznak, zsebkendőjüket a szájukhoz szorították, az iszonyattól elnémultak. Egész embergomoly. Már Isten tudja, hogy esett a dolog. Minthogy senki sem látta. Kezdte összerakni a részeket, a mozgásokat. A testek eldőltek, földre zuhantak, egyre távolodtak, mintha semmi sem történt volna, a csattanást is hallotta, és volt, amikor belekeveredett Anna hangja, és újra és újra, és Benedek utolsó sikolya úgy buggyant ki, mint az első, a fák hervadni és feketedni kezdtek, nem kifakadozni és kivirágozni, a szőlőgerezdek kilátszani, ez a kép állt össze a végén, az ég, a csillagok, a levegő, a falusiak hangja, sopánkodtak a súlyos csapáson, lecsendesíteni őket nem lehetett, sírtak-ríttak, szájukon zokogás bugyborékol, láthatatlanná váltak a könnyektől, óbégattak, nagy lármát csaptak, az ének elnyomta a jajokat, elsiratták az asszonyát és a gyermekét, feküdtek két gyertyatartó között, a kép örök életére a szemébe ragadt, valamit kiáltani szeretett volna az arcukba, de mit?, koporsóba emelte őket, a gyermek kék koporsója mintha vasból lett volna, párnát tett a fejük alá, végtisztességgel eltemette a feleségét és a fiút, harangoztak rájuk, az esperes-plébános megáldotta, elbúcsúztatta a halottakat, „a halál ebből a mulandó életből való kiköltözés, bemenet a jobb életbe, a halál csak elalvás, a koporsó csak ágy, tele láb- és kézcsontokkal”, alig fogta fel, mit mond, már nem is tudta, mi történik vele, hangosan nyögött, térdre bukott, kesergett és gyötrődött, sokszor jajveszékelt, hogy miért büntette meg ennyire az Isten.

– Így kellett ennek lennie! – mondta az esperes-plébános.

– Így! – ismételte utána István.

Nyeldekelt és levegő után kapkodott, megroggyant, olykor meg-
rázta a fejét, mint aki az örületet akarja belőle kipottyantani, olykor
hangosan csuklott a mellében elakadt sírástól. Már senki se tudja,
hol keresse a nyomukat, emelkedő, sziklás vidéken, vagy tó part-
ján, senki sem fejt meg, hol vezetnek a nyomok, hová. Elindulna
utánuk, futna, menne, ahol ők mennek, hátha; valahol mennek,
vadrózsabokornál, rémlett neki, hogy a réten, ahol annyi a madár,
szétrepülnek, mint a pitypang. Nélkülük semmi, nélkülük a Nap
se ragyog, nincsenek virágok a ház előtt, nincs a melléképülethez
simuló kiskert, nincs mező. Próbálja folytatni az életet. Szomorú
énekekkel él, és kóborol. Az ilyen pillanatok felidéznek a gyereket.

– Benedek volt – mondta –, tudom, hogy Benedek volt velem
a múltkor az erdőn, és azt gondoltuk, hogy a szarvasok, fias őzek
után megyünk, de ugrották át az árkot, a szakadást, a sűrű felé
tartottak. Hová igyekeztek, nem tudtuk. Túl sok minden van ben-
nem, rögződött belém. Az is, ahogy nyáron megbújt az eperfán.

– Mi van veled, Benedek? Mi az?

De senki sem felelt.

Ült a sarokban álló hokedlin, a falnak támaszkodott, keze le-
csüngött szétterpesztett térdéről. Szeme vörös volt, de könnytelen.

Sokáig hallgattunk, azután megszólaltam:

– Hát azt tudod-e, hogy a papunk meghalt?

– Miféle pap?

– Nem emlékszel rá?

– Nem.

Megint csend támadt, és félelmetesen sokáig tartott. Mintha
egy nap telt el volna közben.

Van valami, ami a többi temetőben nincs. Ez a valami nem
más, mint egy meggyfa. Üvegmeggy. Gyümölcse nagy szemű,
sötétbordó és üvegesen fénylő. Érés ideje június utolsó hete.
Vagy július eleje.

– Hol van?

– Nem messze. Indulhatunk oda – mondta István. – Át a ten-
geren, amit magam köré sírtam.

Bene Zoltán

Mandola története

(Részletek)

22. fejezet

Titokzatos jelek (1995)

1995 végére P. úgy érezte, továbblépett. Pontosabban egyik nap így érezte, a következő napon meg úgy, hogy soha nem tud továbblépni, de képes együtt élni a veszteséggel. Néha Endrével, máskor Manóval, olykor Zebulonnal, alkalmasint Gézával beszélgetve percekig elfeledkezett Mandoláról. Egyszer Hajnival fölidézték, hogyan ismerkedett meg P. és Mandola, és Hajni biztosította P.-t, hogy – bár ő igen kellemetlen élményként tartja számon azt az estét – már nem haragszik. És rettenetesen sajnálja Mandolát. Ez az egész rettenetes, gondolta P., ez a tehetetlen bizonytalanság...

Esténként gyakorta vitt le egy üveg bort Papának és Boldizsárnak, a két hajléktalannak, s beengedte őket a panelház alagsorába, a biciklitárolóba, ahol elvackolhatták magukat. Néhányszor fölajánlotta nekik, hogy aludjanak nála. Papa mindig visszautasította. Boldizsár többnyire hallgatott.

– A bor a legjobb – vette át az üveget P.-től Papa. – Először is: olcsó. Másodszor: melegen tart. Harmadszor: tompít. És a sorrend nem fontossági! Néha pálinkához is jutok, de én már nem is kívánom. A bor jobb. A Boldizsárral amúgy megvan a törzsvásárlói helyünk: egy panelgarázból átalakított kimérde, nem messze innen. Biztosan nem sok szőlőt látott az a bor, ahogy mondani szokták, de megfizethető. Az üvegekből meg a tarhálásból összegyűlik az ára. Egyetemista koromban sem ittam jobbat. Akkor is lőrére futotta csak. Ez az életem.

P. ivott egy kortyot, merengve hallgatta Papát.

– Boldizsárral tegnapelőtt üldögéltünk a folyóparton, majd odafagyott a seggünk. Feri is velünk ücsörgött. Róla azt mesélik, valaha repülőgép-pilóta volt. Vadászipilóta! A ruszkik tanították ki. Gergő szerint azóta is kapcsolatban áll a KGB-vel és bizonyos arab olajállamokkal, amelyek egyszer majd igénybe fogják venni a szolgálatait.

– Kicsoda is a Gergő? – vágott közbe P.

– Csöves, mint mi – biggyesztette le az ajkát Boldizsár. – Annak idején, még a nyolcvanas évek közepén kirúgták a gimnáziumból, azóta teng-leng. Négy évadot eltöltött a színháznál. Láttam több régi újságban, a szereposztásban ott állt a neve. Kisebb szerepeket bízta rá. Sírásó, inas, ilyesmi. Egyszer egy éjszaka valamelyik csontrészeg színész meghívott bennünket valami oltári puccos helyre a Gergő miatt. Szóval tényleg színházi ember volt, nem kétség.

– Segédszínész – vakkantott Papa. – Némelyik darabban öthat mondata is akadt, azt állítja.

– Értem – bólintott P.

– Sokak szerint jó nagy faszság, hogy a Feri KGB-s lenne – göcögött Papa –, de én azért szeretem hallgatni éjszaka a folyóparton, ahogy azon a csendes, monoton hangján a csillagokról meg a repülésről beszél. Ritkán tesz ilyet, olyankor viszont szeretem hallgatni. Tegnapelőtt is erről beszélt. A repülésről. Meg a csillagokról. A folyóparton ültünk hármásban, a csontunkig átfagyva. Aztán leült mellénk egy nagydarab fickó, kért egy kortyot a borunkból. Adtunk neki, cserébe ő is mesélt a csillagokról. Okos fickónak tűnt. Másnap is megkeresett bennünket, és ma is. A városban lődörögtünk épp. Valahol mindig ránk talál. Elárulta a nevét: Bélának hívják. Pénzt is adott. Zavarban volt, amikor odaadta, de mikor látta, hogy nekünk már milyen kurvára kevés büszkeségünk maradt, mosolyogva odacsúsztatott még egy százast. Sokat beszélgetünk. Mesélt az egyetemről, meg az utána következő évekről. Tudjuk, Boldizsár is, meg én is, hogy mire megy ki a játék: meg akarja érteni az életünket. Nem veszi észre, hogy azt mi magunk se értjük. Majd idővel persze rájön. Egyelőre össze akarja állítani a kórismét. Rólunk. Miként vált két

értelmiségi hajléktalanná? Mivel mi azok voltunk eredetileg, dip-
lomás mókusok, tehát értelmiségiek. A lezüllésünk érdeklí.

– Biztos szociológus, kutatást folytató – vélekedett P.

– Felőlünk lehet az is – legyintett Boldizsár.

– Én idősebb vagyok Papánál – folytatta –, nekem volt csalá-
dom is régen, dolgoztam hosszú éveketig.

– Én az egyetem után összesen talán fél esztendőig gályáztam
– szakította félbe Papa –, azóta az utcán vagyok. Családom se
volt soha, csak a vér szerinti őseim, azok azonban nem foglalkoz-
nak velem. Nem lehetnek rám büszkéek, hát úgy tesznek, mintha
nem léteznék. Amúgy sem ebben a városban laknak, hanem vagy
kétszáz kilométerre innen. Én az egyetem miatt keveredtem ide.
Az egyetemről meg majdnem egyenesen az utcára. Ki a hibás?
Nyilván én. Meg a Boldizsár. A volt feleségét meg a lányait láttam
már nem egyszer. Szép nő, aranyos kislányok.

– Nem is olyan kicsik, az az igazság – pontosított Boldizsár.

– Bujkálunk néha előlük, máskor meg tüntetően elébük
kolbászolunk – vigyorodott el Papa.

– Mikor mennyire vagyok részeg...

– Vagy inkább: mikor mennyire keserű a szájad íze...

Mindannyian ittak, utána Papa vitte tovább a szót:

– Ezeket elmondtuk szépen nagydarab barátunknak, Bélának
is. Nem csalódott bennünk, úgy láttam. Gergő szerint amúgy
Béla egy ufonauta. Ma reggel mondta. Az igaz, hogy a szemei
meglehetősen furcsák a mi Bélánknak: az egyik lilába játszik, a
másik savószínű. És a hangja is különös: mintha egy nagy béka
beszélne. És semmit nem tudni róla, fogalmunk sincs, merre lak-
kik, miből él, honnan jött. Csak annyit tudunk, amennyit ő mon-
dott el magáról. De azért én nem hiszek Gergőnek. Túl élénk a
fantáziája. Bár az is igaz, ebben a vadkeleti káoszban, amiben él-
nünk kellene, tulajdonképpen bármi megtörténhet. Az abszurd
itt legfeljebb elméletben értelmezhető fogalom, a gyakorlatban
maguk a mindennapjaink.

– Nekem például eltűnt a barátnőm – vetette közbe P. Maga
sem tudta, miért. A barátaival ezerszer átrágták már a történetet,

nyilvánvalóan unták is már, mikor vissza-visszatért az esetre. Papa és Gergő viszont kívülállóak voltak, úgy érezte, ha nekik elmesél mindent töviről hegyire, új perspektívák nyílhatnak meg előtte. (Tévedett.) Elmondta, amit tudott. Azaz szinte semmit. Egyedül a kiállításmegnyitón történtek tűntek értékes információnak.

– Gergő ebből már mindenféle elméleteket gyártott volna – mondta Boldizsár.

– Szerintem csak nagy volt a pofájuk – vélte Papa. – Ha józanul belegondolsz... Én, mondjuk, úgy nem tudok, mégis azt hiszem, hogy csak ugattak...

– Igen, valószínűleg ez történt – ismerte be P.

Többet nem beszéltek Mandoláról. Karácsonyra mind a két hajléktalan eltűnt. P. sosem tudta meg, mi történt velük, hová lettek. Ez is egy újabb rejtély, gondolta később. Amint az is, hogy Endre látni vélte Mandolát az egyik áruházban, de amikor utánaszaladt, fölszívódott a tömegben. P. kapott egy üdvözlőlapot két héttel karácsony előtt, amire egyetlen szón kívül nem írtak semmit. Az az egy szó a *Julgran* volt, ami svédül karácsonyfát jelent. A címezést olyan macskakaparással írták, hogy jóformán lehetetlen volt kisilabizálni. Távolról sem kizárható, hogy egész egyszerűen téves kézbesítés történt. P. ennek ellenére titokzatos jelnek tekintette ezt is. Elment a rendőrségre, előadta, mi minden történt, mennyi gyanús momentum. A nyomozók alig leplezett szánalommal hallgatták. Mandola aktáját nem nyitották meg.

– Sivár egy karácsonyom lesz. Istentelen, kopár ünnep – sóhajtott P. búcsúzásképpen.

„A Magányik lefüggönyözött ablakaik mögül hiába várják az élet fordulását. Az ő idejük már nem tér vissza. Mind hidegebb lesz a szoba.” Írta hajdan, 1919-ben Krúdy Gyula. „Állapota egyre romlott (ezt még konstataálta; annyira még nem volt elhülyülve). A keze remegett, a szeme ugrált, a gyomra émelygett... Alig evett, egyre kevesebbet aludt... Félt, szorongott.” Írta valamikor az 1980-as évek elején Bólya Péter. Talán a legjobb az lenne, ha elfogadnám, hogy márpedig rejtelmek hiába zengenek, tehetetlen vagyok és elhagytott. Gondolta 1995 utolsó napján P.

23. fejezet

Kietlen (2018)

A gyerek közölte, hogy nincs Isten, s mivel így áll a dolog, nem érvényes az sem, hogy szeresd a felebarátodat, meg hasonló sületlenségek, ezért aztán ő kizárólag magát szereti, mást szeretni nem is lenne értelme. P.-t leginkább az zavarta az egészben, hogy még csak meg sem döbbsent. Végighallgatta a makulátlan logikával előadott monológot, s azon túl, hogy magában szidta a kölyök fölmenőit, akik részint a sajátjai voltak, semmiféle megrendítő érzés nem kerítette hatalmába. A gyerek szemei tisztán csillogtak. Ez az öcsém, Lacika, gondolta P., ugyanaz az ember az apánk.

Lacika az atya negyedik házasságából született, és nemrég találkoztak először, egy órával az apjuk temetése előtt. P. kedvenc húgával, Kincsővel érkezett, az egyetlen rokonával, akivel tartotta a kapcsolatot. Egymás mellett állva hallgatták végig a polgári szónokot (apjuk nem szívelte az egyházat), egymásba karolva kísérték a sírhoz a koporsót, és egymást követve kondoleáltak a közeli rokonoknak, akik közül senkit nem ismertek. A temetést követő, tornak nevezett vendégségbe is elmentek a kisváros legjobb éttermébe, ne érje szó a ház elejét, ott ismerkedtek össze a legkisebb testvérükkel. Bár atyjuk hat gyermeket nemzett öt nőnek, csak ők hárman vettek részt a temetésén, s hármukból is csupán ketten érkeztek jószántukból. A legifjabbat, Lacikát, hozták, nevezetesen az anyja, egy magas, igen formás nő, aki kedvesen viselkedett elhunyt férje felnőtt gyermekeivel, s örült, hogy a fiának ilyen fivére és ilyen nővére van. Bár a fivér és a nővér nem igazán tudta, milyenek is ők valójában apjuk özvegye szemében, nem vitatkoztak. Csak cefetül kényelmetlenül érezték magukat. Ettől függetlenül hosszasan elbeszélgettek az öcsivel.

– Ott csesztük el – vélekedett másnap, már otthon, a saját városában, tulajdon lakásában P. – Jobb lett volna idejében lelépni. Még jobb lett volna el se menni. Vagy ha már elmentünk, szóba sem állni senkivel. Az a бүдös kölyök túlságosan hasonlít hozzánk. És ez borzalmas.

- Szerintem nem hasonlít – vitatkozott Kincső.
- Ezt te sem gondold komolyan – legyintett P. idegesen.
- Nem, ezt én sem gondolom komolyan – ismerte be Kincső.

P. hallgatott egy sort. Próbálta elterelni a gondolatait. Gátlástalanul legeltette a szemét a hűgán.

– Ha nem számítana otromba vérfertőzésnek, bizony szívesen megprüttykölnék – hajolt olyan közel a füléhez, hogy szinte hozzáért az ajka.

– Ha nem lennél olyan ronda, mint amilyen vagy, még akár fertőznék is veled egy kis vért – vágott vissza Kincső.

P. mélyet sóhajtott, aztán másra terelte a szót, hátha lehiggad. Minden értelemben. Számítása nem vált be. Szótlánul lézengtek egymás mellett egy ideig, mígnem P. késő délután a vállára nem vette Kincső hátizsákját. A vonat pontosan indult, s ettől akár meg is nyugodhatna az ember, P. azonban zaklatott maradt, nem hagyta békén a tisztán csillogó gyerekszempár, amely beleégett az agyába, meg a veszteség, amit mindannyiszor érzett, valahányszor Kincső visszautazott a fővárosba, ahol az utóbbi években életvitelszerűen tartózkodik. Integtetett a távolodó szerelvénynek. Aztán a vasútállomás előtti villamosmegállóban álldogált mélabúsan, zsebre dugott kézzel. Különös módon rajta kívül mindössze egyetlen ember – csinos fiatal lány – várakozott a járműre. Egy sárga villamos kisvártatva be is kanyarodott a sarkon, lassítva közelített a megálló felé, orrán, a vezetőfülke fölött felirat hirdette, hogy tanulójárat. Pár másodpercre megállt, a szemrevaló teremtség megkísérelt fölszállni, ám az ajtó, hiába nyomkodta a gombot, amely kinyitni hivatott, minden erőfeszítése ellenére zárva maradt.

– Ez meg mi az anyjáért nem engedett föl? – támadt rá P.-re, miután a villamos továbbgördült, mintha az ő hibája lenne a sikertelensége.

– Tanulójárat – vontá meg a vállát P. – Kiírták rá, hogy tanulójárat.

– De hát én tanuló vagyok, basszák meg – háborodott föl még jobban a lány. – Viszont az a főszer, aki, láttam, fönnt ült a veze-

tőfüлке mögött, biztosan nem tanuló, mégis fölengedték! Engem meg nem.

P-t fura, megértő hangulat kerítette hatalmába. Türelmesen magyarázni kezdte:

– Nem tanulókat szállító járat volt ez, hanem éppen ezen a villamoson tanult vezetni valaki, azért nem szállított utasokat. Se diákokat, se másokat.

– Persze, én meg szűz vagyok – a bakfis tekintetéből olyan őszinte megvetés áradt P. irányába, hogy csaknem ledöntötte a lábáról.

– Baszki – nyögte P., azzal meg-megtántorodva, akárha részeg lenne, gyalogosan indult hazafelé. Alig vonszolta magát, mintha lefutott volna egy maratoni távot, olyan nehéznek érezte a lábait. Hamarosán leszállt az este, de P. még mindig kutyaolt. Maga sem tudta, merre jár, a házak elmosódtak a szeme sarkában, a fák kiszáradtak, amerre ment, átizzadt inge a testére tapadt, nyelve élettelenül hevert a szájüregében, akár éhen veszett hörcsög a terráriumban.

– Ez az? – hallotta egyszer a háta mögül.

– Asszem, ez.

Utána csak a fájdalmat érezte, amint a tarkójába hasít. Orra bukott, s ahogy védeni próbálta az arcát, a tenyeréről lehorzsolta a bőrt. Az oldalába rúgtak, szidták az anyját, az Úr nevét többször is hiába vették a szájukra, még le is köpték párszor. Mikor fölemelte a fejét, a két suhanc mögött, akik szorgosan rugdalták, a megállóból ismerős, vonzó külsejű leányt pillantotta meg.

– Jó lesz – szólt éppen, mire a rugdosás abbamaradt.

– Jó bizony – motyogta P., s igyekezett fölállni. – Nincs Isten – zakatolt a fejében Lacika hangja. – És mivel nincs, nem érvényes az sem, hogy szeresd a felebarátodat meg hasonló marhaságok. Nincs értelme másnak, csak annak, ha magunkat szeretjük. A többi baromság.

Mikor hasogató bordákkal már-már kiegyenesedett, az egyik fiú gyomorszájon vágta. Összegörnyedt a hirtelen jött éles fájdalomtól, de nem esett el. A lány újra mondott valamit, amit mintha víz

alól hallana, érezte, hogy megint leköpi, aztán már nem történt semmi. Elmentek. Egyik pillanatról a másikra, mintha elpárologtak volna. Nagy nehezen P. is összeszedte magát. Mikor körülnézett, rádöbbsent, hogy az egész megaláztatás egy saroknyira történt a lakásától. Érezte az ablakok mögötti gúnyos tekintetek paraszát kipirult bőrén. Kitapogatta a zsebében a telefonját, szerencsére nem tört össze. Küldött egy üzenetet Kincsőnek. Hogy majd írjon. És felejtse el Lacikát, talán mégsem hasonlítanak annyira.

A nappalijában, a kedvenc fotelében ült, amelyikben a science fiction klasszikusait, Krúdy Gyula és Bólya Péter műveit, valamint a lehetséges világok elméletével foglalkozó filozófiai értekezéseket szokta olvasni. A bordái csöppet sem sajogtak, és a tenyere is sértetlen volt; akárhogy vizslatta, nem talált rajta külsérelmi nyomot. Álmodtam az egészet, cikázott át rajta a föl ismerés. Vagy egy részét, mindenesetre.

Az apja temetésére bizonyosan elment. Kincsővel együtt jártak ott, ez is száz százalék. A legifjabb fivérével ugyancsak találkozott, aki az Istenről elmélkedett, pontosabban arról, hogy nem létezik. Sajnos ez is vitathatatlan. Haza is tértek, másnap Kincső vonattal elutazott a fővárosba, ahol egy ideje él. (Vagy lakik. Mindegy. Most.) A villamosmegálló és a tanulójárat is a valóság része lehet. Már mint azé a valóságé, amelyiket megszokott maga körül, s amelyik ebben a pillanatban is körülöleli, akár borostyán a beléragadt rovar.

A verés, az hibádzik – végezetül erre jutott. És arra, hogy valóban hibádzik, hiszen régóta ráférne már. Lacikát sem kellett volna annyiban hagynia. Még most sem késő, föl kellene kerekedni, visszamenni, beszélni a fejével. Viszont tisztában volt azzal, hogy hiába kellene így cselekednie, nem fogja megtenni.

Kiment a konyhába, kivett egy cidert a hűtőből, fölbontotta, ráérősen kortyolgatta, bámult kifelé az ablakon. Odakinn mintha tényleg kiszáradtak, s össze is zsugorodtak volna a fák. Amerre a szem ellát, haldokló, fonnyadt növények az aszfaltcsíkok mentén. Sovány kóbor kutyák sántikálnak hajléktalanok nyomában. A hold vörhenyes, és olyan alacsonyan csüng az égen, mint még soha. A

tér mégis üresnek hat. A tér, amely körülvesz, borzongott meg P., kopár, igazából nem egyéb, mint sivár pusztaság. Vagy megint nem vagyok magamnál, gondolta. A cider is elfogyott, és nincs belőle több. Előre kellett volna gondolkodni, betározni, ami kell.

– Mit ér az élet egy istenektől vagy megfontolástól üres világban? Marcus Aurelius, talán... Tényleg, mit ér?

És mit ér ez az egész mindenség Mandola nélkül, üvöltötte némán P., huszonhárom éve vigasztalanul és gyógyíthatatlanul egyedül.

24. fejezet

Vigasztalan (1995–2018)

1995-ben P.-nek rideg karácsonya volt. És szinte mindegyik karácsonya alapvetően rideg maradt 1995 után is. Azokat tudta csak valamelyest élvezni, amelyeken találkozhatott a húgával, Kincsővel, ez azonban az elkövetkező évtizedekben öt-hat alkalomnál többször nem fordult elő. Kincsővel egy-két pillanatra úgy érezte magát, mintha Mandolával lenne, s bár pedzegette az ebben rejlő perverzítást, meg sem próbált tenni ellene. 1995 karácsonya után P. – külsejét illetően nem túl előnyös adottságait tekintve – meglepően sok nővel alakított ki testi kapcsolatot; némelyikükkel lelki-érzelmi viszonyulást is, ideig-óráig néha még szerelmet is hazudott magának és másoknak, ám ez sosem tartott sokáig. Saját óvatos becslései szerint is több ezer órát töltött azzal, hogy megértse, mi volt olyan különleges Mandolában, mi lehetett olyan fölemelő és megismételhetetlen a lánnyal töltött időszakban. Végül mindig oda lyukadt ki, hogy erre magyarázatot találni már csak azért sem lehetséges, mert az emberi emlékezet alattomos egy bestia – akaratlanul szépít és csúnyít, feketít és mosdat; kizárólag a saját, kiismerhetetlen törvényeinek engedelmeskedik. Az esztendők múltak, és P. mind kevesebb emberrel beszélt Mandoláról, miközben ismeretségi köre egyre szélesedett. Könnyen és szívesen barátkozott, felszínes és jelentéktelen ismeret-

ségek tömegét alakította ki. Néhány régi iskolatárshoz (Endréhez egy ideig; Zebulonhoz, Gézához és Manóhoz pedig bizonyos értelemben mindvégig) valamelyest szorosabb nexus fűzte, mint a többiekhez, ám ezek a kapcsolatok is csak színleg voltak mélyek és tartósak. Habár a látszat mást mutatott, valójában magába zártan tengődött napra nap, mint egy csiga, amelynek a háza bejáratát sárral tapasztották be pajkos kölykök. Ugyanolyan magányosan élt évtizedeken keresztül, amilyen egyedül 1995 karácsonyán érezte magát. Vigasztalanul, reménytelenül. A zsigereiben érezte Mandola hiányát szinte mindennap, jóllehet már alig tudta földézni, mit érzett, amikor még mellette élhetett. Valahányszor mégis sikerült, csak pontatlan, elnagyolt foszlányok jelentek meg a képzeletében, akár szertefoszló délibáb a pusztaság fölött. Képes volt előhívni eseményeket, képeket, ám a folyamatokat, az érzések komplexitását sohasem. Úgy érezte, részese lehetett valaminek, amiről igazából soha nem tudott fogalmat alkotni sem magának, sem másoknak.

A mindenféle eltűnések különösen foglalkoztatták 1995 karácsonyán és utána is. Egy alkalommal például arról olvasott, hogy az Urál-hegységben, a Taganaj Nemzeti Parkban néhány hét leforgása alatt többször is előfordult, hogy a túrázni induló csoportok nem érkeztek vissza, s a keresésükre indított kutatócsoportok sem találták nyomukat napokig. Mikor végre rájuk bukkantak, a turisták elmondták, hogy nem tértek le a kijelölt útvonalról, végig követték a jelzéseket, ám egyszer csak az addig ismerős táj, minden jelzéssel, ismert tereptárggyal és tájékozási ponttal együtt eltűnt, s helyette egy addig teljesen idegen vidékre tévedtek, ahol több órán át bolyongtak, míg végül újra ismerős környékre nem értek, és bele nem futottak az utánuk küldött kutatócsoportba. A legfurcsább eleme a történetnek az, hogy miközben a turisták azt bizonygatták, csak néhány óráig kóvályogtak a vadonban, a valóságban napokba telt, amíg rájuk akadtak. Ráadásul az esetek többségében az indulási pontjuktól több tucat kilométerre lelték meg őket, amit gyalog igazán nehezen lehetett volna megtenni pár óra alatt. Egyes hírügynökségek

állítására szerint a turisták karóráján szereplő dátum nem egyezett a naptári dátummal. Az esetet senkinek sem sikerült megmagyaráznia, de sokan időutazásra gyanakodnak. Az Urál-hegységben különben sem ez az első megmagyarázhatatlan eset. Legalább ötven olyan helyszínt tartanak számon az ottaniak, ahol már előfordult hasonló jelenség. Már a XVIII. századból is találunk feljegyzéseket, amelyek furcsa tűzgolyók felbukkanásáról szólnak, 1927-ben pedig Karpinszkij település közelében egy szivar alakú beazonosíthatatlan tárgyat láttak repülni, s ezenkívül még számos ufó-észlelést is följegyeztek. Szverdlovszk közelében rá is akadtak egy lezuhant idegen gép maradványára, amit azóta is a leghitelesebb bizonyítékként tartanak számon a földönkívüliek létezéséről. A roncsok megvizsgálása után a belsejében egy humanoid testét találták meg, amelyről kiderült, hogy a földön élő egyik főemlőssel sincsenek közös tulajdonságai. Erről az esetről még dokumentumfilm is készült 1998-ban, *A KGB titkos UFO-aktái* címmel. A Taganaj-hegygerinc környékén, ahol a turisták esete is történt, több alkalommal beszámoltak már elektromos gömbökről, sétáló ködgomolyagról, villámló tűzgolyókról, plazmagömbökről és fényoszlopokról. A Nagy Mocsár nevezetű lápvidéken pedig több turistával is előfordult, hogy eltévedt, és egy ismeretlen tájra keveredett. Sok esetben a náluk lévő technikai eszközök működése is leállt, hogy aztán elhagyva azt a különös vidéket, maguktól megjavuljanak. P., noha fenntartásokkal kezelte az efféle híradásokat, sokat böngészett az ilyen témájú cikkek között kezdetben a könyvtár folyóirat-olvasójában, később mindinkább az interneten. Legerősebben abban bizakodott, hogy Mandola valahogyan átlépte a lehetséges világok közötti hasadékok valamelyikét, vagy egy időörvénybe került...

Bármi jobb, mintha meghalt volna...

Mert az sovány vigasz, hogy minden és mindenki meghal egyszer. Még az Öreg Tjikko is, akit talán saját szemükkal is láttak, Mandola meg ő, Északon. Az Öreg Tjikko nevű lucfenyő első gyökerei már körülbelül 9550 évvel ezelőtt léteztek. Ezt 2004-ben fedezte föl és 2008-ban hozta nyilvánosságra az Umeåi Egyetem

földrajztudós professzora, Leif Kullman. Egy évtizeddel azután, hogy ők ketten Mandolával, arra jártak. Az Öreg Tjikko (aki az umeai professzor elhunyt kuttyája után kapta a nevét) első gyökereit az utolsó jégkorszak végén növesztette. Abban az időben a tenger szintje akár 120 méterrel is alacsonyabb lehetett, mint napjainkban, és a szél, valamint az alacsony hőmérséklet miatt a fa úgy fejlődött, akár egy cserje. A nehéz körülmények között semmiféle nagy fa nem tudta volna fönntartani azt a növekedést, ami ahhoz szükséges, hogy a közel tízezer évet megérje – a túlélés fő oka egy ilyen hosszú időszak alatt a vegetatív klónozás: az Öreg Tjikko azon része, amely a felszínen látható, viszonylag fiatal; a rendkívül régi gyökérrendszere az, amely az elmúlt kilenc és fél évezred során regenerálta önmagát. P. eltűnődött azon, mihez kezdene, ha évezredekig kellene cipelnie Mandola eltűnésének terhét. De hiába próbálta elképzelni, semmire sem jutott.

Valamelyik újságban egyszer azt olvasta: „Magyarországon évente 15-20 ezer embert keresnek eltűntként, nagy részük kiskorú. A rendőrségnek volt 26 év után is sikeres felderítése.” A lapnak nyilatkozó rendőrnő szerint az eltűnt személyek „legtöbb esetben öngyilkossági szándékkal távoznak otthonról, vagy baleset történik velük. Ha csak évekkel később találják meg a holttestet, már nehéz azonosítani. Bukkantak fel külföldön is évek után, mert ott kezdtek új életet, vagy bujkáltak valaki elől. Mindenkit arra biztatok, hogy ne adja fel a reményt. Attól, hogy lezárul a nyomozás, még nem merül feledésbe az eltűnés.” Ugyanakkor azt is megtudta, hogy „az Európai Unióban 2008 és 2010 között 23 ezer ember vált emberkereskedelem áldozatává”. 1995-ben, attól tartott, ez a szám még ennél is nagyobb lehetett.

– Nem marad más, csakis a lehetetlenben bízhatok – mondta egy téli estén, erősen ittas állapotban a hűgának. – Vagyis abban, amit a szűklátókörűek lehetetlennek vélnek. Legyen az akármilyen is...

Kincső szomorúan nézte a bátyját. Szeretett volna segíteni neki. Biztosan tudta azonban, hogy ez nem lehetséges. P. mániája alattomos természetű, kóros rögeszmévé izmosodott, s az ilyen jellegű paranoiát képtelenség meggyógyítani.

– Vajon hol talál a holnapi reggel? – kérde egy szürkület idején P. Kincsőt, aki momentán nála időzik, s nem árulja el a szépséges húgnak, hogy Bólya Pétert idézi, jelesül a Pelbárt-ciklus *Pelbárt IV.* című opusának zárósorát.

– Ugyanott, ahol a mai – felelé a gyönyörűséges hűg, aki tudja jól, hogy a mondat honnan származik, s tisztában van azzal is, hogy a bátyja azért (is) forgatja oly gyakran Bólya Péternek éppen ezt a kötetét (*Mindenhez közel*), mert Pelbártot rendre P.-ként említi benne a szerző.

P, mint paranoiás, gondolja szomorúan a gyönyörűséges hűg.

ISAAC LEVITAN (1860–1900) rajza

A HÓNAP ALKOTÓJA

VARGA MELINDA

gyöngysor

Édesanyámnak

*ritka gyöngysort keresek,
páratlan szépségű
ajándékot képzeltem el,
amit bármikor viselhetsz,
mosogatáshoz is illik,
ünnepekhez és hétköznapihoz,
nappalhoz és éjszakához
egyaránt való.
felfűzöm a gondolatokat
erre a kora tavaszi délutánra,
amikor először sétálok
idén sapka nélkül,
és nem vacog végre a fogam,
te biztos aggódnál, hogy megfázom,
nem örülnél a sapkátlanságomnak,
sem a lenge dérnek,
mi ki-be szaladgál
a sportfelsőm alatt,
meglebbenti a nadrág szárát.
Narancssárga az alkonyat
karéja az égen.
Sütkérezem egyre növekvő
délutánok fényében.
A születésre gondolok,
hogy életet adni
a legnagyobb alázat,*

*és hogy az öröm mögött
ott bujkál a félelem állandója.
Fűzöm a gyöngysort:
jázminillatú örömből,
levendulalila türelemből,
gránátalma derúból,
kakastaréjpiros ölelésből,
bíborvörös önzetlenségből,
türkizszínű rajongásból,
almazöld reményből,
nyársárga szeretetből,
hegyikék erőből
neked, születésnapodra.*

Szakíts magadnak a fényből

*A fagyos levelek fölött néhány fűszál
zöld kardjával az ég felé mutat,
a korai virágok levelei a fényt keresik,
a napsütés beszűrődik kopasz ágak között,
délben, amikor a legerősebb,
a föld mélyéig hatol,
hogy onnan egyik napról a másikra
zöldbe borítsa a mindenség talpát, az erdőt.
Begyógyultak a világ sebei, a lárma elült.
Krisztus minden évben eljön,
tavaly is itt volt, a karanténtavaszkor.
Moha zöldje a bűnbocsánat,
az ég megváltó kék,
nézz fel rá, és szakíts magadnak
a feltámadásból egy fehér csokorral.*

Csukott szemem alá hívlak

*Deresek a csipkebokrok,
őszül a mező, öregszik a bánat,
tavaszra begyógyulnak a föld sebei.
Az arcra piros pipacsokat rajzol a hideg.
Az illatok ércesen sisteregnek a tájban,
azt susogják a fák, hogy élni jó,
belesétálni a nap álmos arcába,
majd hosszan nézni a telehold ezüstjét.
Ma este csukott szemem alá hívlak,
fogd be lovaid az álom hintaja elé,
és mássz fel a legmagasabb pontig,
ott foglak várni,
én leszek a szárnyas ég kékje,
és te egy fa leszel, hosszú karú,
hogy biztosan elérj engem.*

Izgága, vörös

*Póznán gubbasztanak az álmos sasok,
hatalmas szárnyuk árnyékot vet a földre.
Gomolyfelhők, nehezen lélegző csend.
Röptükkel belakhatnák az eget, a magas
hegyek fölé szállhatnának, sziklákön
süttetnék tollaikat a nappal,
de nincs, mi lelkesítse őket,
örömet keresnek, éles szemük ide-oda jár,
kémelelik a völgyben ugrabugráló,
locsifecsi verebeket.
Nem indulnak el mégsem vadászni,
legyintenek a préda láttán,*

*álmra csukódik szemük,
pillájuk alatt pacsirták röpte,
izgága, vörös röpködés.*

Álomnapló

*Mezítláb szaladok a mezőn,
a nedves avartól
ráncos lesz talpamon a bőr,
foszforeszkáló sárga fák
aranya borul a földre,
belelépek a vattaködbe.
A dombon túl nyári ég fogad.
Az esték korma tovaillan,
visszafelé folynak a patakok,
fordított idő,
nyárra néző verőfényes ablakok.
Nézz ki rajtuk,
és kend szét a naptejet a combomon,
játssz a gerincemen ujjaiddal,
érj el egészen a fenekem tövéig.
Érzed az ölelés illatát,
és a hosszú karú éjszakákat
mellénk simulni?*

A város halott

*A falu felől figyelem a várost,
a dombról rálátok a Fellegvárra,
elképzelem, hogy az erdő alatt
megtalálom az ösvényt, amelyet
eddig ember nem ismert.
Csak a vadak, akikkel egy ideje
értjük egymás nyelvét.
És tudjuk, hogy a város halott.
A tömeg akár egy lefagyott
filmjelenet része, mikor megszakad
az internetkapcsolat.
Néma szoborautók a főtér utcáin.
A virágok illata egyre erőteljesebben gyűrűzik
be a kávéházak teraszaira.
A fák egzaltáltan susognak,
A szamosi sirályok és sétatéri vadkacsák
ellepik a Szent Mihály templom tornyát.
Varjak szállnak. Peregnek a percperecek.
Hozzásimulok a megmerevedett vállakhoz.
Egész pofás kis szoborpark. Néma.
Nem vibrál. Nem szalad sehová.
És akkor éled fel, amikor én akarom.*

hajnalig

*addig kéne ölelni, míg meghasad az éjszaka héja,
kettévágja a sötétség almáját a hajnal szigonya,
kék folyóvá nő az égen a csókok csobogása,
öliünk kéjtől lucskos szorítására ráül a fény.
addig kéne ölelni, míg a nappalok*

*és az éjjelek összemosódnak,
az időtlenbe kéne ölelnünk egymást,
az egyetlen pillanatba,
ami hajnaltól hajnalig tart,
a külvilág sebzett lábú kutyája nem éri utol.*

Időhal

Nagyszüleimnek

*A patakra vittük nyaranta a szőnyeget,
deszkára tettük, házi főzött szappannal
alaposan bedörzsöltük, kefével tisztára sikáltuk,
kiterítettük a vízre, majd összegöngyöltük,
kicsi szekerre pakoltuk a műanyag teknőt.
A ruhákat is patakban tisztáltuk,
a frissen mosott ingek az udvaron
száradtak, spárgára kötve.
Ötévesen azt gondoltam,
lepedőfehér a mennyország,
szárítókötélen táncolnak az angyalok,
az Istennek nagymama-illata van.
Ma már mindenkinek van mosógépe,
a szőnyegetek a városba viszik tisztítani.
A civilizáció begyűrűzött a faluba,
a traktorok kiszorították a lovas szekereket,
a nyári estéken már nem hallani lódobogást.
A patak magányosan kanyarog a belső út mellett,
emlékezik a vidám gyereklábakra, az asszonyok
fürge kezére, a vízbe mosott keserűségre.
Ahogy a köveket simogatja a csobogás,
felugrik a habokból egy-egy időhal.*

hűvös

*híg dél lépked a fák között,
 avarból szó magának barna kabátot,
 csipkebogyókból apró gombokat varr rá.
 készül a hűvösebb napokra,
 jégbőröző pocsolyákba süllyed,
 menekül a saras ösvényeken,
 kutyává változik,
 kővel dobálják az emberek,
 csak fut, csak fut,
 lobog rózsaszín felhőhaja az égen,
 homloka fehér deret izzad,
 csak fut, csak fut,
 megállás nélkül
 önmaga előtt
 vagy versenyt az idővel.*

Otthon

Nagybátyámnak, annak emlékére, hogy az első verset, József Attila *Altatóját*, ő tanította meg könyv nélkül, s talán ezért lettem költő.

A távolságot, mint üveg
 golyót, megkapod, óriás
 leszel, csak hunyd le kis szemed, –
 aludj el szépen, kis Balázs.

(József Attila: *Altató*)

*A távolsághoz hozzánő az ember,
 óriás lesz, magasba nyúlik a karja,
 mint a fáknak. Az ég üveggolyóján*

*Isten szeme figyel.
Az éjszaka sötétje álmod lop szemére,
visszahozza a hegyeket, a hazát
a gótikus templomtoronnyal,
székely nyarakat és hópuha Karácsonyt.
A távolsághoz hozzánő az ember,
emléket emlékre halmoz,
gondolatai fotókat forgatnak,
és hazagondol, folyton haza,
ölelő karokra, gondtalan gyermekkorára.*

tükröt tart eléd

*esténként a táj imára kulcsolja kezét,
esőt kér, hóért esedez, szélért könyörög,
verőfényért emeli az ég felé csillagszemét.
az álomban gyógyulnak a sebek,
mélyvízben úszik a bánat,
megfürdik, tiszta lesz,
az álomban elutazhatsz olyan messze,
ahol megszűnik az aritmikus dobogás,
és már nem riadsz fel,
nem kiabálsz, nem félsz.
az álomban csuda selymek
borítják cserzett bőrödöt,
az álomban a könnyek tavából
tarka tavirózsák nyílnak,
az álomban a vadludak
elviszik örökre az üvöltést,
a húsodba ivódott bánat vörösét.
az álomban szembe jön veled egy férfi.
tükröt tart eléd.
felismered az arcodban az ő arcát.*

*az álomban helyére kerülnek a dolgok,
minden pontosan oda, ahová való.
a ki nem mondott, nehéz ígéket,
amit egész mostanig cipeltél,
befödi örökzölddel a moha,
erdei virágok nyílnak a nyomában.
és nem leszel, és nem leszel
már soha többé apátlan.
reggelre tejjefhér nyugalom
terül szét a házak tetején,
hallod, ahogy szuszog az avar alatt
az idő, és tudod, hogy minden nappal
kicsivel jobb lesz,
reggel is belenézel a tükörbe,
a fél arcod hasonlít rá.
és nem, nem vagy már többé apátlan.
a hóvirágok harangszirmán
irgalom harmatja.
kinyílik benned egy templomkapu.*

Böszörményi Zoltán

A kifordított ég arca

*Megmondom a titkát, édesem a dalnak:
Önmagát hallgatja, aki dalra hallgat.
Mindenik embernek a lelkében dal van,
és a saját lelkét hallja minden dalban.
És akinek szép a lelkében az ének,
az hallja a mások énekét is szépnek.*

(Babits Mihály: *Második ének*)

Az elmúlt évben Varga Melinda három, igen jelentékeny verskötetet tett le az olvasó asztalára. A 2018-ban, a Kalligram és az Irodalmi Jelen Könyvek közös kiadásában napvilágot látott *Sem a férfiban, sem a tájban* című kötet után 2020-ban jelent meg a *Kifordított ég* (e-könyv) és *A fásult kebelnek nincs költészete* (nyomtatott), mindkettő az Irodalmi Jelen Könyvek kiadása. A harmadik, *A Pacsirta és a Sas utca sarkán* az Előretolt Helyőrség Íróakadémia gondozásában került az olvasók kezébe. A *Kifordított ég* Varga Melinda első három kötetéből készült válogatás, és ezekről már írtam *Miért magányos a költő, ha egyszer férfi- és lányszeretőket tart* című esszémben, melyben behatóan foglalkoztam a költő versvilágát jellemző, szünni nem akaró kétellyel, az ott uralkodó nyugalanság állapotával.

Verses krónikák

Arany János 1852-ben kelt, *Hiú sóvárgás* című versének utolsó négy sora így szól: „Örömből, keservből dalforrás fakadhat, / Az elpat-tanó szív még egy hangot adhat: / De, amikor izenként zibbad el érzete; / A fásult kebelnek nincsen költészete.” Az idézet utolsó sora lett Varga Melinda a kolozsvári irodalmi élet verses krónikáit összefogó kötetének a címe. Az olvasóban óhatatlanul felmerül a kér-

dés, hogy közel ötszáz évvel Tinódi Lantos Sebestyén énekes, verses krónikái után, a huszonegyedik század második évtizedében miért adta a fejét egy költő ehhez hasonló vállalkozásra. Míg Tinódi a török bitorolta Magyarország történeiséről számolt be, többek között Eger várának diadalmas megvédéséről – és amikor Dobó István, az egri várkapitány erdélyi vajda lett, követte őt Erdélybe –, addig Varga Melinda a kincses város lüktető irodalmi életét választotta krónikái tárgyául. Merész vállalkozása kétségtelenül témában és látásmódban egyik legerősebb kötetét eredményezte. A gyűjtemény két ciklusból áll, az elsőnek *Költőnek lenni rock and roll, prózairónak kinszenvedés*, a másodiknak, mely alkalmi verseket tartalmaz, *A mindenség ingujjban* címet adta.

A krónikák 2016 októbere és 2017 decembere között születtek. Az írások genezisééről, az ötletéről könyve előszavában a költő így vall: *„Minden Molnár Vilmos Álljunk meg egy szóra-estjével kezdődött. Szellemes, jó hangulatú rendezvény kerekedett belőle, sokat nevetünk, az író és beszélgetőtársa, László Noémi is formában volt, csak úgy repkedtek a poénok. Belém bújt a kisördög, és nem hagyott nyugodni: mi volna, ha mindezt versben írnam meg? ...úgy éreztem, azt, ami igazán lényeges egy esten, nem tudja egy száraz és tárgyilagos tudósítás visszaadni. A mondatok hangsúlya, a cigarettaszínet, az író nevetése, a költő bájos mosolya, izléses ruhája, az épület, a falak, az évszak és a napszak, és végül, de nem utolsósorban az, ahogy én érzem magam, aki elmegy az estre, és hírt adok róla, mind hozzátartozik az irodalmi rendezvényhez...”* Úgy vélem, ez a néhány idézett sor tartalmazza a verses krónikák rejtélyének a kulcsát. Mindenik felvezetése, hangulatteremtése a lélek és a külső világ, az irodalmi estekre igyekvő érzellem- és gondolatrendszerét tárja az olvasó elé. *„Nagycsütörtök, / napsütötte sávon toporog a délután, / orgonák sötétlilán és hófehéren / szaladnak előre az időben, / illatukat eltompítja a hószagú szél. / Letargikus, szomorkás ez a tavasz, / a megváltás későn érkező gyorsvonat, / peronon vergődik a kétségbeesés. / Sebesült, szürke verebek, / várjuk a feltámadást, / nem túlvilági csodákat, / nem is égi jeleket, / csupán, hogy hidat ácsoljon a csönd, / ha már fojtogat a lárma, / legyen hová menekülni. / Keresztet vetünk,*

/ elmondunk futva egy imát. / De Isten ma hallgat, / nem válaszol” (Szerelmes levelek a kilternani ősz leállóságából, Ármos Lóránd, Dimény H. Árpád és Noszlopi Botond kolozsvári könyvbemutatójáról). Hasonlatok és metaforák követik egymást, keretet, játékeret teremtenek, felkeltik bennünk a történés utáni érdeklődést, a vágyat, hogy közelebb lépjünk a valóság árkádjaihoz, beleshessünk, mi folyik odabenn, a lélek közelében.

A tájleírás igazodik ehhez a belső hangulathoz, amely a rendezvényre igyekvőben megszületik az *Egy abszurd este* (Molnár Vilmos *Álljunk meg egy szóra*-estjéről) című tudósításban: *„Ólomnehéz kolozsvári ősz, / köd hasal a tízemeletes háztömbökön, / narancsszínű az ég, / szürreális álmom a délután, / van időm figyelni, ki-kilesni / magamból a tájra, / innen a zsúfolásig / tömött busz ablakából, / ahol olyan minden, / akár egy Kusturica-film kezdőjelenete.”* A vers díszlete a természetet, akár a *Titanic bár* filmalkotás szürreális esti jeleneteit eleveníti fel. A folytatás is éppoly megdöbbentő: *„Mások haza, én dolgozni megyek, / már ha az irodalmi tudósítás / munkának számít, / nagyapám szerint munka az, aminek / látszata van, aminek a / végét meg lehet fogni, / a többi hülyéskedés, játék.”* Milyen feszültségteremtő sorok! A munka milyenségét, erkölcsét megfogalmazó évszázados népi bölcsesség felvillantása kételyt ébreszt a versíróban-olvasóban már a kijelentés, a leírt szó pillanatában, mely néhány sorral később lakonikusan hangzó megállapításba toroklik: *„...azon kapom magam, / minden játékot lehántott / rólam már az idő”,* hogy végül tisztázódjék az ellentmondás látszatát keltő belenyugvás: *„Végtére minden csak játék, ez az este, az irodalom, / az ősz, hogy késésben vagyok, a város, és az idő is.”* A táj, az idő, a város, a munka, az irodalom fogalom-intimitása egyfajta katarzisz, megnyugvást keltő jelentéshalmaz. Ott lüktet benne a magány szíve, meg az egyfajta elvágódás, mert: *„...A meghökkenés a csín, / ha nem zökkenünk ki a hétköznapokból, / mivége az írás, mire a jó novella. / A valódi ént a szokatlan pillanat hívja életre, / ha kilátástalan a lét, várjunk levelet / Szingapúrból, / ne lepődjünk meg, / ha tényleg hozza egyszer a posta.”* Úgy visszhangzanak ezek a sorok, mintha Márai Sándor *Mágia* című novelláját olvasnánk. Misztifi-

kált elbeszélést, mely az írás értelmét, lényegét boncolgatja, erőteljes hasonlatokat és krimibe illő történetet görget a szemünk elé.

„*A valóság, akár a lét, teátrális*” – olvassuk a *Cicero átnéz az idők közti résen* című tudósításban, mely François Bréda kettős könyvbe-mutatóját ismerteti. Ellentétben az előbb boncolgatott két krónikával, a mostani a lélek ontológiáját veszi nagyító alá, metafizikai távlatot teremt: „*Ha a lélek elveszíti szárnyait, földre zuhan*” – a lélek mint Ikarusz – „*minden, mi lent van, a léthez kötődik, / s mi fent, az a fénnel köt szövetséget, / az égi a földinek tükröképe*” – mintha Hermész Triszmegisztosznak, az ókori alkímista és hermetikus szövegek szerzőjének *Smaragdtábláját* olvasnánk, mellyel Hamvas Béla is behatóan foglalkozott. Sok mindenről szó eshetett ezen az esten, mi csak lepárlását olvashatjuk a tudósításban. A verssorokba itatott gondolatok „*a mentális tárgyak múzeumában / egymástól látszólag eltérő tárgyak fémlemezei / fenséges szimfóniát hallatnak, de a hangok / csak beavatott füleknek muzikálisak.*” Azaz át kell lényegülnünk, ráhangolódunk a mennyei zenére, akkor nyílik meg előttünk sivár világunk értelme. Hiszen csak így cipelhetjük tovább a földi terheket. „*A létezés hiábavalóságán ne csüggedj, / minden hiátus láthatatlan*” – a szakadék szélén álló előtt nem nyílik meg a szakadék látványa, nem tudatosodik benne a veszély, ezért mint ő, mi is gyanútlanul folytatjuk utunk, elpárolog belőlünk a félelem érzete. „*A nyelvelő nyílveszők lombkoronája, / szavak arany-erezete, / nyelvi alkímia mágikus üstje, / látszólag bonyolult, / valójában összefüggő szerkezet, / a részek baráti ölekezése...*” a múltból felsejlő, titkot oldó szó- és betűjátékra utaló, latin és rovásírásos szövegek megfejtésének lehetőségére. Mintha a költő azt mondaná a létfilozófiába bonyolódóknak: a mindenség kitárulkozik, csak lásd meg benne az összetartó erőket, hogy te is fennmaradj. Az összetartó erő ebben az esetben maga az örökölt hagyomány, a nyelv, híd mely átível a jelen és a múlt között. Ez utalás Bréda könyveinek metafizikájára, gondolatrendszerére is. Az est további történéseinek láttatása, égi harmóniája Boethius *A filozófia vigasztalása* című munkájára utalhat: „*Ki átnéz az idők közti résen, / látja a rácsok mögötti világot.*” A test bezárható, gúzsba köthető, de a szellemet nem lehet megfosztani a szabadságtól.

Tizenkét nem fogadott hívás a hazától

Megszokott rituáléval indul a kolozsvári március 15-i slamműsor tudósításának napja. „...*délelőtt tizenegy óra, / elkészítem a reggeli kávé, / a későn kelők kiváltsága / a déli, erősebb napfény és / az ablakon bekönyöklő enyhe szellő. / Telefonom kijelzőjére pillantok: / 12 nem fogadott hívás a hazától. / Ideje elindulnom a térre. / Csendőrök gyűrüje kíséri / az ünneplő, maroknyi (székely) népet.*” Az idillikus helyzetből a költő átvált a valóság feszültséget hordozó színhelyére, ahol csendőrök vigyázzák a magyar nemzeti ünnepen résztvevőket. Nehogy zavargásba, netán nacionalista megmozdulásba váltsón át a térre igyekvők gyülekezete. Közben vonul a tömeg a Református Teológiától a Kossuth Lajos utcán át a Szent Mihály-templomig, a Biasini Szállodáig, ahol Petőfi Sándor is megszállt hitvesével, Szendrey Júliával. „*Az én ünnepem kevésbé fennkölt, / kilöki magából a pátoszt. / Magyaroknak lenni több mint egy Kossuth-nóta / vagy egy piros-fehér-zöld kokárda.*” Az ünnep ne csak külsőségekben legyen fontos, hanem legyen belső, lelki vetülete, mert az az igazi megtartó erő. „*Ugyanaz a műsor minden évben, / de egyre kevesebb az ember. / Korosztályomat kérem számon, mi az oka.*” Keserű megállapítása a szomorú ténynek, ha a fiatalok nem jönnek ünnepelni, akkor mi lesz a hagyománnyal, milyen sors vár a magyarra. Lesz-e a mindenkori ünnepnek folytatása? A polgármesternek kellene beszédet mondania, de nem mer kiállni az ünneplők elé, attól tart, netán kifütyülik „*a háromnyelvű helységtábla-per miatt.*” Mit mondana tehát a magyaroknak? A német anyanyelvű román államelnök pedig még a külsőségeknek sem akar megfelelni. Nincs üzenete a magyarok nemzeti ünnepén, s azt is szóltalan nézte, hogy „*az Erdély-zászlóért... / borsos bírságot kaptak a felvonulók.*”

És eljő az este, fények látogatják Mátyás király szülőházát. „*Milyen lehetett Kolozsvár negyvennyolcban és / Budapest és Marosvásárhely és Pozsony és Bécs? / Milyen illatok, hangok / lakták be akkor ezeket a városokat...*” Feltűnő, hogy a magyarokat leigázó Habsburg főváros is ott van a felsoroltak legvégén, mintegy ellentéte, tragikus mememetője az emlékezésnek. A Bánffy-palota előtt, ahol huszonéves fiatalok

tömege „*lomtalanítja a forradalmat, / levetkőzteti a pátosztól, mézítelen valóját mutatja meg / olyan fogalmaknak, mint a magyar, a szabadság, / a cenzúra, a hatalom, a nemzet, / a testvériség, az egyenlőség magyar és román, /... nő és férfi között. / Ebben a tömegben kevesebb / a kokárda a kebel fölé tűzve, / az Erdély-zászló pedig valahol bent, / és nem egy rúdra tűzve lobog.*” Elkezdődik a műsor. Egymást követve Morár Ervin, Vass Csaba, Burján Kinga, André Ferenc lép a színpadra. Produkciójuk egy belső hang láztól, szenvedélytől szított szóáradata, melynek végkövetkeztetése: „*Előre kell néznünk mindig, / bárhonnan is fújjon a szél, / jobbról vagy balról, egyre megy. / A haza örökös átmenet, / a neve Transzmagyarország, / ahol együtt tanuljuk meg, mi a különbség / a szabadesés és a zuhanás között, / és ahol nincs idő gyűlöletre, nincs idő soha. / Nemcsak az a hős, aki a hazáért hal meg, / hanem aki eléri, hogy a hazáért / senkinek ne kelljen meghalnia.*”

A tizenkilenc verstudósításból csak néhányat emeltem ki, de mindeniknek megvan a különleges hangulata, szellemi légköre, csábító metonímiája vagy fülbe mászó alliterációja. Szabadversek ezek, de van ritmusuk, lüktetésük, erejük, sodrásuk, és nem utolsósorban küldetésük, súlyos mondanivalójuk. Annak az olvasónak is a figyelmébe ajánlom, aki nem szereti a verseket, viszont érdeklik az irodalmi történések, majd örömmel tapasztalja, hogy Kolozsvár megőrizte régi glóriáját, Budapest után – irodalmi szempontból – a második legkeresettebb város. Megszámoltam, a verseskrónikák majdnem nyolcvan író nevét említik, vagy behatóbban foglalkoznak egyikkel-másikkal. Igazi irodalmi karnevál!

A mindenség ingujjban

A kötet második ciklusa hét verset tartalmaz. Játékos, reflexív, önelemző írások ezek, alkalomra születtek. Kányádi Sándor *Atyafiság* című körömversére születésnap-i köszöntőt írt Varga Melinda. Célzatos címet is kapott: *A versről*. Mennyi bölcsességet fogalmaztak meg az évezredek során erről a témáról, mégis a szállóigévé lett gyerekszáj-mondat lett Kányádi ikonikus ismérve: „*A vers az, amit*

mondani kell.” A költő így reflektál erre: „A vers képzelt világok kapuja.” „A versben meg lehet pihenni.” „A vers a lehetetlen szerelmek / szövete, a bőrünkre égnék észrevétlen, / és olyanok leszünk tőle, / mint az Olimposzon lakó Istenek.” A vers valamilyen szükségszerűség, melyre nincs feloldozás. Ott van velünk. Mi vagyunk a vers.

A gondolat folytatása jelen van *A vers pontos kronométer* című, Rakoszy Zsuzsának dedikált írásban. Az időtér mérőeszköze, a csukott pillák hajszálnyi résén besurranó remény, egy kevésbé izgága magánymadár. „A város aritmiás szívverése” is vers, „a pillanat hosszú lábú nimfája”, és ebben a milióban „Isten szeme / végtelen kert / örök nyári fényel” – mintegy feloldozó hatalom jelképe. „Minden napra egy vers, / és minden napod egy verssé válik, / csupán ennyi a dolgod” – állapítja meg a költő a *Dante gyermekei vagyunk* című, Vörös Istvánnak dedikált soraiban. Mozaikszerűen fogalmaz, a rapszodikusán építkező költeményben új világok születnek, új metaforák. A visszavisszatérő magány paradigma, az esendőség jelképe, még akkor is érezzük súlyát „ha lábára tompazöld mohát húz az este”.

Hiszen „Csönd térde roppan, / mázsás a magány, / múlt nyarak arca / néz vissza a tóból.” Az egzisztenciális egyedüllét nem vásári hangulat, hanem empirikus, kézzel fogható malaszt. Ezt a gondolati teremtőképeséget keserű felismerés ellenpontoszza: „lógsz, mint pótgomb / az ünneplőkabát / zsebére varrva.” A Balla Zsófiának dedikált, *Időtlen nyár* című vers, melyből az előbb már kétszer is idéztem, mégis bizakodó hangfelütéssel zárul: „hárszívű derű nyílhat a szóból, / nyár lesz, / örök és időtlen, / kárprázat a szívben, / és kering a vérben a lelkesedés.”

Varga Melinda *A fásult kebelnek nincs költészete* című kötete kis magyar írószótár, több mint egyéves eseménynaptár, történelmi és politikai, érzelmi és értelmi helyzetjelentés. A verses tudósításkötet figyelmet érdemlő, rendhagyó kezdeményezés eredménye.

„Párduclépésben a boldogság”

Csalóka cím, hiszen *A Pacsirta és a Sas utca sarkán* című kötetében a költő nem a boldogságnak állít szobrot. Szenvedély, indu-

lat, izzó hangulat, önmarcangoló magányérzet, lávaforró kétség fűti, működteti Varga Melinda verseinek gondolatrendszerét. A könyv két ciklus verseit tartalmazza. Az elsőnek a *Madárnyelv*, a másodiknak az *Evilági színház* címet adta.

Az első ciklus sok filmszerű jelenetet tartalmaz. Az olvasónak az az érzése, szeme előtt peregnek a táj képkockái, ő is ott van a helyszínen, amikor „*a reggeli nap besüt a szobába, / megvilágítja az ablakra szerelt hálót, / majd ráül a könyvespolcokra*” (kifordított ég), és a „*tégla- és lila színben / úszó domboldalt figyeli, / az ágakra hulló porhavat*” (tégla- és lila), vagy amikor „*négy negyvennégy. / a rigók már felébredtek. / hűvös hajnal hasal a hóban*” (az álom megkávézik a verandán). Az utóbbi idézet nemcsak gyönyörű metafora, hanem izgalmas alliteráció is. A Pacsirta és a Sas utca szimbólum, nem helymeghatározó elem, az erős és a védelemre szoruló ellentétpárja, mely behálózza a kötet egész jelrendszerét. Két verset idéznék ennek alátámasztására:

kiút

*szakadatlan zokogott,
nem talált vigasztalást,
napok alatt ősz hajszálai lettek,
akkor először gondolt a halálra
mint menekülési lehetőségre.
valahol madarak szállnak.
valahol a pacsirták boldogok.
valahol a sasok jóllakottan tollászkodnak.
valahol nyugalom van.
valahol az egész élet egy nagy simogató.*

A halál gondolatának metamorfózisa, a nemlét hínárja, melyre érzelmi hálót sző a költő, majd megcsillantja a boldogság reményét. A boldogság eszményi érzelmi állapotot fejez ki, melyre mindannyian áhítózunk, a pacsirták ugyanúgy, mint a sasok. Érdekes, hogy a sasokat és a pacsirtákat is ideális állapotban

figyeli meg a versíró, „*a sasok jóllakottan tollászkodnak*”, nekik nincsenek egzisztenciális gondjaik, ők már megszerezték az aznapi zsákmányt, míg a „*pacsirták boldogok*”. Szerintem ez a megállapításszerű mondat hangsúlyozza ki a vers derülátó zárósort – mintha egy szimfónia utolsó akkordjai lennének: „*valahol az egész élet egy nagy simogató*”. Bár a kijelentés csak a sejtelem határán lappang, egy meg nem határozott, bizonytalan helyet, a „*valaholt*” jelöli meg, mégis optimizmusra ad okot: ha itt nincs is, de valahol létezik a boldogság. Tehát van, és rá lehet találni.

Minél alaposabban boncolgatjuk a költő verseinek szemantikáját, annál több fogódzóra találunk, annál világosabbá válik a sorokba kódolt üzenet. Következzék tehát a korábban beharangozott verspélda:

a lelkesedés utazókofferben

*egész nap
a repülőket kémlelte,
megpróbálta kitalálni,
melyik merre tart,
a pilóta látott-e már
vadpacsirtát és vadsast,
és a lelkesedés elfér-e
a kézipoggyászban,
vagy utazókofferbe kell pakolni,
az egymásra kulcsolódó testeik emléke,
a mellkasából kiugró dobogás súlya
meghaladja-e a harminc kilót.*

Ezúttal is a Vadpacsirta és a Vadsas a kódjel, az érzelmi kijelző rendszer, a lélek súlytalan állapota, az egymásba fonódó metaforák halmaza teremt versbéli feszültséget, kölcsönöz játékosságot, nagy erejű gondolathelyzetet.

„*A vadgalambok fészket raktak / a Sas utcában, / szorgosan gyűjtik a kis gallyakat / az eresz alá, / esténként duruzsolnak a*

padláson. / ha erős a szél, / érezni a tél illatát / a dombok felől, / szinte hallani, / ahogy körbejárja / a Pacsirta utca / egyik udvarát” (kifordított ég), helyezi versvilágát képzeletbeli térképre a szerző. A kötetben ez a nyitó költemény, a magából kitekintő költő hazája. Innen indul felfedezőútra, de előbb „*állig gombolja / a magány hosszú ballonkabátját*”, mert „*egyre erősebben fúj a szél*” (*pereg a film*). A fíntor esztétikája az előbb idézett utolsó verssor, barátságatlan környezetre utal, közeledő veszélyre, a sors valamilyen meggondolatlanságára. Ezért kell felvérteznie magát a költőnek többféle maszkkal, hogy védekezhessen, ne ismerhessék fel, identitása ne legyen felkutatható. De ha úgy dönt, mégis megmutatja magát, akkor „*az összes maszkot / otthon felelji / csupasz arccal / sétál a télben*” (*maszkok*). És ezzel igen fontos létkérdésekhez jutottunk el Varga Melinda költészetében, melyek egész eddigi életművére jellemzőek: az egyik a magányérzet tragikuma, mely lépten-nyomon megcsillan a sorok között: „*izgatott a boldogságtól, / beszél a szélhez, / ez az év legmagányosabb napja*” (*tégla és lila*), a másik, a férfi és a nő viszonya, mely az igaz örömet, a lelki egyensúlyt, a beteljesülést jelent(het)i. A Sas és a Pacsirta nem más, mint a férfi és a nő jelképe.

Visszatérő motívum a kötet verseiben a vágyakozás a férfi után, a nosztalgikus álmodozás, a közös emlékek felelevenítése.

madárnyelv

*két apró madár
szorgos igyekezetét
figyeli egy ideje,
ahogyan építik,
csinosítják
az eresz alatt a fészket.
a derű madárfiókáit etetik benne.
s ha nagyra nőnek,
reggelente
csőrükbe kapják a lányt,*

*elrepülnek vele a férfihoz,
párnájára fektetik testét.*

Álom, vágy, látnoki kívánság, sóvárgás – a nyelv, az érzések erőhullámai. A versbeszédnek transzcendentális, szervezőereje van. A valóság téridejét nem a keserű közöny lakja be, mint előző köteteiben, hanem az akarat légiessége, a látomás, mely minduntalan a szerelem partján köt ki. Ezt fejezik ki az *estháló csenddel*, a *nő imája*, a *téli kép*, az *olasz tél*, a *reneszánsz szerelmesek*, az *esővers*, a *Van Gogh-lila*, *férfival*, a *csak a lélegzetet hallani*, a *kövek* című versek, hiszen a tudat és a tudatalatti szünni nem akaró párbeszéde, vetélkedése hullámvölgyből hullámvölgybe veti a bizonyosságra, a szerelem beteljesülésére vágyót.

válaszvers a férfinak

*ott vagyok a fák hűvöse alatt,
a narancshéj-alkonyban,
szád szélén,
tenyered kosarában,
sör keserű habjában,
könyv lapjai között,
ujjbegyeidben,
ha táncolnak a klaviatúrán,
gondolatban
és a test kívánságában,
ott vagyok,
egészen közel hozzád,
érezed a mindig hideg lábam,
ahogy hátadhoz ér?
nem röppenek el,
te vagy a szárnyam.*

A kötet sok jelentős verse közül talán ez a legszebb, leghatásosabb. A válaszvers bizonyára egy korábbi szövegre reflektál, me-

lyet nem ismerünk, de ettől függetlenül megdöbbenő, hűséget kifejező ereje van a két zárószóknak.

A szerelem testi-lelki folyamat. Az anyag és a lélek szükség-szerűen hatással vannak egymásra. Mindegyik uralkodni, győzedelmeskedni akar a másikon, hatalomra törekszik. Ebben a soha véget nem érő párviadalban hol egyik, hol másik kerekedik felül, de soha nem lesz igazi győztes. Miért is lenne? A szerelem nem győzelemről szól, hanem alázatról.

Arról is.

A *Víztükör* című versciklussal zárul a kötet első része, melyekbe a már említettekén kívül számos életrajzi töredéket sző a költő, kedvenc témája a székely táj és identitás. Nagyvárosi tapasztalatairól keserűen számol be, nyűgnek érzi. Mintha Tamási Áron Ábeljét hallanánk megszólalni. A lelket torzító elidegenedésről pedig megrázó drámaisággal beszél. A felsorolt témák közül a székelységgel foglalkozót emelem ki:

székely nyarak

*a két hónapos nyarak földjén
nincs idő az álmodozásra,
dologidőben, nagymosáskor,
rendtakarásakor legfeljebb
egy-egy bódult éjszaka rázza fel.
tanul szenttelen lenni,
elrejtőzni a szív apró jelzései előtt,
hagyja megkocsonyásodni a közönyt.*

A modern vers narratívája

Az *Evilági színház* ciklus címe a kötet utolsó, François Brédának dedikált vers címe lett. A kolozsvári irodalmi legenda, az idestova három éve elhunyt költő, író, filozófus több generáció irodalmárát befolyásolta, szellemisége, hagyatéka nagy hatással volt Varga

Melindára is. *„Ebben a földi színházban már nem tudom, / melyik maszkot és mikor kell / arcom elé tennem, ne legyek sebezhető, / de önmagam diplomában meztelennek, / csupasz vállú, horgas hátú elesettnek / kell lennem...”* A „földi színház” utalás Bréda tanári állására. A Kolozsvári Babeş–Bolyai Egyetemen nemzetközi színház-történetet tanított. Filozófiai, irodalmi esszéinek nagy visszhangja volt a diákok és a tanárok körében, a kilencvenes években a Bretter György Irodalmi Körnek alapító tagja, sokáig elnöke. Ezért minden irodalommal próbálkozóknak át kellett esnie a Bretter Kör, azaz Bréda tűzkeresztségén. Költőnk is ott indult, neki is, mint sokaknak, meg kellett élnie ezt a tapasztalatot. *„A maszkot lassan megtanulom levenni, / s bár úrhajósnak még gyenge vagyok, / a tériszonyt sikerült már legyőzőm, / nem szaladok magam előtt fékeveszetten”* – írja a költő Brédának, mintegy visszajelelvén néhai mesterének, hogy ma már képes a saját lábán megállni, nem kell neki attól tartania, hogy netán elkallódik. *„Próbálkozás a lét, / főpróba suta színészekkel, / égiek színházába be nem kerülhet...”* az, aki a próbát nem állja ki, játéka nem felel meg a közönség elvárásainak. Ez egyben utalás a versíróra is, neki is ilyen próbát kell kiállnia.

De mi a költészet? Erre a kérdésre a következő vers ad választ:

A két Prométheusz

*Szerelem és lelkesedés nélkül
a költészet kitömött madár,
csőre és tolla díszes,
a repülés képességétől megfosztva,
csupán a tárgyi valóság része,
üvegszeme nem képes az éleslátásra.
Szerelem és költészet.
Valójában két Prométheusz.
Egymás tüzét szítják.*

De *„...mi lesz a verssel, / ha elhallgatjuk örökre / a hároméves kislány / gurgulázó nevetését, és / ha a szerelmet a racionalitás*

/ inkvizíciója elé citáljuk, / marad-e útja az örömnnek a szív felé” (Gyermek) – teszi fel a kérdést Varga Melinda, és meg is válaszolja helyettünk: a vers a mindenség gyönyöre, a gyönyör mindensége.

„*A gondolat árnyékában ma szerelem húsöl, / kívár, hogy magába ölelje a jószágot, / szelíd legyen, mint a folyó...*” (A gondolat megfürdik a Trevi-kútban). A vers képzeletbeli játékot elevenít fel, egy római út emlékeit, a gondolat különböző szereplőket személyesít meg. Anita Ekberg bőrébe bújik, meglátogatja az olasz főváros nevezetességeit. Játékos, szellemes beszámoló egy kirándulásról.

A *Szelfimagány* című költemény iróniája mosolyra készíti az olvasót. Járvány előtti életünket a közöny (is) jellemezte. (Nem tudom, most mi lenne a megfelelő szó, talán a bezártan.) „*Ha a pillanaténeket szabjuk naponta magunkra, / előbb-utóbb úrrá lesz rajtunk a lelkesedés, / és kipukkan a közöny légballonja. / A kézzel varrt jelen vászna túlságosan / szorít, nem elég divatos, / néhol látszik a vastag cérna nyoma. / Helyette rendelünk a világhálóról / műanyag macskaruhát trendi maszkkal, / porondra állunk, retusálunk kicsit, / majd elkészül a mai szelfi, / úgy tűnik, belakható ez az illúzió*” – kacsint ránk a költő, mint aki arra kíváncsi, díjazzuk-e a mutatványát. Vajon a mi szelfink is belakható illúzió? Így, a modern vers narratívája, mert a „...*lírai én, ha húszéves, föltétlen / skandáljon a szabadság nevében / rigmusokat a Kossuth-téren, / formáljon véleményt a diktatúráról, / ha nő, kérje ki magának a jogait, / követelje az irodalmi kvótát. / Tegyen magáról a kritikusokra, / ne olvasson csak trendi könyveket, / legyen extravagáns, / sodorjon füves cigit a semmiből*” (A modern vers).

Nos, akkor helyezkedjünk el a díványon Varga Melinda két vers-kötetével a kezünkben, és gyújtsunk rá egy versbéli illúzióra.

Lakatos-Fleisz Katalin

„Végtére minden csak játék”

Mi minden fér bele egy helyszíni riportba? Hányféleképp lehet egy irodalmi eseményről tudósítani? Varga Melinda *A fásult kebelnek nincs költészete* című kötetét kezembe véve – amelynek több mint fele verses krónikákat tartalmaz az erdélyi, jórészt kolozsvári irodalmi életből – ezek

a kérdések fogalmazódtak meg bennem. A helyszíni tudósítás ugyanis meglehetősen kötött műfaj, bár egy kis személyesség még belefér, viszont az elvárás az, hogy magáról az eseményről tájékoztasson minél pontosabban. Azonban ezt az elvárást tekintve jogos a kérdés, hol húzódik meg az esemény fogalmának határa. Mindannyian tudjuk, akik részt vettünk már bármely irodalmi rendezvényen, hogy nemcsak a meghívottak mondandójára vagyunk kíváncsiak, és nem is csak azt visszük haza magunkkal. Legalább ennyire fontos a közeg, a hely kisugárzása, de még a külső körülmények is meghatározóak. Más az irodalmi est hangulata sáros, ködös ősszel, félhomályt adó lámpa körül, mint augusztusi fesztiválos, kiülős estén. Továbbá szeretünk ráismerni az ismerős helyszínekre, így az erdélyi, kolozsvári olvasó bizonyára örömmel fedezi fel a számára kedves tereket, az olyan irodalmi kocsmákat, kávéházakat, mint az *Insomnia* és a *Bulgakov*. Ilyen értelemben telitalálatok Varga Melinda verses irodalmi tudósításai.

Ám a kritikus kisördöge nem alszik. Rendben, megverseljük az irodalmi estet, de mennyiben vers ez a szöveg? Azaz a költészet műfaji jegyei mennyire érvényesülnek a mégiscsak konkrét témájú beszámolóban? Nem csupán külsőn a vers, amikor verses for-

mába csomagolt beszámolót olvasunk? A tudósításnak megvan a maga műfaji konvenciója, a versnek is – de a kettőnek együtt?

A kérdések viszont egy-kettőre elhallgattak bennem, amikor elkezdtem a kötet verseit olvasni. Varga Melinda könyvében ugyanis a műfaji konvenciókon túl fontosabb a játék. Aminek azért mégiscsak szabályai – játékszabályai – vannak. A szabályok viszont – a helyszíni riporttól eltérően – nem előzetes elgondolás szerint alakítják a szöveget, hanem az egyes szövegek jelölik ki őket. Azt, hogy mennyi helyet kap a tudósítás, mennyit az egyéni reflexió, esetleg a külső körülmények, az esemény helye, ideje – mindez nem annyira a riport, inkább a vers játékszabályaitól függ.

És arra vonatkozóan, hogyan lesz a tudósításból vers, elég felütni a *Szerelmes levelek a kilternani őszi leállóságából* című, kötetnyitó darabot. Ármos Lóránd, Dimény H. Árpád és Noszlopi Botond kötetbemutató estje egy hűvös tavaszi napra, nagycsütörtökre esett. A nagycsütörtök korántsem csak külső körülmény, hangulati színező, hanem lényegi jelentést kap a versben. A tájrajz pontosan érezteti a megváltás hiányát, azt, hogy „*Isten ma hallgat*”, hogy az orgonák hiába szaladnak előre az időben, „*illatukat eltompítja a hószagú szél*”. Fájoan üres, hideg ez a tavasz a korán nyílt virágokkal. „*Nihilista szél*” kólásdobozokat zörget az utcán, és emberek bevásárolni sietnek, vagy haza a kötelező takarításhoz. És hiába a nagy igyekezet, mert csak a megszokott kereteket ismételjük: „*két bevásárlás között, a báránysült / ízére várva nincs időnk meghatódni.*”

Ebben a kontextusban a Dsida-áthallás szépen belesimul a versbe. Az est helyszíne a Bulgakov kávéház: „*groteszk Kocsárd*” – egyfajta átmenet, megálló, a várakozás helye? Amikor azt olvassuk, „*a kávézó emeletén félhomály*”, az olvasó számára azonnal jelentéssel telítődik ez a gyér megvilágítás. Nem is ér meglepetésként, hogy az est meghívottjai tragikus verseket választanak kötetükből, majd a verset immár ismerős keret zárja: „*Nagycsütörtök, / az orgonák sötétlilák, / könnyű szívvel ma / költő nem neveteth.*”

Más jellegű a környezetrajz a Molnár Vilmos Álljunk meg egy szóra-estjét felidéző versben (*Egy abszurd este*). Az „*ólomnehéz,*

szürke kolozsvári ősz” borús hangulatot ígér – különösen azok számára, akik ismerik az ilyenkor elszabaduló kolozsvári csúcsforgalmat, a dugókat a „*dudáló autó-dúvadakkal*” –, a költemény mégsem sugall reménytelenséget. Ugyanis a vers beszélője önmaga helyzetére is öniróniával tekint, a buszon való zötykölődést a képzelettel, olvasmányokkal oldja. Itt olvashatjuk a kötet mottójának is felfogható mondatot, amelyet a szerző parafrázál az előszóban: „*Végtére minden csak játék, ez az este, az irodalom, / az ősz, hogy késésben vagyok, a város és az idő is.*”

A fenti versekben fontos a környezetrajz, de olyanokat is találunk a kötetben, amelyekben az irodalmi est beszélgetései tömörülnek sűrű sodrású versbeszéddé. A kolozsvári kulturális életben egyfajta szellemi vezetőként tisztelt Bréda Ferenc kettős könyvbemutatójáról írt tudósítás (*Cicero átnéz az idők közti résen*) elold a konkrét helyszín-valóságtól, és filozofikus magasságokba repít. A Röhrig Géza személyes bibliaértelmezése nyomán írt vers (*Szivárványszemű Örökkévaló*) is profetikus szárnyalású, látomásos képi világot tár elénk. Egyed Emese Álljunk meg egy szóra-estjében (*Versek kisestélyiben*) sem találunk semmiféle, az est külső körülményeit megidéző mozzanatot, a karcsú versszakokból építkező szöveg a *Paian* című kötet apropóján a vers és a költő szerepét járja körül.

A kötetben külön színfolt a 2017-es kolozsvári március 15-i slamműsorról szóló vers (*Tizenkét nem fogadott hívás a hazától*). A szöveg első része pontos tudósítás a megkopott fényű forradalmi megemlékezésről, ahol a polgármester az idén nem köszönti a magyarokat, mert a kifütyüléstől tart a háromnyelvű helységnévtábla-per miatt, és ahol az államelnök sem üzent, helyette az Erdély-zászlóért kaptak bírságot a felvonulók. Ezért mondhatja a vers beszélője: „*az én március tizenötödikém ott érzi magát otthon, / ahol huszoneves fiatalok tömege »lomtalanítja« a forradalmat, ahol „kevesebb / a kokárda a kebel fölé tűzve, / az Erdély-zászló pedig valahol bent, / és nem egy rúdra tűzve lobog.*” A további, a forradalom kulcsszavait megverselő slamszövegek valóban szakítanak az ünneplés bejáratott szokásaival, üdítően frissek, néhol humorosak, mindenképp napjainkhoz szólnak,

azonnaliségük erőteljes, hatásos. Érdemes egyiküket hosszabban is idézni: „*Félsz, ha kimondod, félsz, / hogy túl beporosodott a szó: magyar, / rettegsz, a haza ószeri kellék, / és a szabadság ócska lózung, / csak a nemzeti ünnepeken vesszük elő őket, / leverjük róluk a port. / A Trianonra rá kell keresned, / és a honfoglalás homályba borult történelemóra foszlánya, / alig dereng valami abból a hét vezérből, / Arany János pörge bajszos, szigorú bácsi, / Petőfi meg hímsovén lázadó, aki szerette a bort, / szintén bajszos pacák, / az özvegyi fátylakkal / ijesztgette érzékeny lelkű Júliáját, / s nem is tudod, az ifjú múzsa / George Sand-t olvasott, otthon nadrágban járt, / kávét ivott és szivarkázott, / na meg verseket írt, / amit férjeura szerkesztett meg kiadásuk előtt.*”

A kötet második része *A mindenség ingujjban* címmel költőknek, pályatársaknak írt alkalmi verseket tartalmaz. Böszörményi Zoltánnak, Vörös Istvánnak, Rakovszky Zsuzsának, Kányádi Sándornak, Balla Zsófiának, Vaszilij Bogdanovnak valamint Király Lászlónak dedikált műveket olvashatunk a könyv ezen rövidebb részében. Hangvételük elmélyültebb, meditatívabb, s ha egy közös témára kellene felfűznünk őket, az a kérdés lenne: mi a vers? A vers beszélője tudja, hogy a kérdésre a válasz kontextusfüggő, a verset csakis verssel lehet megközelíteni. Egymást átjáró, megidéző szövegekben, idézet és saját szöveg termékeny találkozásában. „*Zsoltár a költemény*” – így szól a meghatározás a Vörös Istvánnak ajánlott versben (*Dante gyermekei vagyunk*). Van tehát remény a bábeli zűrzavarban, ahol „*veszett kutyaként szalad az ember*”. „*A vers pontos időtér-kronométer, / fájdalomak foszló vásznát szövő rokka, / zsebtükör, melyből visszanez / ijesztő macskamaszkunk*” – olvasható a Rakovszky Zsuzsának dedikált költeményben (*A vers pontos kronométer*). Megjelenik a szinte már szállóigévé vált Kányádi Sándor-mondás is: „*a vers az, amit mondani kell*” egy emberibb, élhető világ letéteményeseként (*A versről*).

A vers, a költészet tehát sokféle, akárcsak a változatokban gyönyörködő élet. És erre a változatokban gyönyörködő életre éreztet rá Varga Melinda kötete.

Kovács Újszászy Péter

Mi, Dante gyermekei

„Hónapok óta jegyese vagyok a csendnek” – állítja Csendnász című versében a költő. Az *Úrezüst* 2013-as megjelenése óta Varga Melinda lírája eltávolodott a csendtől. A *Sem a férfiban, sem a tájban* lapjain már csak két szeretkezés közt kap helyet a némaság, a tavaly napvilágot látott, *A fásult kebelnek nincs költészete* pedig főszereplővé avatja a zsongást és a mögötte bujkáló áhított, esetleg kínos hallgatásokat. A szerkesztőként is ismert művész 2016 körül innovatív ötlettel állt elő. Leszámolva az irodalmi rendezvényekről szóló beszámolók monotonijával, úgy döntött, verses krónikákban meséli el Erdély irodalmi életét.

A kötet darabjai komplex, hosszú versek, amelyek mit sem vesztenek a szerzőre jellemző líraiságból. A *Szerelmes levelek a kilternani ősz leállóságjából* összetettségével fog meg. A nyitóvers Noszlopi Botond, Ármos Lóránd és Dimény H. Árpád kolozsvári kötetbemutatóját örökíti meg, Petri György művészetét és Dsida Jenő *Nagycsütörtökjét* továbbgondolva: „*Nagycsütörtök / napsütötte sávon toporog a délután / orgonák sötétlilán és hófehéren / szaladnak előre az időben, / illatukat eltompítja a hószagú szél.*” A csend hiánycikk, amit mindenki nélkülöz: „*Sebesült, szürke verebek, / várjuk a feltámadást, / nem túlvilági csodákat (...) csupán hogy hidat ácsoljon a csönd / ha már fojtogat a lárma, / legyen hová menekülni.*” A vers szabályosan halad az utcák érzéketlenségéből a zárt terek felé: „*Hajléktalan koldul a megállóban, / rálépnek kezére, / éhes, vagy csak italra gyűjt / és túl barna a bőre, / idős néni a templom előtt ácsorog, / keze hidegtől és érszükülettől lila, / szemében a magány koromfeketéje. / Két bevásárlás között, a báránysült / ízére várva nincs időnk meghatódni.*”

A báránymotívum többféleképpen értelmezhető. Lehet az áldozat metaforája akár a tanítványait nagycsütörtökön maga köré gyűjtő Jézusra, akár a hajléktalan vagy az idős nő kiszol-

gálatottségára gondolunk; utalhat az Erdélyben hagyományos húsvéti fogásra is, ami összefügg a korábban említett agnus deiszereppel. A szürkeséget illusztráló utcai jelenet, a „*Nihilista szél kólásdobozokat zörget*” akkor lenne igazán hatásos, ha a dobozzal játszadozó szelet nem nevezné nihilistának. Így a túldíszítettség benyomását kelti. Az est helyszínére érve megjelenik a Dsida hatását igazoló metafora: „*A Bulgakov Kávézó groteszk Kocsárd, / itt hiába keressük Jánost vagy Pált, / tán a Megváltó sem jön idén.*” A könyvbemutatón sem válik köddé a komor hangulat: „*a tragikusabb verseket emelik ki új köteteikből / úgy tűnik, ez az este nem lesz vidám.*” A nagycsütörtöki orgonák keretes szerkezetet biztosítanak a műnek, igaz, hófehérségük a vers végére sötétlilába fordul.

A *Szivárványszemű Örökkévalót* olvasva elhagyatottnak érezhetjük magunkat: „*A kontinensek meghasadnak, / a felhőkben millió elektromos kisülés / az ég veszett barnamedve, üvölt / sziklát dobál szét, csattog, dübörög.*” A vers groteszk képi világa Hieronymus Bosch *A keresztvitel* című festményét idézheti fel: „*az örök éjben üvöltő vadak párzanak, / oroslán a farkassal, / farkas a mókussal, / mókus a madárral.*” Pedig a csodák nem tűntek el, az isteni gondviselés percről percre átjárja a befogadót. Feladatunk háttérbe szorítani az önzést, és egymásra figyelve, nyitott szemmel élni, mert ha a lelkünket elveszítjük, nem vagyunk többek félig halott, félig eleven torzónál – állítja Varga Melinda. A költemény egy utópisztikus világot képzel el, amelyben az embernek látnia kellene az embert, ahelyett, hogy ítélkezne fölötte: „*és mondd, segítettél-e már lelki nyomorulton, / kinek görnyedt volt a háta? / Nőn, ki belefáradt az anyaságba (...)* Ítéltél-e el részegest, szoknyapecért életútja miatt, / tettél-e billogot bárki homlokára?”

Az *Egy abszurd este* azért figyelemre méltó, mert László Noémi Molnár Vilmosmal folytatott beszélgetése nemcsak e versnek az ihletője, hanem a kötet létrejöttének elindítója is. A felütésben őszies hangulatú tájleírással találkozunk: „*Ólomnehéz, szürke kolozsvári ősz, / köd hasal a tízemeletes háztömbökön, / narancsszínű az ég.*” A szerző nem sietteti a verset. Kellő időt hagy ahhoz, hogy a költemény

kibontakozhasson, később azonban felvillan humora, öniróniája: „*Mások haza, én dolgozni megyek / már ha az irodalmi tudósítás / munkának számít, / nagyapám szerint munka az, aminek / láttatja van, aminek a / végét meg lehet fogni, / a többi hülyéskedés, játék.*”

A vers örömszene egy székeljudvarhelyi felolvasóestnek állít emléket bebizonyítva, hogy a költészet mozgatórugója a boldogság is lehet. A műben felbukkanó szerzőket és kávéházat a görög mitológia helyszíneire és kulcsfiguráihoz hasonlítja Varga: „*A Küküllő menti Athén Olümposzán, a G. Caféban járunk, / ahol a költők és írók néhány óráig havonta istenek (...) Járt itt már Zeusz képében Esterházy, / Bodor Ádám, aki Poszeidón volt, / Szabó T. Anna, aki Héra.*” Ebben a versben terítékre kerül a kritikusi praxis, no meg, hogy milyen is a jó kritika. Markó Béla meglátásával egyetérték: „*a legjobb Markó szerint a székelly típusú kritika (...) sose lihegi túl a corpust, akkor sem, ha nagyon imponáló. / A kritika akkor jó, ha építve bírál.*” Ha van az irodalomkritikusi szakmának tízparancsolata, Kovács András Ferenc a legfőbbet emeli ki: „*a poeta joggal gerjed haragra, / ha az írásból kiviláglik, a kritikus nem olvasta el a / könyvet (...) gőze sincs arról, az életművet eszik-e vagy isszák.*” Varga Melinda szerint az erdélyi irodalmi élet nemcsak az ikonikus szerzők estjeiből áll. Felnövekvőben a jövő írógenerációja. A kolozsvári Bulgakov Irodalmi Kávéház tetőtere összeforrott a Bretter-kör hangulatával, amely azóta már a néhai mester, Bréda Ferenc nevét viseli, aki e rendezvények ikonikus figurája, az ifjúság szókimondó, de igazságos bírálója volt.

A második ciklus, *A mindenség ingujjban* darabjait mestereihez, kollégáihoz intézi a szerző. A *Tavak partján* felütését olvasva az Urál-hegység másik oldalán találja magát az irodalomkedvelő. Csontig hatol a tajga némasága, az arcokra hideg telepszik: „*Hallgatag porhó ül a márciusi tájon / itt félévesek a telek, / nyarak szeméből kénes eső pereg.*” A tájleírás csendjét farkasüvöltés szakítja meg. A beépített auditív elem nem roncsolja szét a verset, hanem dinamikussá teszi azt, változást csempész a kezdő képek statikuságába: „*Fenyvesek szikár susogása, / éhes farkasok orgonálása a völgyben, / a Ladoga-tó partjáig viszi a szél a hangot.*” A „megszóla-

lás” az állatok kiváltsága, mert „ezen a tájon (...) *dér ül a locsi-fecsi beszédre*”, a Tatjánából nem tör föl az öröm hangja, de szemükben ott az „*ibolyakék derű*”. A szerző a verssel egyenrangú csodának tartja a tekintetek csillogását: „*katartikus és tömör képsoroktól / fénylik a székey női tekintete, / olyan, akár a költészet*”.

Bár az *Időtlen nyár* címzettje Balla Zsófia, a művön Nagy László *Ki viszi át a Szerelmet* című, emblematikus versének hatása is tetten érhető: „*Nincs kedved ehhez a tánchoz, / talán átviszik még a szerelmet a túlsó partra*”. Az időtlenségbe rekedt hideg nem jellemző a nyarakra, de ez a nyár más, mint a többi: „*télre emlékeztető / kockahideg fodrok, / ez a június inkább október / ideges, huzatos, nyákos, fekete (...) jeget csurgat a mennybolt*”. Erre a nyárra nem jellemző a felszabadultság-érzet. A nyirkosság, az egyedüllét otthona ez, ahol napsütés, óceán csak az emlékek között kaphat helyet: „*Csönd térde roppan, / mázsás a magány, / múlt nyarak arca / néz vissza a tóból, / emlékek, mosoly, táj*”.

A Vörös Istvánnak címzett *Dante gyermekei vagyunk* egy pillanatra eltávolít bennünket az e világi szféráktól. Újra elhisszük azt, amit Varga Melinda már évekkorábban bebizonyított, hogy lélekben is képesek vagyunk galaktikus utazásokat tenni. Az űrben nemcsak labdázni lehet a Holddal, hanem azt is megfigyelhetjük, ahogy „*a Hold arcáról eltűnik az arcszesz*”. A Dantéhoz való tartozás a költői hivatás összesített metaforája: „*mindannyian líra-téridőben élünk, / mi Dante gyermekei csak szabadok*”. Ha verset vers után toldunk, megérthetjük, a város, amelynek lakói vagyunk, biztos hely, bár néha próbára tesz minket, lírikusokat: a poézis metropolisza ez.

Varga Melinda: *A fásult kebelnek nincs költészete. Alkalmi versek és verses krónikák az erdélyi irodalmi életből*. Irodalmi Jelen Könyvek, Arad, 2020.

„Csak a fontos verseket kell megírni”

Laik Eszter beszélgetése
Varga Melindával

Tizenöt éves korában jött el Gyergyóból, a szíve azóta is „ingázik” a falu nyugalma és a város nyüzsgése között, és ez verseiből is visszaköszön. Mióta pályakezdő tehetségeket mentorál a Kárpát-medencei Tehetséggondozóban, Budapesten is sokkal több időt tölt. S bár a karantén a költői énjének kedvező visszavonulás-elcsendesítés időszakává lett, tele van tervekkel, és Varga Melinda terveiből mindig különleges dolgok születnek.

– *Melinda, te azok közé tartozol, akik nagyon nehezen viselik a bezártságot, vagy jól elvagy a négy fal között, magadban is? Mennyire változtatta meg az életed a karantén?*

– A fizikai értelemben vett bezártság csak akkor nyomasztó, ha a lélek is bezárja magát, nem hagy helyet az újnak, annak, ami be akar kopogtatni az ajtón – egy jó versnek, egy kellemes hangulatnak, egy kedves szónak, egy vagány filmnek, jó zenének. Kolozsvár mellett, egy kis faluban, Bácsban lakom, nagyon kö-

zel van hozzám az erdő. Tavasz óta naponta kijárok feltöltődni, kocogni, sétálni. Ha nincs a tavaszi kijárási tilalom – ami nálunk véresen komoly volt sajnos, azt jelentette, hogy naponta ki kellett töltenem egy nyomtatványt, aminek tartalmaznia kellett, hogy a környezetemben sporttevékenységet végzek, és ezért hagyom el a lakóhelyem, vinnem magammal a személyit, máskülönben a rendőr vagy egy havi fizetésemre megbüntethetett volna, ha elkap –, talán sosem fedezem fel az erdőt, és nem szokom rá a szabadtéri kocogásra, hanem egy edzőterem áporodott, neonfényes légkörében rovom a futópadon a kilométereket.

Láttam az ébredő tavaszt, a verőfényes nyarat, a színes őszt, örültem az első hónapnak. Ez mind csoda. Káprázatos tud lenni a táj, nyugalmat, csendet hoz az ember lelkébe. Olyan, akár az ima. Több új versem született ebből az élményből.

A karantén megváltoztatta az életemet, de jó irányba. Többet figyelek befelé, új kapukat, másféle ajtókat nyitott meg bennem. Értékelem azt, amim van, örülök azoknak, akik szeretnek, észreveszem az apró csodákat a környezetemben, megköszönöm mindennap a jó Istennek, hogy egészséges vagyok.

A szerettemmel kevesebbet tudok találkozni, ezt nehezen viselem. Minden más, az utazások, a pörgés pótolható, visszaáll lassan az élet a régi kerékvágásba.

A karanténidőszak inkább azok számára nyomasztó, akik társasági emberek, és naponta kijártak kávéházba szórakozni.

Én eléggé magányos farkas vagyok, introvertált, ami nem meglepő egy költőnél. Gyermekkoromban is jól elvoltam a játékaikkal és a könyveimmel, kevés barátom, játszótársam volt. A 80-as, 90-es években még mobiltelefon sem volt, sőt, a vezetékes is luxuscikknek számított. A szüleim dolgoztak, apám külföldön, hónapokig nem is láttuk, anyukám otthon két váltásban, a nagyszüleim úgyszintén, én meg egyedül jöttem-mentem a suliba, elláttam magam, begyűjtöttem a cserépkályhába, tanultam, játszottam. Régi barátom a magány, nem félek tőle.

– *Gyergyószentmiklóson születted, most Kolozsvár közelében élsz. Hogyan vezetett a kincses városba az utad? Rájöttem, hogy*

valójában mit sem tudok az Irodalmi Jelen előtti éveidről, pedig régóta munkatársak vagyunk...

– Gyergyószentmiklóson jártam általános iskolába, óvodába meg a szomszédos faluba, Ditróba, ahol a nagyszüleim élnek. A gyerekkorom a kisvároshoz és a faluhoz, a természethez kötődik. Kertes házban nőttem fel, sokat voltam szabadban. A nagyvárosi pörgést éppen ezért nehezen szoktam meg, a sok autót, a zajt.

Tizennégy évesen Marosvásárhelyre kerültem gimnáziumba, a Bolyai Farkas Elméleti Líceum diákja voltam. Saját döntés volt, ki akartam törni a kisvárosi környezetből, szerettem volna megismerni új dolgokat, tanulni, fejlődni. Már gimisként tudtam, hogy Kolozsvár a végső cél, oda szeretnék egyetemre menni, és majdan ott élni. Elég korán, gyerekkoromban eldöntöttem, hogy költő leszek, semmi más nem érdekelt, csak az irodalom, illetve még a földrajz, mert az utazáshoz, más világok megismeréséhez kötődik.

Marosvásárhelyen kezdtem megismerkedni a kortárs irodalommal.

A Népújság irodalmi mellékletében, a Múzsában közölgettem verseket, Bölöni Domokos szerkesztette, s ő biztatott, hogy tehetséges vagyok, tőle kaptam az első kortárs irodalmi lapokat is. Így ismerkedtem meg Orbán János Dénes és Kovács András Ferenc verseivel például. Gimnazistaként ők voltak a legnagyobb hatással rám.

Kolozsváron kerültem kapcsolatba az Előretolt Helyőrség szerzőgárdájával, itt formálódtam költővé. Sokat köszönhetek Bréda Ferencnek, Orbán János Dénesnek, aki az első „komolyabb” verseimet beszerkesztette az akkor újságformátumú Irodalmi Jelen Debüt rovatába, majd kis időre rá a *6van9* című első kötetemet gondozta. A pályaindulásom, a legelső lépcsőfok, az első irodalmi publikáció az Irodalmi Jelenhez kötődik. Ezzel nem vagyok egyedül, sok velem egykorú költő indult az IJ-nél, és több fontos verseskötet, prózai mű jelent meg a kétezres évek elején-közepén az Irodalmi Jelen Könyvek gondozásában.

Megtiszteltetés volt a folyóiratban publikálni. Nem tudom, tudod-e, az állt a fejlécen, hogy a legnagyobb példányszámban megjelenő irodalmi folyóirat a magyar nyelvterületen.

– *Ebben a bizonyos sokrétű és frivol címet viselő 6van9 című verseskötettedben már szépen kirajzolódik az a különös, érzéki világ, amelyben a matéria, a test, az anyagiség folyton áttűnne, átalakulna valami illékony és megfoghatatlan szövetté, amit nevezhetünk akár léleknek, de aztán rendre visszarántja valami a földre. Szóval, ha ennek a „korai” Varga Melindának kellene a lényegét megragadnom, talán azt mondanám, a kiábrándultságból varázsolod elő a fenséges szépséget. Vagy ne „beszéljem bele” az akkori költői énedbe a kiábrándultságot?*

– Úgy érzem, hogy ugyanaz a költő vagyok most is, mint huszonhárom évesen, persze ez kissé sarkított megállapítás. Hasonló témák érdekelnek, mint pályainduló elsőkötetesként: az érzékiség, a testiség, a szerelem, az élet maga, hogyan lehet egy hangulatból, egy vonatfütyből, egy pohár borból verset szöni úgy, hogy ez az olvasónak adjon valami pluszt. Az érzékiség, a szerelem örök téma. Erről mindig lehet újat mondani, és minden újraolvasáskor mást jelenthet a szöveg az olvasónak, nem kopik el, nem olyan, mint a közéleti vers, a politikai töltetű szöveg. Fiatal költő voltam, tele tűzzel és lázadással, úgy döntöttem, hogy szembemegyek azzal, hogy egy nő nem lehet szókimondó, nem írhat az érzékiségről, nem érezhet úgy, mint egy férfi, és nem élhet úgy, mint egy macsó pasas, aki trófeákat gyűjt. Lehet az is, hogy feminista voltam, csak éppen nem tudtam róla? Nem foglalkoztatott ennek az ideológiája. Az ideológiában, az elméletben sosem hittem, mindig csak az életben, a tapasztalatban, a hűs-vér dolgokban.

Meg akartam mondani a világnak a véleményem az érzékiségről, a férfiakról, utóbbiról nagyon, és úgy éreztem, hogy bátor vagyok, meg tudok mozgatni minden követ. De szeretném, ha ma is annyi hitem lenne a költészetben, mint huszonévesen...

Közben egyáltalán nem voltam sem bátor, sem különleges, egy hiperérzékeny huszonhárom éves lány voltam, aki keresi a helyét, a költészetten kívül semmiben nem hisz, ez az egyetlen kapaszkodója a világban, erre az egy lapra tesz fel mindent. Igen, ott bujkál azokban a versekben a kiábrándultság is, jó adag dep-

resszió, sok sérelem, sok seb. Ezt nemigen veszi észre, csak az érzékeny versolvasó, inkább az erotika felől közelítik meg a korai verseimet, de hát ez is volt a célom, hogy onnan közelítsék meg, nincs ezzel sem baj. De örülök, hogy te a szövegszöveget mélyére láttál.

– *Valójában olyan mélyrétegekbe merülhet le az ember ezekben a versekben – és a későbbiekben is –, ameddig csak szeretne, vagy ameddig tud, mint a bűvár az óceánban. Itt van például két állandó „szereplő”, a férfi és a nő, akik nem egyszerűen a nemiség két pólusának megtestesítői, hanem annak a kozmikus kettősségnek, ami maga az élet. A „nem röppenek el / te vagy a szárnyam” sorokban (Válaszvers a férfinak) például ez nagyon szépen megjelenik. Weöres és Nemes Nagy költészetével érzem a rokonságot – közel áll hozzád a világuk?*

– Weöres Sándor *A nő* című verse, azt hiszem, a legtalálóbb válasz erre. Keressük a másik felünk, aki kiegészít, boldoggá tesz, akárcsak az androgünmítoszban. De még számtalan hasonlóan gyönyörű költeményét említhetnénk.

Három örök kedvencem van, akiknek a verseit bármilyen hangulatban szívesen olvasom, afféle versbibliák: Nemes Nagy Ágnes, Weöres Sándor és Faludy György. Nagy hatással vannak rám, akkor is, ha némely versüket könyv nélkül tudom, minden újabb találkozás meglepetést szerez.

A Sem a férfiban, sem a tájban kötetem *Szent Mihály útján a tél* című ciklusát Nemes Nagy Ágnessel „vezetem be”, az *Állatszív* ciklus mottója pedig egy Weöres-idézet. Origó mindkét költő számomra, akárcsak Faludy György, aki műfordítóként is géniusz volt.

Örülök, hogy a legújabb, *A Pacsirta és a Sas utca sarkán* című kötetemből ragadtál ki idézetet. Talán leginkább az említett versemben bontakozik ki ez a különbözőség nő és férfi között, a keresés, az életünk másik felének megtalálása. Tudat alatt bizonyára ott munkált ezekben a verseimben is Weöres és Nemes Nagy.

Mindketten elképesztően precízen bánnak a nyelvvel, páratlanul színes a témaviláguk, formaművészek, hol játékosak,

hol nagyon mélyek, filozofikusak. A teljességre törekednek, az istenközeli ragyogásra.

Hogy mekkora költő volt Weöres és Nemes Nagy, mi sem bizonyítja jobban, hogy a gyermekek nyelvén is értettek, és az nem kis kihívás, az apró olvasóknak a legnehezebb írni. Ők nem illedelmesek, mint a felnőttek, ha unalmas a vers, továbbállnak, ásítanak.

– *A Weöres-hagyományt látszik erősíteni A tizenkét kagyló című versesköteted is. Mint már az alcíme is mutatja – „mitológiai-asztrológiai kézikönyv férfiaknak a nőkhez” –, tele van fanyar humorral ez a vérbő gyűjtemény, amely a tizenkét állatövi jegy nőtípusait vonultatja fel, miközben a mitológia mélyrétegeibe utaztat. Bennem az antik költészet játékosságát idézte fel, ugyanakkor mintha épp a nők méltóságát emelnék fel ezek a költemények egy olyan időszakban, amikor azt igencsak megtépázták...*

– Amikor írtam *A Pacsirta és a Sas utca sarkánt*, ugrott be az ötlet, aztán rájöttem, mint különálló kötet sokkal jobban működne, így *A tizenkét kagyló*ból egy másik könyvkézirat lett. Illusztrációk is készültek hozzá, Szekáry Zsuzsanna képzőművész munkái. A kötet az Előretolt Helyőrség Íróakadémia gondozásában fog megjelenni idén. A játékot, az erotikát, a csipkelődést, az iróniát, a humort fontos lírai kelléknek tartom, ennek a könyvedségnek a jegyében születtek meg a kagylók.

A mitológia, az antik irodalom közel áll hozzám, ezért is választottam mitológiai szereplőket a női karakterek megformálásához. Azt sugallja, mennyire izgalmasak, sokfélék vagyunk mi nők, a férfi olvasókat kívánja megszólítani, és arra sarkall, hogy jobban megismerjék a szebbik nemet.

– *A Pacsirta és a Sas utca sarkán a személyes kedvencem a köteteid közül, és nem feltétlenül azért, mert ez a legfrissebb. Megjelenik benne ugyanis egy új hang, egy új „hőse” ezeknek a verseknek, aki persze már a korábbi verseskönyveidben is végig ott bujkált, de most sokkal közelebb enged magához. Még úgy is, hogy egyes szám harmadik személyben olvasunk róla. És a hétköznapi banális kis részleteiből maga az élet kezd kibomlani. Például, hogy*

az „első tízszálas LM-es doboz / hátán” egy „félbemaradt vers” lapul, vagy hogy „éjjel fél kettőkor született”, meg hogy hajnali órán „rágyújt, kávé kortyol / fel-alá sétál a verandán”, és arról is tudósít, hogy „a vadgalambok fészket raktak / a Sas utcában”. Az eddigi kötetek fényében én a Sas utcát érzem a legjelentősebb lépésnek a személyesség felé...

– Annyira érzékeny versolvasó vagy, megvallom, zavarban is vagyok, ugyanakkor mérhetetlenül boldog, hogy így látod. Talán a legtöbbet ezzel a kötetemmel vívódtam. A szerkezete, a koncepció nagyon nehezen állt össze. Aztán végül mindent kidobtam, amiről úgy éreztem, nem az én hangomon szól, hamis, pózos. Ezzel a kötettel kerültem leginkább közel magamhoz, hogy ilyen nagy szavakkal éljek. Nehezen tudok beszélni a saját verseimről, úgy gondolom, a vers beszél inkább helyettem.

„Forró nyári hónapokban kaptam kézhez a versrovatot”

– Rendben, akkor egy kicsit más vizekre eveznék, összefüggésben persze azzal, hogy az a típus vagy, aki kevésbé szívesen szól a saját lírájáról. Szerkesztőként ugyanis az Irodalmi Jelennél hosszú évek óta állhatatosan gondozod más költők műveit, és sikerült a rendkívül magas szintű szakmaiságot azzal a törődő személyességgel ötvöznöd, amire csak kevés szerkesztőségben akad példa. Emlékszel még arra, hogy amikor frissen belevágtál a versrovat gondozásába, milyen élményeket szerezteél?

– Mindig bajban vagyok, ha versről kell beszélni, nemcsak a saját lírámmal kapcsolatosan. A saját költészetemről inkább azért nehéz okosat mondanom, mert nem látom kívülről, nem tudok objektíven nézni a verseimre, csak azt tudom elmondani, hogy mi motivált, mit éreztem, esetleg hogyan keletkezett egy-egy szöveg. Amikor verseskötetet recenzálok, gyakran érzem azt, hogy hiábavalóak a soraim, hiszen a versben minden ott van. Sokszor felteszem magamnak a kérdést, nem volna-e egyszerűbb írni a szerzőnek egy levelet, vagy felhívni telefonon, és elmonda-

ni, hogy mit váltott ki belőlem mint olvasóból a szöveg, milyen érzelmi, intellektuális regisztereket mozgatót meg bennem.

Az elemzés, az észlelet, az elméleti tudás nem ad hozzá a szövegtesthez, olykor el is vesz belőle, így érzem. Emiatt sokat őrlődöm egy-egy lírákötettel, és végül is általában oda lyukadok ki, hogy semmiképp sem írok róla tanulmányt, hanem inkább esszészzerű véleményt. Ez sem könnyű. Az olvasói levél vagy a baráti telefonhívás sokkal őszintébb lenne.

A fásult kebelnek nincs költészete című kötetem, amely többek között verses tudósításokat tartalmaz, hasonló okokból született meg. Úgy éreztem, hogy a tudósítás nyelve félszeg nyelv egy költői esthez képest. Ahol versek hangzanak el, oda kevés egy helyszíni beszámoló.

A szerkesztői munkához végtelen türelem, sok alázat szükséges, empátia, derű. Amikor Böszörményi Zoltán úgy döntött, hogy rám bízta a versrovatot, hatalmas megtiszteltetés ért. A szerkesztésről magáról meglehetősen idilli elképzelésem volt. Olyanszerű, hogy a reggeli kávé után kinyitom az elektronikus postaládámat, és ott várnak a jobbnál jobb versek, amelyekből csak válogatnom kell. Persze nagyon gyorsan kiderült, hogy ez nem így van. A szerkesztés izasztó, kemény munka, kötélidegek kellene hozzá.

Forró nyári hónapokban kaptam kézhez a versrovatot, és nem volt semmi tartalék kézirat a tarsolyomban, elérhetőségeim sem voltak azokhoz a szerzőkhöz, akiket nem ismertem személyesen, csak a lírájuk révén, akik korábban közöltek nálunk, vagy még egyáltalán nem, de szerettem volna, ha közölnének. Ezeket a nyaralási szezon kellős közepén „vadásztam le”. Havi nyolc jó költő kellett volna a rovatba, nekem meg semmim nem volt, csak pár merész ötletem, egy listám, hogy kiket keresek meg, és hogy én ezt mindenképp meg akarom csinálni. Közben életem első FISZ- és JAK-táborába is elmentem tudósítani. Boldog Zoltán, egykori kollégánk akkor adta először kezembe a kamerát, még filmezni is meg kellett tanulnom. A Kolozsvári Magyar Napok irodalmi estjeiről tudósítottam a nyár végén, majd E-MIL-táborba mentem. Elég mozgalmas nyár volt.

A legkedvesebb élményem ebből az időszakból Vörös István-nal kapcsolatos. Kértem tőle verseket. Persze az ő címe sem volt meg. Valakitől elkértem, talán pont tőled, vagy a Facebookon szemtelenkedtem nála. Már nem emlékszem. Küldött is verseket azon nyomban, villanellák voltak, ha jól rémlik. Észrevettem, hogy a forma miatt néhány hosszú szótag lerövidült. Gondoltam, hogy mégiscsak jó erre rákérdezni, forma ide vagy oda, jobb biztosra menni, a mezei olvasó helyesírási hibának fogja nézni. Úgyhogy e-mailt írtam Istvánnak. Ez a levél hozott minket össze, értékelte a figyelmes olvasást, azt még inkább, hogy észrevettem, hogy a forma miatt rövidültek a hosszú szótagok.

Szintén azon a nyáron kaptam Térey Jánostól drámarészletet, hatalmas megtiszteltetésként éltem meg. Én ezeket a költőket akkor még csak könyvből ismertem, és bizony jó érzés volt verset kapni tőlük.

Persze akadtak kellemetlen esetek is, sértődések a kevésbé tehetséges alkotóktól. Az elején nagyon lelkiismeretesen minden rossz sort megindokolva küldtem vissza a kéziratot, s utasítottam vissza az anyagot, ha az nem ütötte meg a mércét. Ma már ezt nem teszem, megóvom magam a dörgedelmes levelektől, Facebook-üzenetektől. Kell az energia a jó versekre, nem aprózhatja fel magát az ember. Voltak cifra történetek bőséggel. Ezen már csak nevetek.

A szerkesztésben volt némi gyakorlatom, hiszen 2013-ban az én javaslatomra indította újra Böszörményi Zoltán a Debüt rovatot, annak is a líra-részét, ami a kéziratok zömét teszi ki. Hudy Árpí, te, Boldog Zoli kollégánk is segített a prózák megszerkesztésében, meg persze a főszerkesztőnk is hatalmas támaszom volt, és az ma is.

Most Bene Zoltán segít a prózadebütösök anyagjaiban.

A fiatalokkal teljesen más dolgozni. Üdítő és motiváló munka, tele van lehetőségekkel, kreativitással, étellel. 2013-ban fiatalabb voltam, még több erőm, energiám volt megosztani a tapasztalataimat a pályakezdőkkel, levelezni, nem sajnálni az időt és energiát online és személyes műhelymunkákra. Főként a lányokat se-

gítettem, mert ezen a pályán egy nőnek nehezebb megmaradni. Megjegyzem, a legfiatalabb irodalomban félelmetesen erős női vonal körvonalazódik. Csak néhány elsőkötetes nevét említem, akik különféle stílust, hangot képviselnek, és mind kiemelkedők: Bíró Tímea, Nagy Lea, Pejin Lea, Shrek Tímea, Vöröskéry Dóra, Kopriva Nikolett, Izer Janka, Bánkövi Dorottya, Szabó Fanni, Gerencsér Anna, Harag Anita, Borcsa Imola, Fekete Anna.

– *Amellett, hogy a lányok az élre törtek, magam két tendenciát figyeltem meg az utóbbi években. Egyrészt, hogy a költészet valóban trendi lett – hogy az Irodalmi Jelen legutóbbi pályázatának címét idézzem –, másrészt rendkívül magas színvonalú versszövegekkel állnak elő már a tizenévesek is. Jól érzem, hogy sokkal többen és sokkal „készebben” vágnak bele a versírásba, mint a múltban?*

– Én is így látom, valóban felívelőben van a költészet. Az elidegenedett világban sokan fordulnak a vershez mint végső mentváróhoz. A vers az érzelmeinkre hat elsősorban, megtisztulunk általa. Talán sosem volt még akkora jelentősége, mint ma. Egy jó versre a reggeli kávé mellé is van ideje az embernek, a buszon ülve munkába, suliba menet elolvashatja, és máris jobb a kedve, segít meggátolni a kiüresedést, kirángat a letargiából.

A tizen-huszoneves fiatalok sokkal érzékenyebbek, másképp reagálnak a világ dolgaira. „A költészet trendi” pályázatunk kapcsán azt vettem észre, hogy a személyes hangú verseken túl a tizenéveseket olyan fontos témák érdeklik, mint a környezetünk, a háború, a kiüresedés, az ember maga. Fájdalmasan szép verseket olvastam.

Vagyis egy olyan fiatal generáció bontogatja szárnyait, amely jó irányba változtathatja meg a világot, gátat szab a rohanásnak, a fölösleges pazarlásnak – talán mégsem leszünk robotemberek... Lelassul, megújul a világ.

A fiúknál például azt tapasztalom – ezt nem szorosán a költészethez kapcsolva, inkább általánosságban mondom –, hogy sokkal jobban tisztelik a nőket, nem akarják mindenáron birtokolni a nőt, és nem úgy tekintenek rá, mint egy pótyanyukára vagy, hogy ércesebb szót használjak, cselédre, aki gondoskodik

róluk, kiteszi mindennap a tiszta inget, megfőzi az ebédet, rendet rak utánuk, és kiszolgálja a testi vágyaikat. Összességében: derűlátó vagyok, a fiatalok mind a költészetet, mind a világot kifordíthatják a sarkából.

– *Ha jól tudom, 2018 óta dolgozol oktatóként a Kárpát-medencei Tehetséggondozóban. Elmondod, hogyan folyik ott a munka, kikkel, milyen módszerekkel mentoráltok, miként lesz valaki diák, és mire számíthat, ha felvételt nyer?*

– Az Előretolt Helyőrség Íróakadémia évente hirdet felvételit pályakezdő költők, írók, háromévente kritikusok számára, ahová még kötettel nem rendelkező, huszonöt év alatti fiatalok jelentkezhetnek. Motivációs levelet, életrajzot és szövegmutatványt kell benyújtaniuk, a legjobbak végül egy személyes interjún is részt vesznek, és utána dől el, kiket vesznek fel. Úgy zajlik, mint egy egyetemi felvételi, és komoly verseny van, sok a jelentkező.

A felvételizetésben nem veszek részt, Orbán János Dénes, a KMTG–Előretolt Helyőrség Íróakadémia alapítója és projektvezetője tudna többet mondani erről a folyamatról.

A képzés hároméves, a harmadik év végén vagy akár hamarabb is a fiatalok leadnak egy első kötetet, amelyet az EHÍ gondoz. Persze a sikeres felvételi nem azt jelenti, hogy automatikusan három évig ösztöndíjas diák valaki, a nem elég kiemelkedő menet közben kirostálódnak. Havonta le kell adniuk kéziratot, publikációs listával is elő kell állni egy idő után. Ha valami hibázik, az gyorsan kiderül.

Minden oktatónak kettő–öt diákja van, akikkel állandóan foglalkozik, segíti őket, megbeszéli a kéziratokat, a publikálás mikéntjét és egyéb felmerülő problémákat, olvasmányokat, fontos könyvek beszerzését stb. Ezenkívül vannak közös versfoglalkozások és prózaműhelyek, elméleti órák, beszédtechnikai alapismeretek és más órák is, amelyek most sajnos mind online térben zajlanak. A havi szakmai hétvégéket a járvány ellehetetlenítette, ahogy a programokat, felolvasóesteket is.

Ezenkívül az elsőkötetesek számára is hirdetnek felvételit, a tavalyelőtti például olyan év volt, amikor bárki jelentkezhetett,

nemcsak azok a fiatalok, akik már kijárták a három évet az Íróakadémián, és megjelent az első könyvük. A mesterképzés két-éves, a képzés keretén belül szintén lehetőség nyílik új kötetek megjelenésére, nyilvános szereplésre és egyéb projektekre is.

Ilyen komoly képzés pályakezdő alkotók számára eddig még nem volt, hatalmas esély ez a fiataloknak. Állandó szakmai visszajelzést kapnak, lehetőséget az első könyvre, felolvasásokra, irodalmi estekre, s mindezért ösztöndíjban részesülnek, nem kell diákmunkából eltartsák magukat, fókuszálhatnak az írásra, az olvasásra, hogy műveljék magukat.

Nekem öt diákom van: Demeter Arnold, Drávucz Zsolt, Ilyés Krisztinka, Kovács Újszászy Péter és Szabó Fanni. Különböző habitusú alkotók, mind az öten rendkívül tehetségesek. Szabó Fanninak decemberben jelent meg *Paraszomnia* címmel az első kötete, amely már komoly kritikai visszhangnak örvend. Arnoldon kívül, aki most elsőéves, a többiek debütkötetének anyaga is készen van. Fannival már a második könyv anyagán dolgozunk. Az ő verseit olyan olvasni, mintha a keserű, az édes, a savanyú és a sós íz keveredne, és valami elképesztően finom, addig még nem ízelet különlegesség születne belőle.

Drávucz Zsolt líráját olvasva az az érzésünk, mintha Kassák, Poe, Ginsberg keveredett volna egymással, szókapcsolatai, jelzői briliánsak. Képes napokat, heteket ülni egy-egy versén, igényes és megfontolt, érzékeny költő.

Kovács Újszászy Péter állatmotívumai, szimbólumai figyelemre méltóak, nem utolsósorban finom szerelmi lírája, empátiája. Tipikus humanista költő 21. századi nyelvi-poetikai eszköztárral.

Ilyés Krisztinka őstehetség, tizenöt évesen debütált az Irodalmi Jelenben (prózával ráadásul!), napok alatt több mint húszezer olvasót hozva a lapnak. Verset inkább belső élmények, impresziók hatására ír, felkérésre csak akkor sikerül jól a verse, ha közel áll hozzá a téma.

Demeter Arnolddal a járvány miatt sajnos még nem sikerült személyesen találkoznom, pedig székelyföldi, s Kolozsváron tanul, de reméljük, hogy hamarosan erre is sor kerül. Online tér-

ben kicsit nehezebb, hiszen nem ismerem, nem tudom odaképzelnéni a gesztusait, az arcát.

Kitartó, szorgalmas, naponta foglalkozik a versírással, az olvasással, elképesztően jó ötletei vannak, és egyre több jó verse is.

Nagyon szeretem az oktatói munkát, jó látni, hogy ennyi tehetséges fiatal jelentkezik. Ez azt mutatja, az irodalomnak van jövője. Az Enumeráció-sorozatban húsz első kötet jelent meg. Ez hatalmas szám! Az elsőkönyvesek komoly irodalmi elismeréseket is kaptak, hogy csak néhányat említsek: az IJ Debütdíja, a Magyar Írószövetség Debütdíja, a Janus Pannonius Fecske-díj, a Móricz Zsigmond Irodalmi Ösztöndíj, a Gérecz Attila-díj.

De nem nekem tisztem erről részletesen beszélni, az Orbán János Dénessel készült évvértékelő interjúban részletesen olvashatnak erről.

– *Az irodalmi életben nagy indulatokat kavart a KMTG létrejötte a jelentős állami támogatások okán. Az eddigi tapasztalatok alapján hogy látod: beváltotta azokat a reményeket, hogy kifutópályát biztosítson a határon túli fiataloknak? Hogy nyersebben fogalmazzak: megtérülni látszik a befektetés?*

– Az irodalmi élet nagy indulatairól inkább nem is mondok semmit. Ezek a támadások a legtöbb esetben annyira aljasok, ideologikusak, politikával átitatottak és álságosak, hogy sokszor megkérdeztem magamtól, miért nem megyek ki egy hegyre remetének, vagy egy hajóra szakácsnak, minél távolabb a civilizációtól.

Gusztustalan, írókhoz nem méltó kommentek, véleményanyagok jelentek meg nemcsak az Íróakadémia, hanem például egy éve a Térey-ösztöndíj és az MMA-ösztöndíj kapcsán is.

Az ember nyel egy nagyot, és megy tovább. Dolgozik. A kemény és becsületos munka pedig megtermi a gyümölcsét. Ez az, ami számít, ez az, ami látható, erre fognak emlékezni. Kötetekre, tehetséges fiatalokra. A kultúracsörtékből lábjegyzet lesz, ha egyáltalán.

Bár valóban sok határon túli fiatal tanul az Íróakadémián, ez nem kizárólag határon túli pályakezdőket támogató intézmény,

bárkinek lehetőséget biztosít, aki tehetséges. Kétségtelen, hogy működésének köszönhetően sok határon túli is esélyt kapott arra, hogy fejlődjön, és ehhez nem kell életvitelszerűen Budapesten élnie.

Az előző válaszomban említettem a húsz első könyvet és a rengeteg elismerést – azt hiszem, ez mindent elmond. Az Íróakadémia révén egy nagyon komoly kárpátaljai fiatal alkotógárda körvonalazódott, antológiájuk is megjelent *A tökéletes zártság egyetlen pillanata* címmel.

Ezekkel a fiatalokkal, legalábbis nagy részükkel, még az EHÍ előtt lapunk állandó szerzője, az EHÍ oktatója, Lőrincz P. Gabriella foglalkozott. Neki köszönhetően hallott a felvételi lehetőségéről Csornij Dávid, Shrek Tímea, Marcsák Gergely, Kertész Dávid és Kopriva Nikolett is, akik azóta már kötettel és irodalmi elismerésekkel bíró szerzők.

A költő és a város

– *A te életedben is komoly változásokat hozott ez a munka: ha más nem, amiről magam is tudok, hogy rendszeresen vonatra ülsz, és Budapestre utazol. Jól sejtem, hogy egy új életszakasz kezdődött ezzel számodra?*

– Sajnos a vilá járvány miatt nem ülhetek havonta vonatra, pedig milyen jó is volt az a Kolozsvár–Budapest nyolcórás vonatút, főként, amikor az erdélyi diákjaimmal utaztam szakmai hétvégére, és végigdumáltuk az utat! De az Irodalmi Jelen miatt is gyakran jártam Budapestre. Várom, hogy visszatérjenek azok az idők. Az irodalmi eseményeken és munkán kívül sok szórakozási lehetőség is van Pesten, például a termálfürdők vagy a városi séták, színház, mozi.

– *Őszintén szólva alig vártam, hogy megérkezzünk a költő és a város viszonyához, ami szerintem az egyik legizgalmasabb viszzatérő témád. A januári Irodalmi Jelenben olvashattuk többek közt a *búvópatak* című versed, amit kiemelkedőnek érzek az el-*

múlt évek versterméséből. Ha nem bánod, ideidézném az egészet, mert szíven üt.

búvópatak

*nem szereti a nagyvárost,
sose fogja megszokni
a földalatti utakat,
a zsúfolt mozgólépcsőket,
a részeg hajléktalanok szagát,
az üvegszemű utasokat,
akik nem adják át
a helyüket a nőknek,
a buszozó kutyákat,
a tüntetőket a Kossuth téren,
a goromba postai ügyintézőt,
a hellózó dohányboltost.
behunyja a szemét,
ösvényt vág magának
az agyagos földben.*

A városversek már ott sorakoznak a jóval korábbi Űrezüst kötetben is, ahol a vad hömpölygésben egy magányosan, de szilárdan álló „rongyos nadrágú Columbus”-t látunk, aki „nem város-lakó”, és tudja, hogy „a megtisztuláshoz / nem elég a légszomj”. Olyasféléképp vonzza a város e versek szereplőjét, mint a tériszonyost a mélység: valójában taszítja.

– Pontosan, nagyon ambivalens viszonyom van a várossal, szeretném megszéldíteni magamnak, de teljes mértékben sosem sikerül. Vonzódom hozzá, ugyanakkor menekülök is tőle. Az Űrezüst városverseiben fogalmazódott meg ez először bennem, konkrétan Kolozsvárról szólnak azok a versek, de átültethető egy másik nagyváros terébe is a hangulat, akár Budapestről is íródhattak volna. A város nekem olyan, mint Timár Mihálynak Tímea, az alabástromarcú hölgy, a hideg, a meghódíthatatlan, a fenségesen szép, de igazából üres titok.

Kell keresnem egy szigetet, egy idilli helyet, ahová vissza tudok vonulni, el tudok szakadni a várostól, hogy aztán újra magához láncoljon. Most épp ilyen ideális helyzetben vagyok, ugyanis a jelenlegi lakhelyem, a már említett Bács egy kis falu, és bár tömbházban lakom, kakasok, trágyaillat, juhnyáj és erdő-mező vesz körül.

A *búvópatakok* Budapest ihlette, az elidegenedés, az üres szemek, a föld alatti utak, amitől, megvallom őszintén, félek. A tengerrel is úgy vagyok, hogy tisztelem, csodálom, de nem tudom meghódítani, nem tudok úszni. Hegyi ember vagyok, és egy hegyi embernek mindig idegen lesz a metró, a villamos, az üveg-szemű polgárok, akik folyton sietnek. Elmegy mellettünk így az élet. Néha meg kell állni, figyelni a Dunára hulló este kékjét. Figyeld csak meg, hogy alkonyat után mennyire kék minden. A téli alkonyok ijesztően szépek. Nos, ha mindig sietsz, és csak a föld alatt utazol, a föld feletti sétára nem szakítasz időt, ez kimarad, és nagy kár érte.

– *Nem tudom itt nem szóba hozni a Honvágy című versed, ami egy igen fontos vallomás, és így kezdődik: „Érzed hogy nem tartozol már közéjük / a fenyőerdőről nem jut eszedbe / a cserépkályha duruzsoló monológja...”, majd később: „Idővel csak arra gondolunk, ami boldoggá tesz / Édesanya, Nagyszülők, / akikről szeretnéd azt hinni, / hogy csak véletlenül kerültek / zord környezetbe, / amelynek sose leszel már a része...” Biztos sejtetd már, mire szeretnék kilyukadni: az elszakadásra. Te magad egy lezárt folyamatként tekintesz erre az életedben?*

– De régi ez a vers, és milyen kedves számomra! Örülök, hogy rátaláltál. Akkor valamiért haragudtam a székelyekre, valami fél-cukkolt, fogalmam sincs már, hogy mi, azért van a versben zord környezet. Most már azért nem így látom.

Korábban említettem, hogy tizenöt éves korom óta nem élek a családommal, azaz Gyergyóban. Tehát a fél életem már nem ott telt el. Ez egy természetes folyamat, fiatal lányként el kell tudnod szakadni a szülőktől, családtól, önállósulnod kell. De ez sosem jelenti azt, hogy a gyökerekhez ne vágyódna vissza az ember, ne

lenne honvágya, hiányérzete. Az identitásod, a gyerekkorod, a szülőhelyed afféle origó, onnan indulsz, abból táplálkozol, az tesz azzá, ami vagy.

Azt hiszem, hogy verssel könnyebben tudok, és talán pontosabban is, erre a kérdéssre válaszolni. Tavasz vers, a karanténos nagybőjti időszakban született, amikor a szükségállapot miatt nem tudtam hazamenni Gyergyóba.

A csend térdén

Édesanyámnak

*Tavasz óta egy álomban sétálok,
ahol nincsenek emberek,
csak fák, füvek és erdei rigók.
Az idő derékig érő hajjal
szalad a tölgyesben.
Estéknként elsétálok a domb
legmagasabb pontjára,
innen jól látszik a Kalota-hegység,
kéken égő körvonala
hasonlít a Gyergyói-havasokra.
Esőszagú a honvágy.
Ropog a csend térdkalácsa.*

– Szerencsés helyzetben vagyok, mert összegyűjtöttem neked a karanténidőszakban született legfrissebb verseid – többek között a fent idézettet is –, ily módon úgy olvashattam őket, mint egy készülő, új kötet anyagát. És feltűnt egy nagyon szembeötlő változás: a tájversek, azon belül is az erdélyi táj térhódítása a lírádban. Nem állítom, hogy korábban ne jelentek volna meg a műveidben a tájelemek – ott van például a Hajnal Kolozsváron –, de inkább csak felderengtek háttérként, vagy kicsit „kifordítva” használtad őket, mint a tömbvirágzásban, ahol egy lakótelep „kivirágzását” örökítetted meg. Az utóbb született versekben viszont az otthon, a

táj és az idő valami sokkal megnyugtatóbb, távlatosabb, békésebb atmoszférát teremtenek, mint ami a korábbi műveidből áradt.

– A tavaszi karantén idején sokat „utaztam” befelé, és ezeknek a belső utaknak a lenyomatai a tájversek. Volt időm a csendre, arra, hogy megfigyeljem az ébredő természetet, a mezőn átszaladó őzet, rókát, a vaddisznónyomokat, a fákat, az ég kékjét, és hogy mélyre ássak, hogy felhozzak a tudatalattiból olyat, amit addig másféle ingerek, a gyors, pörgős életforma elhalványított. Naponta kijártam a természetbe, sportoltam, sétáltam, vagy csak ültem a napon, behunytam a szemem, gondolkodtam, imádkoztam. Ezt az időszakot ajándékként fogom fel, átalakított, mássá formált, versre sarkallt. Ezek a versek aztán folytatódtak, a természeti séták állandósultak, most a telet csodálom, illetve azt, hogy minden mennyire változékony. Egyik nap még hétágra süt a nap, másnap meg hatalmas hótakaró fogad. Nem tudom, hová futnak ki ezek a versek, hová visznek a séták, mennyire mélyre tudok szállni, és milyen magasan repülni, milyen versek születnek még ebből. Hagyom, hogy megtörténjenek ezek a dolgok velem, alakítsa a költészetemet a természeti táj és a belső utazások.

– *Rengeteg képet tudnék kiemelni ezekből a frissebb, de a régebbi versekből is, amelyek a költészeted olyan karakteressé teszik: sokszorosán összetett szinesztéziák, több rétegű képzettársítások, amelyekben hihetetlen invenciózusan működteted a sűrítést. Csak néhány példa: „eljárják táncukat / lelkemen / a sárgaar-cú / szelek” (Szavakkal dobáló); „koszos hangot / söpörnek az utcaelőben” (Szivárvány); „a mulandóság a cserépkályha / mellé ül melegedni” (Első hó); „Mindennapi bűneinket mivel fertőtlenítsük, / hány fokon mosható tisztára a lélek” (Fertőtlenítés) – és még sorolhatnám. Néha egy egész vers épül a szinte szürrealis, mégis visszafejthető látomásra, ilyen például Az állat transzcendenciája vagy az esővers a legújabb kötetedből. Talán naivnak tűnik a kérdés, de mégis érdekel: hogyan fogannak meg benned ezek a képek? Vizuális típus vagy, vagy pillanatnyi impulzusként merülnek fel az ötletek, és elillannak, ha nem jegyzed le őket, esetleg körülvesznek a szavak, szabadulni sem tudsz tőlük?*

– Verse válogatja, van, amikor olyan éles a kép, hogy szabadulni sem tudok tőle, folyton ott van előttem, például a *Szavakkal dobáló* című versem ilyen. Azt láttam magam előtt, olyan volt akár a festmény. Vannak illékonyabb versötletek is, amelyeket másféle impulzus indít el bennem, és ha nem jegyzem le, valóban eltűnik, elpárolog, mint egy illat vagy egy gyors madárrepülés. Az esőnek az illata például sok versemet elindította, de egy-egy szóznak a dallama is.

Számomra a vers érzéki tapasztalás, kötődik valamihez, valami kézzelfogható ingerhez, valami kihozza belőlem, és hogy mikor mi, az nem rajtam múlik, ösztönös folyamat.

Olyan versem is volt, amit megálmodtam. Ez ritkább. Bizonyára nagyon mélyről, a tudatalattiból jön elő.

– *Az említett találékonyságodban sejtem a gyökerét annak a műfaji újításodnak, amiről már szó esett: a verses tudósításoknak. Amikor A fásult kebelnek nincs költészete című kötetedről beszélgettetek Böszörményi Zoltánnal az Írók Boltjában, Zoltán kiemelte ezeknek a szövegeknek és az esteknek a derűjét. Azt hiszem, a könyved kovásza is lett ennek a kolozsvári elevenségnek. Milyen visszajelzéseket kaptál az érintettektől és az olvasóktól?*

– Ez a kötetem nagyon kedves számomra. Olyan rendezvényeket örökítettem meg verses tudósításokban, amelyeken jó volt részt venni, ahol sokat nevettem, ahol utána mindig volt még egy baráti koccintgatás, ahová feltöltődni jártam.

Sajnos ez most hiányzik, Kolozsváron az ősz óta semmilyen irodalmi rendezvény, sem színház nincs. Mivel a barátaim és a szakmabeli kollégáim zömével ilyen helyen találkoztam, ezért a könyvet sem sikerült mindenkinek odaadnom. A budapesti bemutatónk is online zajlott, néhány példányt hagytam az Írók Boltjában, amit átvettek. Vörös Istvántól és Balla Zsófiától például nagyon szép visszajelzést kaptam.

Van, akinek el kellene küldenem postán, Székelyföldre, Molnár Vilmosnak és Magyarországra is néhány embernek, és van, akinek személyesen szeretném átadni Kolozsvárott egy kötetbemutató után. Ez még várat magára.

Faramuci helyzet, hogy pont 2020-ban jelent meg két könyvem is, no de nem csüggedek, mert ami késik, nem múlik, el fog jutni mind az olvasóhoz, mind a szakmához mindkét kötetem. Kicsit nekem is többet kellene dolgoznom ezen, de olykor még ahhoz is túl fáradt vagyok, hogy a saját Facebook-oldalam gondozzam. Másokat kiválóan tudok menedzselni, ötleteket adok, hogyan kellene, mint kellene, de amikor a saját „portékámról” van szó, furcsa érzések töltenek el, és elképzelem, hogy elküldöm postán a könyvem, mondjuk, egy olyan szakmabelinek, aki szerkesztő valamelyik irodalmi lapnál. Az meg kinyitja, és nem is olvassa el, mert arra gondol, hogy ni, egy újabb nyomulós költő, aki azt szeretné, ha recit írnék a könyvéről. És persze ez is benne van a pakliban, nyilván szeretném, ha lenne kritikai visszhangja.

Nem tudom magam elég jól reklámozni, sokat agyalok, hogy mi illik, mi nem, mi az, ami már pofátlanság.

Elvinni a végekre is

– *Nemrégiben megjelent egy interjú veled a Magyar Nemzetben, amelyben szó esett a vers „eladhatóságáról”, s ott kitűnt a válaszból, hogy nem a szakmai belterjességben hiszel, hanem abban, hogy el kell vinni az irodalmat a hús-vér olvasókhoz, vagy inkább lehetséges olvasókhoz: a szórványba, a végekre, akár a nyomorúságban tengődőkhöz, egyszóval kimozdulni az elit köréből. Működhet ez ma még, megszólíthat a költészet nehéz hétköznapi küzdelmekbe ragadt embereket? Lehet olvasókat nyerni azok közül, akik korábban nem voltak olvasók?*

– Vannak olyan erdélyi falvak, kisebb városok, ahol Kányádi Sándor volt az utolsó élő költő, aki ott járt, és neki nagy sikere volt. Miért ne lehetne egy mai költőnek is sikere? Csupán azért nem tudjuk, hogyan reagál a ma embere a kortárs versre, mert azt gondoljuk, hogy a nagyvárosok kávéházainak falai között vagy könyvesboltokban lehet irodalmat bemutatni. A vers, a művészet mindenkire szól, és csak akkor van értelme művelni, ha el tudod

juttatni a hétköznapi emberhez falunapokra, iskolákba, közösségi házakba, nyugdíjasklubok rendezvényeire, öregotthonba, árvaházba, diáktáborokba, istentiszteletre, misére, állatorvosi rendelőbe, bevásárlóközpontba, kocsmába, fürdőbe, parkba...

Alternatív „hordozókra” gondolok, azaz nem a hagyományos felállásra, hogy az író kiül a színpadra, a közönség pedig hallgatja. Vers-flashmobra, ad hoc felolvasásra.

Egy idősoththonban vagy egy árvaházban, egy mise utáni fél órás, szép felolvasásban sokkal több lehetőség van, mint a nagyvárosi irodalmi elitklubokban, ahol csak a szakma és néhány kiváltságos olvasó hallgat meg. Az irodalom mindenkié, a kortárs irodalom izgalmas, jó, a máról szól, csak nem jut el szélesebb olvasóközönséghez. Alig várom, hogy vége legyen a járványnak. Sokféle tervem van ezzel kapcsolatosan.

– *Azt írod Kányádi Sándor 85. születésnapjára született versedben: „A vers képzelt világok kapuja / túlélőcsomag a valóságra” (A versről). A te életedben is túlélőcsomag a költészet?*

– Vers nélkül fulladozunk, vers nélkül nincs jövő. Kell valami, ami megemelje a lelket. A vers kegyelmi állapot, megmásít, megtisztít, túlélőcsomag bizony, főként ebben az ínséges, ingerszegény, szellemileg és fizikailag is megterhelő időszakban.

– *Úgy tudom, egy időre most épp félretetted kicsit a lírát, mert egy meseregényen dolgozol, ha ezt el lehet kotyogni. Mi fordított a próza, azon belül is a fiatalabb korosztály felé?*

– A *Szellőcske* című meseregénynek elkészült a munkapéldánya, ezután következik a csiszolás, ami sok időt vehet igénybe, és teljesen átalakítja a kéziratot. Emberes munka vár rám, de örülök, hogy a váz, az alapanyag megvan.

Közben írok verseket is, nem tettem félre a lírát sem, amikor úgy hozza az alkalom, hogy valamit meg kell írnom, megírom.

Csak a fontos verseket kell megírni, és ahogy az idő telik, az ember csenedesebb, hallgatagabb lesz – akkor szólal meg, ha tényleg van mondanivalója.

– *Sok év távlatából elmondhatjuk, hogy arculatformáló hatással voltál és vagy az Irodalmi Jelenre. Tematikus összeállítások és*

lapszámok sokasága, egész estés műsorok megszerkesztése, rengeteg fiatal költő felfedezése, útnak indítása kötődik a nevedhez. Úgy tűnik, a szerkesztő harmóniában él a költővel, és fordítva is. Te is így éled ezt meg, vagy vannak még be nem váltott nagy álmaid, terveid? „Az úrben labdázni / a Holddal”...? – hogy téged idézzelek.

– Az arculatformáló hatás azért cseppet túlzás, vagy csak abban az esetben igaz, ha minden más kolléga is arculatformáló hatással van a lapunkra. Kicsi csapat vagyunk, és irtó sokat dolgozunk, mindenki előrukkol valamilyen jó gondolattal, tervvel, amit aztán közösen megvalósítunk.

Az elsőre talán vadnak, szokatlannak tűnő ötletekben, tervekben a főszerkesztőnknek nagy szerepe van, lelkesít, támogat, ösztökél, és így én is merészebb, kitartóbb vagyok.

Úgy gondolom, egy folyóirat akkor értékes, ha nem elitista, ha nemcsak ugyanaz az öt-hat nagy név közöl a lapban, hanem teret ad olyan költőknek, íróknak, akik perifériára szorultak, akikre kevésbé figyel a „szakma”, de ugyanolyan értékes az életművük, mint azoknak az alkotóknak, akikről több kritika jelenik meg, és a díjak is könnyebben megtalálják őket. A magyar irodalom sokszínű, izgalmas, egy folyóiratnak is ilyennek kell lennie. Erre próbálok a munkám során törekedni: a sokszínűsége, a változatosságra, és ebben maximális támaszt, megerősítést kapok a kollégáimtól.

A fiatalokban van a jövő, fontos figyelni rájuk. Amennyire időm és energiám engedi, igyekszem minden hozzánk forduló tehetségnek a közlésen túl is segíteni, tanácsot adni, online műhelymunkába bevonni őket. Hálásak érte, a visszajelzés, a megerősítés, egy jó szó, egy fontos könyv lerövidítheti a pályakezdéssel járó útkeresést, könnyebben, gyorsabban kibontakozik a tehetség, az egyéni hang. Tudom, hogy ez nekem is milyen fontos volt kezdő költő koromban, azt próbálok átadni, amit én is kaptam annak idején Kolozsváron OJD-től, Brédától, az erdélyi középnemzedék nagyjaitól.

A harmónia nehéz ügy, általában a szerkesztő győzedelmeskedik a költőn. Most igyekszem a költőt előtérbe hozni. A szerkesz-

tői munka, az irodalomszervezői dolgok, estek, a tehetséggon-
dozás bármennyire szép és kreatív, sokat elvesz az írásra szánt
időből. Úgyhogy most próbálom a kettőt egyensúlyban tartani,
mert mindkét oldalon sok még a dolgom és fejlődnivalóm, ren-
geteg tervem van. Ezt csak úgy lehet hatékonyan művelni, ha
kiegyensúlyozott és derűs vagyok. Szomorúan, unottan még ol-
vasni sem tudok. Hangulatember vagyok, csak akkor van erőm
dolgozni, ha rendben vannak a dolgok, van életkedvem, hisz „a
fásult kebelnek nincs költészete”, és ez az Arany-parafázis, ami
a kötetem címe lett, pont úgy igaz a szerkesztésre is, mint a vers-
írásra.

Kovács Újszászy Péter

Fényképalbum szavakból

Vannak pillanatok, amikor megpróbálnánk kézen fogni a gyerekkort. Szeretnénk, ha pozitív hatások és élmények sokaságát vezethetnénk át felnőtt éveinkbe; legyen szó lekvárfőzésről vagy olyan személyekről, akik meghatározó szerepet játszottak életünkben, de létezésünk e korai szakaszával együtt feloldódtak. Azt hiszem, nem én vagyok az egyetlen, akinek dédszülei a kezébe adták azokat az albumokat, amelyekből a rokonok fiatalkori arca nézett vissza. Kíváncsisággal vértezett fel minden szemlélődés. Büszke voltam rá, hogy a fényképek által olyan korok ismerője lehetek, amelyben nem voltam jelen.

Azt hiszem, nem én vagyok az egyetlen, akinek dédszülei a kezébe adták azokat az albumokat, amelyekből a rokonok fiatalkori arca nézett vissza. Kíváncsisággal vértezett fel minden szemlélődés. Büszke voltam rá, hogy a fényképek által olyan korok ismerője lehetek, amelyben nem voltam jelen.

Emlékidéző szeánszra hív 2019-es esszékötetében Balla Zsófia is. Az erdélyi származású költő nem fényképeket tár elénk, hanem mondatai által gyönyörködtet. Ha *A darázs fészke* a kezünkbe kerül, akkor olvasmányélményeink úgy rémlenek majd fel lelki szemeink előtt, mint a tiszta szobák falán az archív felvételek. A könyv reprezentatív válogatás, amelyben a kilencvenes évek közepéről ugyanúgy fellelhetünk esszéket, mint napjainkban létrejött írásokat.

Műveit négy ciklusra tagolja a szerző, melyekben az esszék nem kronologikus sorrendben helyezkednek el, sokkal inkább a témakör az, ami meghatározó. Az első ciklust az identitás-identitáskereső kérdéskörének szenteli. *A darázs fészke* című esszéjében az elszármazásról és gyökérkeresésről értekeznek. Szellemi és történelmi értékekben bővelkedő régióknak nevezi Erdélyt, a

„kincses” jelzőről sem feledkezik meg, amellyel szülővárosát, Kolozsvárt illetik: *„A ma már hányatott sorsú, de egykor gazdag, 'kincses'-nek mondott város főként szellemiekben, történelemben és nevekben bővelkedik. (...) Számomra egyszerre volt többféle kultúrával, hagyománnyal és hitfelekezettel bélelt fészek, és egy-sorsú, monolit szocialista betonból öntött cella.”*

A várost Budapesttel állítja szembe. Balla Zsófia szerint Erdélyhez, Kolozsvárhoz viszonyítva a magyar főváros *„vonzó, zárkózott középkorú férfi, kissé ingerlékeny, mert látja, derese-dik a halántéka. Eszes, művelt, picit feslett, néha katonás.”* Nem anyáskodik az érkezők felett: *„Nem taszít el, de nem is ölel magához. Azt mondja, rajtam múlik minden.”* Budapest kötetbeli portretizálásában érhető legelőször tetten Balla Zsófia finom humora. A szerző írásmódjától távol áll a durvaság, esszényelve cizellált, választékos, humorérzéke tájékozottságról, érettségről árulkodik. Az első ciklusból kedvenc darabom a *Szerelmes vineta avagy A padlizsán átváltozása*. Ebben az esszében az író a szerelmen keresztül kalauzol bennünket a konyhaművészet templomáig, transzcendens szférákba emelve a főzés aktusát: *„A főzés transzcendens bizalom dolga (...) A főzés időtlen nyelvcsók.”* Mindezt úgy viszi véghez, hogy egy csipetnyi erdélyiséget is csempész soraiba. Az esszé egyik központi motívuma a padlizsánkrém, amit felénk vinetasalátának vagy egyszerűen a zöldséghez hasonlóan vinetának neveznek. *„Az erdélyi vinetasaláta a nyár és az ősz vendégváró trombitája.”* Balla Zsófia nemcsak egy jóleső előételt lát a vinetában, ez a fogás számára az otthon: *„Vineta – ez nékem a honvágy muzsikája.”* Az esszé kiemelkedő aspektusa, hogy a hozzá méltó piedesztálra helyezi a főzést. Rangot és méltóságot ad annak, amit a hétköznapi rohanásban profanizálunk, vagy sok esetben nem veszünk észre.

A kötet második ciklusának címadó esszéje a kötődés, valamint az identitás-meghatározó komponensek sokféleségének kérdéskörét járja körül. *A fényes hálóban* az író adottságként értelmezi a kétszeresen kisebbségi létet: *„Romániában magyar, a magyar kisebbségben zsidó, és ezt még lehet fokozni a női, értelmiségi,*

egyedülálló mind kisebbségibb tócsáival.” Kötődése által életének fontos helyszíneit és azokat a személyeket próbálja körülfogni, akik számítanak neki. „*A kötődés kifizettség (...) Nyúlánkozni több életforma, táj, város között (...) a kolozsvári magyar baráti, szerkesztői, a máramarosi zsidó rokonság, a székelyföldi érületi és koncentrikus körök és gravitációs pontok között.*”

Az *Ahány ház, annyi karácsony* úgy nyújt betekintést a téli ünnepekbe, mint az albumokban őrzött régi fényképek. A művet olvasva a karácsony illata, a szenteste meghitt félhomálya idéződik fel az olvasóban. Az esszé hangvétele gyermeki módon őszinte. Az alkotás felhőtlen hangulatába ártatlan nosztalgia vegyül: „*a Karácsonyt még a mikulásnál is jobban vártam. A plafonig érő fát csíptetős üveggolyójával és üvegtélapóval (...) a rojtos végű sztaniolban rejtőző, házi főzésű szaloncukrokkal.*” Balla Zsófia minden üres szöfűzést elkerülve ír a karácsonykor fellobbanó hálaérzetről. „*Nézegettem a ceruzát és a füzetet, és azon morfondíroztam, milyen jót fogok akkor én most rajzolni. Egyre jobban örültem az apróságoknak.*”

A harmadik, *A vers hazája* ciklus a költészetről szól, felsorakoztatva a nagy elődöket. A szerző a magyar irodalom olyan jeles személyiségeinek emléke előtt hajt fejet, mint Csokonai Vitéz Mihály, Arany János, Lengyel Balázs, Pilinszky János vagy Nemes Nagy Ágnes. Utóbbiról 2017-es, *Mit tanultam Nemes Nagy Ágnestől* című esszéjében is megemlékezik. Az Újhold kiemelkedő képviselőjének írásai megvilágosodásként hatottak a romániai mindennapok sivárságában, hangsúlyozza Balla Zsófia, aki azt sem rejti véka alá, nem emlékszik már, Nemes Nagy költészetét vagy esszéit ismerte-e meg korábban; abban viszont biztos, hogy írásmódja „*a költői megszólalás értelmét és példáját adta.*”

A *Visszanézőben* Radnóti Miklós szellemi nagyságáról elmélkedik a szerző. Őszinte meglepettségét és csodálatát fejezi ki a halálraítélt költőben jelenlevő életigenlés, élni akarás iránt. Hasonlít ez az érzés ahhoz, amikor olyan személyek fényképeit nézegetjük, akiket ugyan nem ismerhettünk személyesen, de emberségük hatást gyakorolt ránk. „*Azt olvasom, megrendülten*

és álmélkodva, hogy ennek a teljes mártírtudattal halálraitélt költőnek milyen hatalmas élet lobog a verseiben, micsoda szomj és étvágy!”

A könyv utolsó, negyedik ciklusa *A Szaturnusz bolygója* címet viseli. A tárgy mintha szándékosan törekedne arra, hogy visszafordítsa az időt, és arra készítse az olvasót, hogy Balla Zsófia első, *A dolgok emlékezete* című, 1968-as kötetére gondoljon. A különbség csupán annyi, hogy míg *A dolgok emlékezete* megszemélyesíti a tárgyakat, addig az esszé objektív módon értekezik róluk. A tárgyakat olyan, a világban létezőkként mutatja be a szerző, amelyek az ember tekintetétől gyarapodnak. Érintéseink csupán ezek kopását idézik elő.

Sokat gondolkodtam az esszékötet címének értelmén, amíg rájöttem, ahhoz, hogy felfedje valódi üzenetét az olvasó előtt, nem a darázsra kell gondolnunk, hanem lakhelyére, amelyet ezek az impozáns rovarok benépesítenek. Egy ember élete ugyanis valóban darázsfészkek tele nyüzsgéssel, meglepetésekkel, csodákkal és veszéllyel, és ezek emlékét őrzik a régi fényképek is.

Balla Zsófia: *A darázs fészke*. Kalligram, Budapest, 2019.

Juhász Kristóf

Aranyhajú gyermekek a valóság ölelésében

Ki nem ismeri az aranyhajú gyermekek meséjét, ezt a szerelemről, ármányról, és föltámadásról szóló tündérmesét? Talán nincs is olyan, egész csekélyke írástudással és műveltséggel bíró magyar ember, akinek legalább gyermekkorából ne rémlene a történet, ha máshonnan nem, hát a Magyar Népmesék remek sorozatából. Az Irodalmi Jelen olvasói között pedig nyilván akadnak páran, akik szinte elejétől végéig föl tudják idézni. Mindenesetre a most tárgyalandó könyv felütése előtt szigorúan ajánlott földézni, netán szóról szóra, jó alaposan el is olvasni a mesét. De vigyázzunk: előtte és utána ne olvassunk más mesét! Dr. Pap Gábor művészettörténész maga mondta egy előadásában – ha jól emlékszem, épp a *Félig nyúzott bakkecske* tanulságos meséjét elemezte asztrálmítoszi szempontból –, hogy mikor több magyar népmesét olvasott egymás után, erősen megfájdult a feje. Márpedig, ha az általam igen nagyra tartott kutatóval és kétségkívül edzett gondolkodóval megesett ilyesmi, bizony jobb, ha mi is vigyázzunk magunkra. Jóból is megárt a sok.

Nehéz itt továbbmenni anélkül, hogy apellálnék mindannyiunk egyszerű paraszti eszére, minden tudományoskodás nélkül, elvégre pont az lenne a lényeg – horribile dictu: nekünk, magyar értelmiségieknek ez lenne a küldetésünk: visszaadni a nép-

nek azt, ami az övé. Visszaadni a magyarságnak, ami az övé: a népi kultúránkban, népmesei kincsünkben rejlő ősigazságokat, miknek fölfejtése sokak számára sajnos napjainkban obskúrus okoskodásnak hat, pedig a napi praxis, divatszóval az életvezetés rögzítettjén ható dolgokról beszélünk. Visszaadni a népnek, ami az övé? Szekularizált, atomizált, szétaprózódott korunkban, mikor az ego üli önfertőző nászát az önimádó fogyasztás haláltáncának mobilizált szemétdombján, egyenesen röhejesnek hat a gondolat. Hisz nincs nép, nincs haza, nincs semmi, csak érdek, haszon, kamat, jog, bürokrácia, rendszer, finánckodás és ravasz, állati okosság. Világunk egyetlen realitása: hogyan használjam ki a másikat, hogy előnyhöz jussak. Ahogy Hamvas Béla láttatja mesterien a Csirihau-szövegben.

Ha olvasóm kizárólag a végső nihil taglalását tekinti érvényes művészi teljesítménynek, ha úgy véli, a művészet egyetlen feladata az úgynevezett jelenvaló föltárása, ami alatt azt érti, hogy orrvérzésig elemezzük földi létünk siralomvölgyiségét és önnön sárkányfogveteményi mivoltunkat, kérem, ne is olvasson tovább.

Toót-Holló Tamás *Szellemi honvédelem aranykori fényben* című könyve már címében sem árul ugyan zsákbamacskát, de azért rátennék még egy lapáttal: ha jó olvasói akarunk lenni e kötetnek, bizony nélkülözhetetlen némi romantikus elvágódással, honderűvel, vagy, ha úgy tetszik, jóra törekvő, dacos honfibúval fölverteznünk magunkat, már amennyiben nem ilyen tudatállapotban éljük mindennapjaink. E könyv maradéktalan élvezetéhez muszáj valamiféle ekstázisban lennünk. Nagyon nagyszívű magyarnak, nagyon istenhívőnek kell lennünk. És – ne vegye senki káromlásnak – nem istenfélőnek, hanem istenszeretőnek kell lennünk, hogy be tudjuk fogadni ezt az áradást.

„Csillagvallási örökségünket őrző szoláris mítoszainkban folyamatosan villószik a fény. Hogy mindmáig szemet kápráztató legyen, amit nekünk ez a fény üzen. Nem vitás, hogy az égi fény mítosza mindig a legendás Aranykort hozza közel hozzánk, de

észre kell vennünk, hogy az Aranykorról szóló képzeleteink egyszerre legalább két forrásra is visszavezethetőek – attól függően, hogy az emberiség nagy ősmítoszainak üzenetéhez vagy a tradicionalista filozófusok felfogásához hasonlóan a civilizációs korszakot, az emberiség mitikus Aranykorát értjük-e alatta, vagy célzottan a magyar Aranykorra, a magyar csillagvallás jelenlétének kulturális emlékezetére gondolunk róla szólva. Az Aranykorról szóló egyetemes tudásnak is megvannak persze a magyar formái és magyar őrei; Hamvas Béla például ezeket az örököket azokban a magyar királyainkban fedezi fel, akik – ahogyan ő fogalmaz – feltépték a világot a tekintetükkel, hogy lássanak. A magyar Hüperion egyik írásában ugyanis Hamvas felidézi nagy királyainkat – Lászlót, IV. Bélát, Nagy Lajost és Mátyást –, akikről szerinte közölünk mindenki tudja, hogy ők voltak az igaziak.”

Szándékosan idéztem egy ennyire – reményeim szerint – a dolgok közepébe vágó, korunk közgondolkodásának materialista nihilizmusának bajszát ennyire pimaszul cibáló részt. Aki még életében nem hallott csillagvallásról, azt hiheti, valami bizarr sci-fi vagy fantasy közepébe csöppent. Pedig nem. Egyrészt néprajzilag – vagyis tudományosan – abszolút fölkészült szerzőről beszélünk, akit szerencsénkre merőben „tudománytalan” lelkesedés fűt (ki és mikor is tett amúgy olyan törvényt, hogy a tudományosság csakis szenttelen, szívtelen, lélektelen lehet?). Másrészt, aki néprajzot és művészettörténetet valamelyest ismer, vagy aki töprengett már el azon, hogy kollektív képzeletünk egészséges működésén túl mire utalnak vissza népmesei kódrendszerünk ismétlődő – azaz fölfejthető, dekódolható – motívumai, szimbólumai, annak ez a világ nem lesz idegen.

De idézzünk egy, az előbbihez mérten talán valamelyest „földközelibb” részt a kötetből:

„Az aranyhajú gyermekeket a királyi udvarban folyó gonosz mesterkedés elpusztítja. De ők mégsem tűnnek el nyomtalanul. Maradékaikban is csak megmaradnak, továbbra is velünk vannak. Mert ahol meggyilkolták őket, ott a földből aranyalmafák vagy aranykörtefák nőnek ki, s miután azokat kegyetlenül kivégzik, azokból ágyakat eszkbálnak össze. Ezek az ágyak viszont nem akármilyen sorsra jutnak, hanem a királyi udvarba, a király és az aranyhajú gyermekeket elveszejtő nőalak szobájába kerülnek. Amint aztán abban a király és az ármánykodó nőalak nyugovóra tér, az éjszaka sötétségében megszólalnak az ágyak. Pontosabban az ágyak deszkáiban a valaha aranyalmafává növekedő aranyhajú gyermekek. Az egyikük azt sóhajtja el, hogy milyen könnyű az ő terhe. Mert a saját édesapját vezeti el az igazak álmába. A másikuk azt panasolja el, milyen roppant az ő terhe. Mert ő a saját gyilkosát kell hogy álomba ringassa. Így vagyunk ezzel mi is a magunk álmaiban. Hogy mi is halljuk, amit az aranyhajú gyermekek mondanak. Azóta is halljuk. Mintha hozzánk ők is csak az álmainkban szólnának. Hogy ezzel is csak igazságot tegyenek. Hogy megmondják nekünk, milyen a teherbírásunk. Könnyű vagy roppant teher-e nekünk a saját ősmúltunk. Ez a tanulmány ahhoz kíván segítséget nyújtani, hogy nekünk is könnyű legyen megérteni az éber álmainkban hozzánk utat találó suttogást. Az aranyhajú gyermekek mindig igazat mondó szavát.”

Miközben Toót-Holló Tamás könyvét lapozgattam – Isten lássa lelkem, lapozgattam, nem egy szuszra olvastam meddő linearitással, hanem bele-belekóstolva, mint ritka zsákmányát a ragadozó, s ezt ajánlom is a kötet majdani olvasóinak, már csak fejfájás ellen is, elvégre roppant tömény munkáról beszélünk – szinte minden életszakaszomból eszembe jutott valami analógia.

A gyermekkorból nyilván a népmesék, ez szinte triviális persze. De dicstelen kamaszságomból például a Vágtázó Halottkémek együttes dalszövegei. Tündérlány, emeletes mesehajó, világ, ne halj meg, mikor voltál angyalszérún, emberiség? Erről van itt szó, hogy már érett koromból folytassam a példát, az említett dr. Pap Gábor művészettörténész előadásaiig bezárólag. De adja magát Waszlavik Lászlónak a Csontváry-képek kódolásáról-dekódolásáról írt munkáinak említése is, amik kapcsán hamarosan megjelenik beszélgetésünk a Nemzetben. Jankovics Marcell neve pedig már magától értetődően merül föl ebben a szellemi közegben. Hogy Hamvas Béláról ne is beszéljünk. És ha ez még nem volna elég, Szász Zsolt és Tömöry Márta dramaturgok, színház-történészek *Amikor a bábok még istenek voltak* című munkáját is hadd citáljam ide.

Számszerűsíthető teljesítmény is jócskán akad itt azért: az *Aranyhajú ikrek – Megölt aranyhajú ikrek* két mesetípusa negyvenhárom variánsának leírására akadunk a függelékben, ha kellően elszántak vagyunk odáig lapozni. Valamint hivatkozásokkal-lábjegyzetekkel is gazdagon el van látva a kötet – az ősi tudás napjaink elvárt, tudományos vértetéiben.

Nehéz ügy lesz a *Szellemi honvédelem aranykori fényben* kötetét átverni mindazokon, akiknek a tudata eleve nem szellemi honvédelmekre van kalibrálva. De még csak nem is szellemi konyházásra. Nehéz ügy lesz. Akkor is, ha szerzőnk a Magyar Nemzet jelenlegi főszerkesztője – Isten tartsa meg ezt a jó szokását –, és akkor is, ha ez a gondolkodásmód a maga bűvópatak-szerű módján egyre több követőt tudhat magáénak.

Ki itt belépsz, hagyj fel minden reménnyel! – szólhatnánk némi pátosszal az olvasóhoz. Mert itt bizony fundamentálisan és radikálisan kérdőjeleződik meg egész, őstörténethez és kereszténységhez való viszonyunk – lásd a könyv egyik vezérgondolatát: Jézus Krisztus és a Csodaszarvas nem ellenségek, hanem a legteljesebb értelemben vett szövetségeseik. Ugyanazt a megtartó erőt képviselik. Szűz Mária és Kígyótipró, Sarlós, avagy Gyümölcsoltó Boldogasszony, illetőleg Magna Mater pedig szintén.

A szinkretizmus, az bizony nem egy divatirányzat. Tetszik, nem tetszik: ez a valóság. Egyébként, akinek nem tetszik, az várja meg köpködve és acsarkodva, amíg egy örült muszlim lefejezi. Már elnézést, de konkrétan itt tartunk! Kinek nem inge...

Lesz, aki majd azt mondja ennek a magyar ős- és hősmítosznak elemzésére: spekulatív, áltudományos ősmagyarkodás. Hát mondják. Mi meg azt mondjuk: ez a mi csillagmítosznak, és ez annyira gyönyörű, hogy bármi, ami cáfolatként szóba kerülhetne, sokkal-sokkal rútabb ennél. És azt hiszem, az igaz ember, a lélekkel bíró ember a szépség ígézetében él. Mintha Platón is valami ilyesmit feszegetne a *Lakomában*, nem? De most az most van. És mi most akarunk hinni az Aranykorban. Hinni dicső, bölcs királyainkban, hinni Atyában, Fiúban, Szentlélekben, és ennek nem ellentmondva, hanem hozzárendelve Turulban és Csodaszarvasban, és az Árpád-ház szakrális voltában. Hinni az aranyhajú gyermekekben: hinni a meséinkből gyökeredző, valódi valóságunkban, hinni önmagunkban. És ezt nem veheti el tőlünk senki.

Toót-Holló Tamás: *Szellemi honvédelem aranykori fényben*.
Cédrus Művészeti Alapítvány, 2020.

Lajtos Nóra

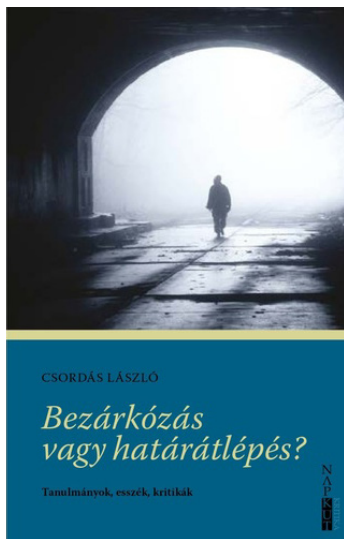
Az irodalom határátkelői

Meglepően érett anyaggal találkozhat az olvasó egy fiatal irodalmártól, ha keze ügyébe kerül a *Bezárkózás vagy határátlépés?* című, tanulmányokat, esszéket és kritikákat közreadó gyűjteményes kötet. A könyv három mottóval indul: Németh Lászlótól a kritikaíró feladatvállalásáról, Grendel Lajostól az izoláció és

az egyetemesség problémaköréről, Németh Zoltántól pedig az állandó újragondolás fontosságáról, mely szerint „*vállalni [kell] azt is, hogy »igazságainkat« szüntelenül módosítanunk kell.*”

Csordás László második önálló könyvének első felében (*Bezárkózás vagy határátlépés?*) szülőföldje, Kárpátalja irodalmának létmódját keresi-kutatja, többek között egy-egy alkotást elemezve. A második felében (*Kísértés és kísérlet*) kritikákat közöl Márkus Béla, Szilágyi István, illetve Papp Endre Görömbei András műveit tárgyaló monográfiájáról, valamint Dragomán György, Krusovszky Dénes, Jenei László, Halász Margit, Oláh András és Zelei Miklós műveiről. A huszonegy írás mindegyike gondos arányérzékről tanúskodik. Csordás László irodalomtörténeti igényességgel nyúl tárgyához, jól átfésült lábjegyzetei a szakirodalom elmélyült ismeretét bizonyítják.

A kötetnyitó tanulmány egy kárpátaljai szerző emblematis regényét állítja a középpontba: Berniczky Éva 2007-es művét, *Méhe nélkül a bábát*, melynek fő mondanivalója, hogy „*az elindulásban mindig ott van a megérkezés.*” A tanulmányíró leszögezi, hogy az elmúlt 10-15 év során ebben a regionális kánonban

alapvető változások történtek: a kárpátaljai magyar irodalom zártsága sok tekintetben oldódott, ami annak az irodalomelméleti fordulatnak is köszönhető, hogy a hangsúly a szerzőről áttevődött a mű és a befogadó viszonyára. Amikor Csordás László a kárpátaljai fiatal generáció formálta kortárs irodalmi életről szól, első helyen hívja fel a figyelmünket a Kovács Vilmos Irodalmi Társaságra (KVIT), melynek ő az elnöke, és éppen ezért szívügyének tartja a fiatalok útjának egyengetését az értelmiségi létben. A névadó Kovács Vilmos verseinek szemeztetése közben kiemeli a költő 1959-es *Tavaszi viharok* és az 1968-as *Csillagfénynél* című kötetét.

Igen izgalmas témát érint az *Emlékirás és regényszerűség* című tanulmány, amely Mandrik Erzsébet két emlékirata – *A pokol bugyraiban*, *A pokol tornácán* – alapján értekezik arról a fontos kérdéstről, hogy ezek az írások képesek-e túllépni a regionális írásbeliségen, és így részévé válhatnak-e a szépirodalmi kánonnak.

A kötetben két írás is foglalkozik Vári Fábián László munkásságával. Az egyikben a szerző a regionális kultúrában kiteljesedő, nyitott költői életművet szemléli a *Jég és korbács* (2010) és az *Ereimben az idő* (2015) című kötet versidézeteivel. A *Változatok a halotti beszédre* című versét „Máraiéval az is rokonítja, hogy mindkét szöveg erőteljesen felajánlja az életrajzi olvasás lehetőségét, így perspektívájuk között is könnyen vonható párhuzam: Márai az emigráns-, míg Vári Fábián a kárpátaljai kisebbség lét-helyzetéből tekint a magyar kultúrára” – fogalmazza meg a két vers közötti párhuzamot Csordás László. Vári Fábián önéletrajzi regényéről, a *Vásártérről* pedig megállapítja, hogy kultúrahordozó szerepe is van a regionális szóképzlet, a helyi népszokások, babonák, anekdoták regénytémába való illesztésével, amelyben az egyéni emlékezet egyfajta kollektív memória által van jelen. Ezzel kapcsolatban idéz Aleida Assmann *Rossz közérzet az emlékezetkultúrában* című, neves művéből: „Az emlékezés egy dinamikus folyamat, amely a belső nyomás és a külső körülmények hatására az állandó változás állapotában van”.

Nagy Zoltán Mihály *A sátán fattya* című regénye, amely már öt kiadást ért meg, „*a kommunikatív emlékezet kulturálissá váló átalakításának egyik alapműve Kárpátalján*” – írja Csordás László. Érdekes, hogy az előző kiadások kísérő tanulmányok kontextuális hálójában jelentek meg, például a Magyar Napló gondozta szöveg Bertha Zoltán alapos írásával. Egy Berniczky-ópusz, a *Szerencsegyökér* című novellagyűjtemény is bekerült a kötetbe, amely az ungvári Kárpáti Kiadónál jelent meg, és szinte alig lehet hozzájutni, így recepciós útja is egyenetlenné vált. Lőrincz P. Gabriella *Szürke* című verseskötete kapcsán jegyzi meg Csordás László, hogy „*A legsikerültebb darabok egyetlen, könnyen behatárolható gondolati mag kibontásával [...] érnek el hatást*”. A haza és hiánya, az elvagyódás, az otthonteremtés jellegzetes motívumai lírájának. Végezetül Brenzovics Mariana *Kilátás* című regényének behatóbb elemzésére vállalkozik a szerző. Végigköveti a mű recepciós útját, és felhívja a figyelmet a regény filmszerű építkezésére, az ekphrasziszok jelentőségére.

A kötet első szövegblokkja befejezésül hírt ad egy orosz nyelvű antológiáról, amely Bodor Ádám, Orbán János Dénes, Gion Nándor, Tolnai Ottó, Lovas Ildikó, Grendel Lajos, Németh Zoltán, Mizser Attila, Bartha Gusztáv és Berniczky Éva írásait rosztálja egybe.

Csordás László könyvének második fele Szilágyi István munkásságát járja körül négy írással. Jómagam szem- és fültanúja voltam annak, amikor egy doktori műhelyóra alkalmával Görömbei András professzor felajánlotta a Szilágyi-életmű beható, tudományos értekezéssé duzzasztható tanulmányozását Csordás Lászlónak. A választás két probléma köré szövődött: miért nem egy „divatosabb” íróval foglalkozik a szerző, illetve miért érdeklődik ennyire egy kárpátaljai magyar irodalmár egy erdélyi magyar író iránt? Ezekre a kérdésekre választ adhatnak Szilágyi István nyilatkozatai, amelyek összmagyar irodalomban gondolkodnak.

Az életmű legjobb ismerője, Márkus Béla vállalkozott 2018-ban a Szilágyi-monográfia megírására. Erre reflektál Csordás László következő írása. A monográfiáról összességében meg-

jegyzi, hogy minden részletre kiterjedő sorai eleven életműolvasatról tanúskodnak, olvasóbarát stílusával nemcsak állít valamit, de vitára is ösztönöz.

A kötet két legterjedelmesebb írása egy-egy tanulmány Szilágyi István regényeiről, amelyekben a szerző a regionális kánonokat is bevonja a magyar irodalom horizontjába úgy, hogy közben a népi és hermeneutikai alapozás eltérő kérdésirányait is kijelöli. Relevánsan emeli be tanulmányába Görömbei András három, a magyar irodalom területi tagolódását rendszerszerűen leíró alapfogalmát: az egyetemes magyar irodalmat, a nemzetiségi magyar irodalmat és az anyaországi irodalmat. A másik tanulmány 34 oldalon keresztül tárgyalja Szilágyi első útkereső regényét, az *Üllő, dobszó, harangot*, amely 1969-ben jelent meg, Márkus Béla észrevétele szerint egy időben Bálint Tibor *Zokogó majom*, Kányádi Sándor *Fától fáig* és Szilágyi Domokos *Búcsú a trópusoktól*, *A láz enciklopédiája* című kötetével. Talán ez okozhatta a mű recepció „repedéseit” már a befogadástörténet legelején. A tanulmány továbbá számbaveszi a regény szereplőinek lélekrajzát, időperspektíváját és gazdag szakirodalmát is.

Csordás László könyve végére még hét kritikát illeszt: Dragomán György *Máglya* (2014), Krusovszky Dénes *A fiúk országa* (2014), Jenei László *bluebox, kiskerti tabló* (2012), Halász Margit *A vörös nyelvű párdúc* (2016), Oláh András *Idegen test* (2013), Zelei Miklós *A kettézárt falu* (2017) című műveiről és Papp Endre Görömbei András (2019) monográfiájáról nyújt áttekintést. Cselekményleírása sohasem hat öncélúan, még akkor sem, amikor viszonylag szűk terjedelmi korátok közé kell szorítania mondanivalóját. Kritikusi meglátásai vezetik gondolatmenetét. Papp Endre monográfiájáról jegyzi meg, hogy „végig gondosan ügyel a mértéktartó fogalmazásra, problémaérzékenysége lehetőség szerint kerüli az egyoldalú kiemeléseket, bírálatokat.” E kijelentés saját kötetére is érvényes.

Kadlót Nikolett

Nincs kapcsolat

Jókor talált meg Harag Anita első kötete, annak üzenetével és erejével együtt. Mindig jókor jön egy efféle kijózanító, tárgyilagos szellemi löket, főleg ilyen változékony időkben, amikor az egész évre igaz a könyvcímbe szereplő állítás: az *évszakhoz képest hűvösebb*. Elképesztő hónapokon vagyunk túl, az elmúlt időszak több novelláskötetnyi kihívást, megírandó érzéstömeget halmozott fel a szerzők többségében. Harag Anita könyve – noha megelőzte a pandémiás időszakot – hangulatában abszolút illik a kor emberéhez, aki agyonhajszolt, valami miatt biztosan szorong, magába fordul, és rendkívül komplex belső világából aligha tekint ki, így küzdve meg vagy hajolva el a problémák elől.

A novelláskötet 13 írást tartalmaz rólunk, az emberi kapcsolatokról, és látszólag semmi különös nem történik bennük, mégis, ahogy az műfajilag helyénvaló, minden novella egy mikrouniverzum, amibe fejest ugrunk. A hangulat egységesen ülepszik rá az írásokra, mindegyik borongós inkább, ködös-hűvös, mint a tó vize egy tikkasztó nyári napon a strandon. A történetek inkább távolságtartóan rögzítik a tényeket. Ennek ellenére a könyv mégsem enged, novelláról novellára haladnunk kell tovább, a történetek olvastatják magukat. Ez minden bizonnyal annak is köszönhető, hogy az elbeszélői nyelv következetesen vonul végig a kötetben, egyik novellában sem billen át egy másik regiszterbe – marad a hűvös, tárgyilagos, rögzítő stílus, amelyben az olvasó szemét semmilyen részlet sem kerüli el, minden apróság a látóterünkbe kerül.

A könyv formáját tekintve is kompakt, kézre áll, esztétikus – amíg olvassa az ember, teljes értékű útítársa lesz, a táska vagy hátizsák elengedhetetlen tartozéka, mint a borítón is látható fülhallgató, amely rendkívül kifejező, sok aspektusból rímel a kötetbéli történetekre. Nincs kapcsolat. Ez lehetne a legtömörebb jellemzés a könyvről, ha csak pár szóba kellene préselni jelentéstartalmi gazdagságát. Egy eszköz nélkül gabalyodó fülhallgató zsinórja, ami kapcsolódás nélkül céltalan. Elhunyt rokon, aki már nem elérhető. Volt kapcsolatok, ahol a partner sosem akkor és ott jut eszünkbe, amikor kellene. Betegségek, tragédiák, félreértések, nyelvi korlátok, amelyek emberi viszonyokat alakítanak át vagy tesznek lehetetlenné. Ahogy a fülön olvasható ismertető szöveg is jól megragadja: itt a rokonok érthetetlenek, a kapcsolatok keserédesek. Régi barátok, halvány emlékek sorakoznak rövid, leíró mondatokban. A múlt és a jövő bekezdésenként fonódik össze, és már magunk sem tudjuk, melyiknek a részesei vagyunk éppen. Hiszen valahányad részben mindig visszük magunkkal az életünk fontos pillanatait, embereket, helyszíneket, élményeket. Jönnek velünk, és arra várnak, hogy felelevenítsük őket.

„A park felé kerülök. Leülök egy padra, nemrég cserélték ki a padokat és a kerítést, még senki nem véste a támlába a nevét. A játszótéren egy anya libikókázik a kisfiával. Nincs másik gyerek, nincs másik szülő. Egyedül vagyok, nem hoztam magammal gyereket. Ha hoztam volna, ő ülhetne a libikóka másik végén, nem kéne az anyának a térdével lenyomni az ülést. Lukáccsal szép gyerekünk lenne, örökölné az ő kék szemét, az én orromat, és neki is nehezen menne az er betű. Répa, retek, mogyoró. Nem is akarok gyereket. Lukács felbukkan a park bejáratánál. Nem is a park bejáratától jön, hanem az egyik oldalsó kapun, csak akkor veszem észre, amikor már mellettem van. Hát te? Nem is az oldalsó kapun, igazából be se jön, csak elmegy a park mellett, és be se néz, nem látja meg, hogy ott vagyok. Hogy itt ülök a padon, ősz van, folyik az

orrom, és nincs nálam zsebkendő. Mégsem állok fel, mert mi van, ha. Itt lakik két utcával arrébb. Ha észrevesz, ki kell találnom, mit mondjak. Azt mondom, randira jöttem. Nem, azt mondom, egy barátnőmmel találkozom, hogy melyik barátnőmmel, hát a Katával, itt lakik nem messze. Új barátnő, azért nem ismered.”

Harag Anita kötete jó értelemben vett, analóg fotóalbum. Élesen, néha gyomorba vágóan pontosan ír le hétköznapi szituációkat, amelyek közül az életkor előrehaladtával egyre több ismerős, közeli portré, akár rólunk is írhatták volna. A kötet amolyan generációs szembesítés is, elkerülhetetlenül éreztetve, hogy mennyire elkeserítően nem vagyunk jól. A személyességet, a naplójelleget csak tovább erősíti, hogy a novellák túlnyomó többsége egyes szám első személyben van megírva. *„Álldogál, és valamiről az eszébe jutok, de nem vagyok ott. Ha az eszébe jutok, sosem vagyok ott. Ha az eszembe jut, sosincs itt. Olyan meg nincs, hogy ne jusson eszembe. A csikkeket nézem az úttesten. Oda kell állni, ahol több a csikk, ott fog nyílni a busz ajtaja, mondta. Ott állok, nézem a csikkeket.”*

Sokat ígérő kötet, amely nem szépíti meg a dolgokat, hanem élesen megmutatja, ami körülöttünk zajlik. Kellenek az ilyen történetmesélők, akik hitelesen, érzékletesen megmutatnak minket önmagunknak. *„Még ma zajlik a Duna, ma még bele lehet menni a vízbe. (...) Menjünk be, jó lesz utána. Ezt mindenkinek ki kell próbálnia egyszer. Hogy tudja, megcsinálta. Nekem is, ő bejön velem. ne öt másodperc legyen, legyen benne kihívás. Ússzunk át a másik partra. Jó, ez tényleg hülyeség, akkor ne a másik partra, csak nézzük meg, ki tud tovább úszni. Jó lesz, majd meglátom. Tudja, hogy szeretném, csak félek, de nem kell. A házat is mennyire megszerettem. Csak elindulni nehéz, utána könnyebb. Megyünk? Gyorsan kell lemerülni, akkor csak pár másodpercig fáj. Ne gondolkodjak, csak fussunk. Háromra. Egy-kettő-három.”*

Schranz Áron

Egy különös szerelem története

Nagyjából két évvel megrendítő betegségregénye, a *Luther kutyái* után jelent meg Szilasi László legújabb kötete, a *Kései házasság*, egy különös szerelem története. A regény első fejezete az árpádharangosi uszodában játszódik, 2019 nyarán. A 74 éves Vajda Ilma – miközben rendületlenül tempózik faltól falig – visszatekint életére. „*Tanított. Kerékpározott. Volt egy gyors gyaloglása is, izlandi botokkal, szinte már futás. Az úszást pedig télen-nyáron arra használta, hogy a víz felszíne alatti suhanás másodperceiben szaggatottan és szigorúan végiggondolja az életét.*” A prologusszerű jelenet követően évtizedeket ugrunk vissza az időben, egészen 1964-ig, ekkor kezdődik ugyanis a főszereplők rendhagyó kapcsolata. Akárcsak a mozaikos szerkesztésű *Luther kutyái*, Szilasi új regénye is elbeszéléstörödékekből áll össze: a kötet egy-egy évet felölelő, néhány oldalas fejezetei további, hosszabb-rövidebb bekezdésnyi szövegegységekre bomlanak. Az elbeszélés struktúrája – követve az úszás dinamikáját – tükrözi Ilma emlékezésének módszerét, töredezettségével ugyanakkor mintha a bemutatott emberi kapcsolat legfontosabb jellemzőjére, az állandóság hiányára is utalna.

Ilma egyetemistaként ismerkedik meg a nála nyolc évvel idősebb Gavenda Péterrel, becenevén Gerendával, a magasugrás országos csúcstartójával. Mivel a kissé önhitt férfi monológjai nem érik el a kívánt célt, az első randevú kis híján érdektelenségbe

torkollik, Ilma ennek ellenére rádöbben, hogy a találkozás végérvényesen meg fogja pecsételni életét. *„De aztán láttam, nem dicsőség kérdése, láttam előre, szükségszerűen, hogy mégiscsak meg fog majd jelenni a nyomorult Ephialtész, és a magas, pajzsos perzsák jönnek, megállnak, és végül kőkemény vigyázzmenetben mégiscsak átvonulnak rajtam.”* Ettől kezdve elszántan ragaszkodik Gerendához, nem törődve azzal, hogy a férfi többé-kevésbé figyelmen kívül hagyja elképzeléseit (kétszer is megházasodik, gyermekei születnek stb.), miközben szerelmi kapcsolatukat eltérő intenzitással ugyan, de folyamatosan fenntartják. *„Gavenda Péter. Biztos volt benne, hogy még mindig nagyon szereti. Sokaknak az volt a véleményük, hogy a szerelemben, a szerelem marandóságában bízni ostobaság. Gyenge alap. Elmúlik. Másfél év, két év, és elmúlik a rajongás, elmúlik a testi szerelem. Ilma nem hitt ebben. Úgy gondolta, hogy ez a magyarázat csak a gyenge, kicsiny lelkű emberek önvigasztalása. [...] Ilma hitt abban, hogy a szerelem a halálig és azon túl is fenntartható.”*

A múlt eseményeinek rekonstruálása két élesen eltérő elbeszélői szólam egymást kiegészítő jelenlétével zajlik le: Ilma egyes szám első személyű, szubjektív bejegyzéseit (dőlt betűs bekezdések) egy külső, egyes szám harmadik személyű narrátor objektív reflexiói ölelik körül. A perspektíva megkettőzésének (megsokszorozásának) jelentősége a történet szintjén is megjelenik, mikor Ilma egy másik nő látószögén keresztül próbál közelebb kerülni Gerendához, aki ügyes-bajos dolgai miatt egyre kevesebb időt szán rá. *„Ilmának olyan ember kellett, aki éppen annyira és éppen úgy vonzódik hozzá, mint ő maga. Kellett volna neki egy tükrökép, egy vetélytárs, egy konkurens. Kihallgatta volna őt, mert ismeri a férfit, jártas benne, ért hozzá. [...] Fontoskodó locsogás a távollevőről. Az objektív természet kettős megerősítése. Azonos körülmények, kettős tekintet. A tárgy bizonyított. Be van bizonyítva a léte, az ereje.”*

Az elbeszélés Gerenda esetében elsősorban a külső események megjelenítésére szorítkozik, a férfi belső világa jóformán ismeretlen marad előttünk. Bepillantást nyerhetünk csaknem rögz-

més terveibe, nyomon követhetjük figyelemre méltó pályájának újabb és újabb állomásait, miközben érzéseiről, életbevágó döntéseinek indítékairól vajmi keveset tudunk meg. Bár nézőpontja olykor megjelenik Ilma egyes szám első személyű kommentárjaiban, s ezek a részletek többségében intim mozzanatokat idéznek fel, mindez a nő szűrőjén keresztül tárul elénk. Annak ellenére, hogy fokozódó ragaszkodása Ilmához nyilvánvalóvá válik a történet folyamán (előtte olykor-olykor még az őszinte kitérőre is képes), a teljes elköteleződés kétségkívül komoly akadályt jelent neki, erre a pontra hatalmas kitérők megtétele után, élete végén jut el.

Ilma alakja ezzel szemben szinte kizárólag a kapcsolat tükrében alakul ki, önként vállalt, áldozatkész magatartása elsősorban a Gerenda formálta viszonyrendszerben válik értelmezhetővé. Hiába tűnik úgy az elbeszélés elején, hogy kiléphet alárendelt pozíciójából a körülmények együttállásának köszönhetően, nagyra törő álmai egyik pillanatról a másikra dugába dőlnek. *„Aztán minden másképpen alakult. Ilma megírta a szakdolgozatát, kitűnően államvizsgázott, de amikor komolyan elhívták az intézetbe – munka, szerződés, fizetés, státusz –, azt kellett mondania, hogy nem. Az apja meghalt, a testvérei lassan mind elköltöztek a Diófa utcai házból, az anyja egyedül maradt volna. Vigyázzon rá Ilma, ez lett a családi akarat. [...] Hazaballagott az anyjához, és megkezdte a felvignyázást.”* Évei ettől fogva – leszámítva egy-egy kivételes, elszigetelt eseményt – a bizonytalan kapcsolat árnyékában telnek, miközben dacos állhatatossága már-már emberfeletti mértékűvé duzzad. *„De én tudtam, [...] hogy Odüsszeusz felesége, a hűséges Pénélopé én vagyok. Az okos lelkű, a jó eszű, a szilárd szívű. Húsz éven át várom az uramat. Szövöm a halotti leplet. Mindig lebontom. Telnek és múlnak az évek. Megöregsziünk, elváltozunk. De, amikor az uram hazatér, mindketten visszafiatalodunk. Erősek leszünk újra.”*

Ilma és Gerenda évtizedekig tartó viszonya mögött újra és újra felsejlenek a történelem meghatározó pillanatai (Neil Armstrong holdra szállása, a csernobili atomkatasztrófa, II. János Pál pápa

halála stb.), és bár ezek legtöbbje valójában nem befolyásolja kapcsolatukat, elbeszélésbeli szerepük mégsem elhanyagolható, mert igazodási pontként, esetenként pedig az (ön)értelmezés eszközeként is szolgálnak. *„A csapból is a falklandi háború hírei szóltak, angolok az argentinok ellen, beárnyékolta mindent. Az ő kapcsolatuk is befelhősödött, hiába beszélt a férjhez, az alig figyelt, szűkszavúan vagy egyáltalán nem válaszolt a hozzá intézett szavakra. Nem akarták, de odalett a kapcsolatuk. Átmenetileg odalett.”* A regény fókuszában mindvégig a szerelem áll, melynek ambivalenciáját Szilasi remek érzékkel jeleníti meg, fenntartva ezzel a történetben megjelenő archetipikus szerepek értékelésének különféle változatait. Az elbeszélés lecsupaszított, mindennemű érzelműségtől mentes alaptónusa megvilágítja a főszereplők kiszolgáltatottságát, esendő voltát, kapcsolatuk mégsem tűnik kilátástalannak. A szerző címválasztása, mely részt előrevetíti a regény utolsó fejezeteinek keserédes eseményeit, megkérdőjelezi a befejezés fontosságát, s a regényben lezajló folyamat egészére irányítja a figyelmet. Ebből a távlatból a kötet mottója, Rilke (Kosztolányi tolmácsolta) gyönyörű sora – *„Mert sose fogtalak, szilárdul tartalak”* – is új értelmet nyer.

Szilasi László: *Kései házasság*. Magvető, Budapest, 2020.

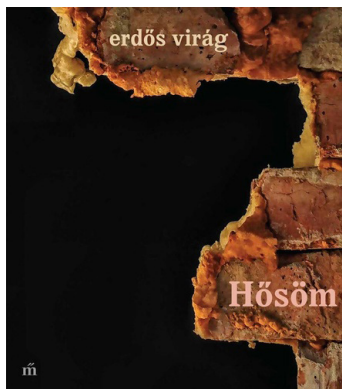
Artzt Tímea

Arctalan hősök

Erdős Virág legújabb kötete két művészeti ág, a szépirodalom és a fotográfia találkozása, mint korábban a *világító testek – 100 kis budapest* (2016), melyben a hajléktalanok életét mutatta be saját versei és fotói által. A *Hősöm* témája a felszámolás alatt álló szegregátum, a drogelosztó helyként ismert kőbányai gettó, a Hős utca. Betonfalak, rácsos vagy befalazott ablakok, lógó kábelek, csatornák, rendőrségi szalagok, műanyag szemét, ruhák és némi zöld adja a színeket a művészi fotókon.

Mennyire erodálja a szegénység, a bűnözés és a hulladék az embert? Hogyan csapódik le mindez a gyerekekben? Vannak rá szavak, de nem biztos, hogy választ adnak a felvetődő kérdésekre. Erdős Virág módszere a beszélgetés és a reflektálás. A kötetben található óvodások és kisiskolások szavait idéző prózaversek és ritmikusabb, reflexív költemények, melyek lírai alanya Erdőssel azonosítható.

A kétféle megszólalásmódot a címek eltérő (kisebb és nagybetűs) szedése is jelzi. A „párbeszédekben” a felnőtt csak beszélget, ő maga a háttérben marad, de kérdései a válaszok alapján könnyen rekonstruálhatók. Mivel a gyermekek nincsenek tudatában spontán alkotott mondataik leleplező erejének, mindig többet árulnak el, mint szeretnék. Sokszor éppen a fantáziák, a füllentések rántják le a leplet a valóságról: „Fölkelek, felöltözök és csá. / Á, nem! / Persze. / Miket mondok. / Anya visz” (Hej, óvoda, óvoda). Az egyes szám első személyű gyermeki szólások nyilván átmenetek egy rostán és szerkesztési folyamaton, de alapvetően hiteles, ösztönös elszólások, melyek szimbolikus jelentőségű versvégekre futnak ki: „Nem varjú volt. / Biztos, hogy nem! / Hattyú volt. / Csak ilyen. / Ilyen fekete” (Képzeld).

A gyerekek gyakran egymáshoz illesztik a töredékesen ismert vagy felidézett mesék és a híradások félinformációit. Így keveredik össze tudatukban A kis hableány meséje és az elsüllyedt Hableány hajókatasztrófája (*Narkózis*). De a zombifilmek szereplőit is fel lehet ismerni olykor a Hős utcában: „Az a néni egy kicsit zombinak tűnt, / aki egyszer fent mászkált a tetőn. (...) A telefonommal rázummoltam, / és láttam, hogy zöld” (*Diagnózis*). A prózanyelv miatt kibontott és egyénített történeteket várnánk, ezeket azonban nem kapjuk meg, de vannak olyan emlékezetes gyermeki narratívák, amelyek nem kívánnak kiegészítést vagy folytatást: „És a végén mindenki odajött hozzám, és átölelt. / Még anya is. / Nem hiszi? / Még ő is. / Tényleg!” (*Zom-vá-vá-vá*).

A prózaversek leginkább kiaknázott lírai vonása, hogy Erdős meglátja a nyelvi hibát. Amiről kiderül, hogy nem is hiba, inkább egy tudásból és nem-tudásból összeálló asszociációrendszer logikus eleme: így lesz a játszótéren lévő pitypang ping-pong, melyről elvitték a hálót (*Itt?*); a ringló szilvafából ling-long, hisz ruhák lógnak rajta (*Ling-long fá*); az őseemberből hőseember: „mert itt lakott a hőseember. / Már régen. / Nagyon régen. / És róla neveztek el” (*Miért?*) [az utcát].

Erdős olyanok megnyilatkozásait idézi, akiknek életkoruk vagy szociális helyzetük miatt korlátozott a nyelvhasználata. Ám a kisiklott nyelvi jelek mély értelmet, traumákat tárnak fel: „Volt egy apukám / De nem ez. / Még egy másik. / Mikor anya nem volt / otthon, / átjött hozzá a béből egy lány. / Éjszaka volt, de én nem bírtam aludni. / Bepisiltem a nevetéstől, hogy miket csináltak. / A sírástól. / Akarom mondani. / Egész éjjel sírtam” (*Volt egy apukám*).

Érezhető, hogy a szerző jól ismeri az ábrázolt közösséget, de a beszélők nem nyílnak meg igazán, sem nyelvileg, sem vizuálisan. Nem látjuk az arcukat, nincsenek róluk portréfotók, így a Hős utcában élők mindennapjai sem tárulnak fel. Persze érthető, hogy hovatarozásukat még az ott élők is szégyellik: „Nekem meg a nővéremnek van erre egy módszerünk. / Elmondjam? / Mindig eggyel előbb szállunk le. / Hogy ne derüljön ki. / Érti! / A buszon.

/ Hogy a Hősbe megyünk” (Társadalmi felzárkóztatás). Pedig az olvasó kíváncsi, többet szeretne látni a kívülről fotózott vagy befalazott ablakoknál. Igen, katasztrófaturisták vagyunk (helyrajz) vagy szafarira érkezett báméskodók, éppen azok, akiknek Erdős Virág gondol minket, és éppen ezért nem szolgáltatja ki nekünk a Hős utca lakóit. A realista humanizmus nem teszi őket boncszitalra: „én is tudom más is tudja ne problémázz te se / élünk szépen boldogan a / többi meg csak / mese” (vége).

A kötetben váltakozva kapnak hangot a Hős utcaiak és az őket beszélgető – de saját hangján is megszólaló – lírai alany indulatosan záporozó szavai. A reflexív jellegű költemények a társadalmi igazságtalanságokat számonkérő (ki tolta el), Erdős Virággal azonosítható beszélőt formálnak: „lőttek a versnek ma dráma van / be akar menni, de zárva van / retkes és penetráns én vagyok ő / összetört szétesett / kidobott nő” (engedjete be). Persze nincs szükség megformálni, hiszen harcossá hangütését jól ismerjük: „mikor és hogy az még lutri, / de úgy éljek: / be fogok jutni (engedjete be).”

Erdős költészetének stílusjegyei sokrétűek. Kedveli a néhány szótagos, szaggatott ütemű, rövid szekvenciákat: „földbe / fagyott szánkóléce / közül kinőtt pipacs / tokra / bontott ablakban a / melegfogó szivacs” (helyrajz). Játszik a tipográfiai jelekkel: a hiányzó vagy minimális központozás, a megszokottól eltérő tördelés lassítja az értelmezést. Mozgásba hozza a kötet szövegeit, amikor a cím első sorra alakul. Ehhez társulnak a féktelen rímpárok, ütős asszociációk: konfliktuskezelés-kés, fenytetés-kerítés, putri-futni. A klasszikus műveltségű költő gyakran él rájátszásokkal. Kölcsey Himnuszát idézi a *Jókedvvel, bőséggel*, József Attila *Altatóját* a *Honfoglaló*. Radnóti *Bájalójának* átírt sora („ugrik a küszöb, most / enged / el a / rács” – *Szép nyári nap*) és a *Francia fogoly* parafrázisa belénk vésődik: „Csak azt feledném / azt a cigányt / meg a térdig érő szemetet” (*Csak azt feledném*).

A Hős utcában túlnyomórészt romák élnek, a szegregáció leginkább az ő élettapasztalatuk – „Hős / egy szál se – itt inkább csak / átvonult a front” (helyrajz). De kik a hősei akkor ennek a könyv-

nek? A megszólaló gyerekeknek például a Marvel-karakterek: „*Miért? / Csak. / Mert nem jutott neki más név. / Mert ki van írva. / Mert Petőfi Sándor. / Mert Superman. / Mert ez a neve. / Mert itt születünk. / Mert olyan, mint egy Hős utca*” (Miért?). A szerző számára a gettó lakói a hősök, különösen Magyar Tatjana. A hároméves kislány sorsáról a világirodalom leghíresebb szerelmi vallomásának átköltésében olvashatunk: „*Szeretik, látod? Szeresd te is. / Én írom ezt most, de helyette is*” (Anyegin). A könyvet az ő emlékének ajánlja.

A versekkel szimbolikus viszonyban lévő, tárgyi környezetet ábrázoló fotók túlmutatnak önmagukon, de nem idézik fel az embert, csak a nyomát. Ezért eltávolítanak a nyomornegyed lakóitól, és az érzelmi azonosulás és a morális felelősségvállalás helyett az intellektuális, illetve az esztétikai befogadás irányába terelnek. Azt juttatják eszünkbe, hogy a pusztulásról is készíthetők művészi fotók, a mesterséges környezet bomlásának is megvan a maga dekadens szépsége. A lakók magánéletének túlzott tiszteletét sugározzák a költemények, az őket kísérő fotók pedig konstruktivista és dadaista festményekre emlékeztetnek. Úgy nézzük a Hős utca élettelen részleteit, mintha egy galériában járnánk. Lám, ilyen is van, de nem érezzük az atmoszférát, nem látjuk az ott élő vagy éppen szedelőzködő emberek arcát. Az absztrakció, a stilizáltság ebben az esetben útját állja a mélyebb részvételnek.

ESSZÉ

Laik Eszter

Hazák között

A kitűnően megtalált kötet cím akár az idei év mottójaként szolgálhatott volna, még ha a könyv a trianoni emlékévé előtt látott is napvilágot. Ez azonban mellékes körülmény, hiszen Pécsi Györgyi esszékötetét az érvényükből mit sem veszítő művek sorában érdemes számon – és könyvespolcon – tartani. A *Honvág egy hazáért* ugyanis az önkényesen körvonalazott határokon, ízléseken, kánonokon és kategóriákon átnyúló, túlnövő – mert élő és szervesen változó – magyar irodalom kiemelkedő alkotóira és életműveire fókuszál. Azokra, akiket és amelyeket annyiféleképp címkéztek már – hol határon túlinak, hol újnépiesnek, hol konzervatívnak, hol erdélyinek, hol felvidékinek, hol nemzetinek –, de e matricák óhatatlanul leválnak viselőikről, mert ahogy a kötet tanulmányai is bizonyítják: összetéveszthetetlenül szuverén alkotói világokról beszélünk.

Az ideológiai törésvonalak mentén mégis szüntelen érezni egyfajta „mit kezdünk vele” kényszeredettséget, ha az egységes magyar irodalomról esik szó, mert itt is, ott is „kilógnak” belőle bizonyos szerzők és áramlatok, legalábbis amikor a mindenkori értékelő-esszéíró konszenzusos szellemi kategóriákban gondolkodik. Nem is bővelkedünk olyan esszékötetekben, amelyek kísérletet tesznek a valódi szintetizálásra és a távlatos áttekintésre – az utóbbi néhány év terméséből érdemes azért kiemelni Beke Mihály András, Cseke Péter, Falusi Márton, Gróh Gáspár vagy Szigethy Gábor köteteit, amelyek valamiképp a „honvág egy hazáért” szellemiségében fogantak.

Pécsi Györgyiné ez a honvág legkevésbé sem az irodalomtörténet-szóvárgása valamely idealisztikus, sosemvolt állapot után, hanem az elemzett életművekben egységesen – de távolról sem egyformán

– megjelenő attitűd felfedése. A hazafogalom ugyanis a kötetben felvonuló valamennyi írónál és költőnél így vagy úgy, de „veszélyeztetett”, sérült, vagy súlyos terheket hordozó fogalom. A honvágy nem feltétlenül a jelenkori Magyarország határain túl vagy innen jelentkezik; lehetséges, hogy a gyermekkor végleg elenyészett színtereinek az emléke táplálja, lehet, hogy a felmenők elvesztése ébreszti fel, netán a szabad nemzetben-gondolkodás igénye váltja ki. Azaz nem kizárólag határon túli szerzői életműveket taglaló esszékötetet vehetünk kézbe, sőt: ugyanúgy szereplői a tanulmányoknak többek közt Ágh István, Csoóri Sándor, Nagy Gáspár, Szepesi Attila vagy a határokat minden értelemben szétfeszítő Ferdinandy György, mint ahogyan Balla Zsófia, Csiki László, Dávid Gyula, Grendel Lajos, Ferenczes István, Markó Béla, Sütő András, Szávai Géza és Szilágyi Domokos.

A közös pont tehát ama honvágy. Megértéshez a könyv pillérét adó, s egyben címadó nyitótanulmánnyal érdemes kezdeni az olvasást: Pécsi Györgyi székfoglaló előadása a Magyar Művészeti Akadémián hangzott el levelező taggá választása alkalmából. Írott változata az utóbbi évek legfajsúlyosabb áttekintése „az erdélyi és vajdasági írók műveiben” megfigyelhető, „rendszerváltozások után induló” paradigmaváltásoknak (idézetek az alcímből). A 'rendszerváltozás' szó többes száma épp a rendszerek sokféleségére, összemoshatatlanságára utal, és a tanulmány alapkérdése, hogy vajon sikerült-e az új írónemzedékeknek az évtizedes szakadékok áthidalása, vagy azok idővel tovább mélyültek. Pécsi leszámol a kiüresedett mítoszokkal, legyen az Erdély-mítosz vagy Vajdaság-mítosz, és a jelen realitásának színpadán tekinti át az irodalom alakulását az elmúlt három-négy évtizedben Erdélyben és a Délvidéken. Lövetei László problémafelvetése, miszerint értheti-e ő maradéktalanul onnan, ahol él, „minden rezdülését, minden utalását”, tegyük fel, Terék Anna költészetének, kardinális kérdés, „mert ha nem – folytatja a Lövetei-idézetet Pécsi Györgyi –, akkor igenis beszélhetünk külön felvidéki és vajdasági irodalomról is”. Pécsi másképp közelít az esetleg nem minden mozzanatában dekódolható, mert más kulturális közegben születő irodalom befogadásához: ha netán nem is érti az ember, azért még *érzi*. A „mit kezdünk vele” típusú dilemmák fel-

oldása lehetne tehát, hogy egyszerre tekintünk a határon túli irodalmakra önálló entitásként és egy nagyobb egység szerves részeként – sugallja a tanulmány, de valójában az egész kötet. „A közös történelem lassan száz éve széttart – írja a szerző – s ezt a mindennapi életet is átjáró, széttartó történelmet a nyelv, a közös kultúra, a közös emlékezet, illetve mindezeket a magyar irodalom reprezentatív művekben mindeddig gyönyörűen fölülírta.”

Jó szerkesztői érzékre vall, hogy a kötet egyetlen, ám annál markánsabb „vitairatát”, egyben másik szellemi pillérét, ars poeticáját nagyjából középpontba találjuk, s ez nem más, mint hozzászólás Balla Zsófia Széchenyi Akadémián elhangzott, *A vers hazája* című székfoglalójához. Ebben Pécsi az egyedülinek tekintett nyugatos-újholdas kánon, s úgy általában a táborokban gondolkodás ellen emeli fel szavát megkapóan tiszta érveléssel, az irodalomtörténet – azaz a „jelentős” és „nem jelentős” szelekciójának – filozófiájáig tágítva gondolatmenetét: „Ki írja az irodalomtörténetet? Domokos Mátyás szerint alapvetően nem az irodalomtörténészek, hanem az írók. Azáltal, hogy milyen hagyományt jelölnek ki, mozgósítanak a saját művükben, életművükben.” Az írást nemcsak üdítően polemikus hangja, a személyes sebezhetőséget is felvállaló őszintesége teszi igen fontos darabjává a kötetnek, de a már említett ars poetikai jellege is: Pécsi Györgyi ritkán nyilvánul meg Pécsi Györgyiként (és nem irodalomtörténészként, kritikusként, szerkesztőként; részben e szubjektivitás rokonszenves visszafogottsága adja irodalomtudósi életműve hitelességét), most pedig a legjobbkor, a legjobb érzékkel villant fel önnön preferenciáiból és az irodalmár dilemmáiból.

A tanulmányoknak egyébként visszatérő kulcsszava és igen szerencsésen megtalált kifejezése a „dilemma”, és az ebből megképzett „dilemmás” (író vagy élethelyzet) kifejezés, mert arra az identitásválságra mutat rá, amely a több hazájú író sajátja – értsük ezt akár földrajzi értelemben, akár „a magasban” létező és a valóságos haza között létező-vergődő alkotót tekintve. E létállapot egyik szimbólumává emelkedik a kötetben Csiki László, „a dilemmás író”, aki a

tanulmány nyitányaként idézett mondataiban keserű szellemességgel állapítja meg: már annyi mindennek titulálták őt magyar nyelven író romantól magyarországi erdélyiig, hogy arra jutott, felveszi a zimbabwei állampolgárságot. Pécsi Györgyi elemzése épp arra a széles spektrumra hívja fel a figyelmet, amelyen Csiki művei elhelyezhetők, és a legkevésbé sem kategorizálhatók a fent említett szűk és ráadásul merőben téves keresztmetszetek közé szorítva.

Igaz ez a szemléleti tágasság és mélység a kötet legtöbb közelítésére. Pécsi Györgyi lefegyverző alapossággal ismeri mindenkori tárgyát, és valamennyi szerzőt képes új fénytörésben láttatni. Felfedezésértékű például a Tözsér Árpád naplójának negyedik darabjára (*Einstein a teremtést olvassa*) fókuszáló elemzés, amelynek középpontjában az identitáskeresés áll: a költő ebben a naplóban őszintén vall saját sehova-nem-tartozásáról népiek és urbánusok közé szorítva. Pécsi Györgyi példás tárgyilagossággal világít rá e páratlan szellemi horizontú, mégis sokat hanyagolt alkotó nagyívű formátumára. Mindjárt utána Ágh István költészetének gyökereihez, a falusi gyerekkor élményéhez érkezünk, az „újnépiségként” emlegetett attitűd alapjához – itt az esszéíró úgy tágítja ki a szülőföldélmény panteizmusból, ragaszkodásból és kendőzetlen őszinteségből összegyúrt fogalomkörét, hogy azzal képes megfordítani minden negatív előítéletet. A látszólag azonos világok sokféleségére példa, hogy milyen más atmoszférájú, mégis mennyire rokon Szepesi Attila gyerekkort idéző, „rokonszenves, tündéri furcsasága” a *Medvecukor* kötetben. Hiszen az álmokba és a mesei világokba menekülő Szepesi voltaképp ugyanattól szenved, mint a városban fulladozó Ágh István – bontakozik ki az elemzett Szepesi-kötetek kritikájából.

Hasonlóképp horizonttágító a Ferenczes István költészetének szentelt két tanulmány – az egyik a Zazpi-kötetről szóló, melynek főhőse a képzelet alkotta, ibériai kalandor költő, a másik a Tudor Argheziről publikált irodalomtörténeti szenzáció. Arghezi sorsa, a magyar származás (melyre Kányádi is felfigyelt, emlékeztet Pécsi Györgyi) természetesen szimbolikus, mint ahogy szimbolikus az andalúz kesergők zenei-lírai hasonlósága a magyar népdalokhoz. Ez csupán egyetlen érdekessége ennek a hihetetlenül

tarka és sokrétű költői játéknak, amelynek az irodalmár néhány oldalon annyiféle vonására hívja fel a figyelmet, hogy az olvasó azonnal késztetést érez a Ferenczes-kötetek kézbe vételére.

Más struktúra szerint épül fel a Csoóri Sándor kései verseit taglaló értekezés, amely nem egyetlen kötetet, hanem az életmű búcsúzó szakaszát alkotó verseket tekinti át, s úgy kísérli meg az azok mélyén megbújó önképet feltárni. A Csoóri-esszében egyszerre, egymást erősítve érvényesül Pécsi két elemzői metódusa: az életműre távolról, a kulturális-társadalmi kontextusok felől közelítő fókuszélesítés, illetve az egyes műveknek a gyökerekig leásó elemzési módja, amely olyannyira hiányzik a kortárs esszéirodalomból. A Csoóri-versek „szorosabb olvasat alá vonása”, ahogy Pécsi fogalmaz, valóban a *close reading* szem-felnyitogató példája – azé, hogy igenis van értelme nem középiskolás fokon üzni a verselemzést, egyetlen útként a költészet mélyebb megértése felé.

Ha már a fókuszról esett szó, a legtágabb perspektívába Szilágyi Domokos életműve kerül a kötetben, aki önálló ciklust kapott a könyv zárataként. A *Bartók Amerikában* keletkezésével, belső összefüggéseivel és recepciójával foglalkozó értekezésben különösen hangsúlyos szerephez jut a műelemzés aprólékos, megvilágosító erejű folyamata. A Bartók-szöveg aligha érthető meg a kevésbé avatott olvasónak e fogódzók nélkül, gazdagítsa bár a jelentést a költemény életműben elfoglalt helye vagy a bartóki verszene. A *Garabonciással*, a *Szegénylegényekkel* és a *Magasannal* foglalkozó fejezetben Pécsi továbbviszi a bartóki zene motívumainak elemzését, míg a *Felezőidőt* boncolgató részben elérkezünk „az életmű legtalányosabb miniatűr remekéhez”. A halálra való készülődéssel ez a kötet voltaképp prológusa az *Öregek könyvének*, amelynek vizsgálata egyben a *Honvág egy hazáért* zárata is – s az esszékötetekenél igencsak szokatlan módon katarzissal ajándékozza meg az olvasót. E tanulmány ugyanis, miközben utazásra hív Szilágyi költészetének mélyére, egyben beavatás is: a megértés és azonosulás lehetőségét teremti meg az olvasó számára, ami az irodalom lényege.

S persze még sok minden tartozik e lényeghez, ahogy a *Honvág egy hazáért* is megannyi aspektusát felvonultatja a mi igen

speciális hatágú sípunknak. Mert a svájci Nadj Abonji Melinda is egy sípot szólaltat meg *Galambok röppenek föl* című regényében, amely egy Svájcba emigrált, majd rövid ideig Magyarországon élő vajdasági család sorsát mutatja be – Pécsi Györgyi jó érzékkel mindjárt kötete élére emelte ki a szimbolikus nyelvi és egzisztenciális helyzetet megjelenítő regény kritikáját –, ahogy egy másik sípot fúj Ferdinandy György, akinél a műfajiság elmosódása az ott- és itt-levés nehezen szétválasztható állapotát tükrözi. Grendel Lajos *Bukott angyalok* című regénye pedig jóval túlmutat az irodalom határain – ez sem véletlenül került a kötet első esszéi közé –, hanem a csehszlovákiai magyarság egyik tragikus eseményének feldolgozásával a történelmi tisztázás életbevágóan fontos munkáját végzi el.

A Pécsi-esszék egyik leginkább üdvözlendő vonása az olvasmányosságuk: lehet irodalomról szólni széles körű erudícióval úgy, hogy pontos, érzékletes, tisztán megfogalmazott mondatokból bontakozzon ki a lényeg. Ennek egyik kulcsa a nem mindennapi elmélyültség és olvasottság, amellyel az irodalmár mindenkori tárgyát feldolgozza. Egyetlen öltés sincs kispórolva a gondolatmenetből, egyetlen szál sem kandikál ki elvarratlanul. Az olyan érzékletes, erős képiségű jelzős szerkezetek, szókapcsolatok, mint a „parányi elmozdulás”, „a versek finoman demonstratív karaktere”, „a történelmi nyelv teherbírása”, „az idősebb nemzedék röghöz kötött múltja”, a haldoklás mint „pragmatikusan medikalizált esemény” – és még sorolhatnánk – az olvasás élményszerűségét emelik. Szó se róla, nem tömegműfaj az esszé, de még az irodalomtudományt követő olvasó is hajlamos elidegenedni a kritikai-tudományos szövegektől, s erre többnyire meg is van az oka. A *Honvágy egy hazáért* jóleső visszatalálás az esszéolvasáshoz, élményszerű felemelkedés a hétköznapinál magasabb tartományba.

ESSZÉ

Pruzsinszky Sándor

Mi a közép-európaiság?

Rekviem a közép-európaiságért

„A múlt századi romantikus patrióták álmának szemhatára a nemzetállam volt. Amely kösziklaként áll a zajló tengerben. Lehetnének már egy kissé matrióták is. Közép-Európa: ez valami anyás dolog” – írta Konrád György 1984-ben *Van-e még álmom Közép-Európáról?* című esszéjében.¹ Vajon mit érthet Konrád azon, hogy Közép-Európa „anyás dolog”? Az én interpretációm szerint azt, hogy a Magyarország, Románia (Erdély), Csehország, Szlovákia, Lengyelország, Szlovénia, Horvátország, Szerbia és Nyugat-Ukrajna politikai határai által közrefogott, „Európa köldökének” is nevezett terület – sajátos történelmi és etnikai viszonyai folytán – egy különleges, nemzetek feletti jelenségnek, a közép-európaiságnak a szülője. (Németh Lászlónál a dunai népek „tejtestvérisége”; a „Duna-Európa” Hitler fellépéséig Németországot, az Anschluss-ig Ausztriát is magában foglalta). [...]

Hogy korunkban mi a közép-európaiság lényege, a kulturális antropológiából merített definíciók helyett talán jobban megvilágítja a „három égő fáklya” esete. Miután a Varsói Szerződés szovjet, magyar, lengyel és NDK-s csapatai 1968 augusztusában eltörték Csehszlovákiában az „emberarcú” szocializmus kísérletét, 1968. szeptember 10-én Ryszard Siwiec 59 éves lengyel könyvelő egy varsói stadionban, 1969. január 16-án Jan Palac cseh diák a prágai Vencel téren, 1969. január 20-án pedig Bauer Sándor tizenhat éves magyar diák a budapesti Nemzeti Múzeum kertjében benzinnel leöntötte és felgyújtotta magát. Három egymást nem ismerő közép-európai ember, akit, jóllehet, magánéletében e történelmi esemény közvetlenül nem is érintett. Mégis szinte egyszerre

¹ Konrád György: *Európa köldökén*. Magvető, Budapest, 1990.

jutottak ugyanarra a lesújtó konklúzióra, hogy az egymás ellen kijátszott közép-európai népek számára nincs szabadulás, a szocializmus, amelyben felnőttek, végleg elveszítette arcát. Önmagukon végrehajtott ítéletükkel fejezték ki a meggyalázott eszme, az eltiport szabadság és az egymás ellen fordulás fájdalmát. Lehet-e jobb példa e nemzetek sorsközösségére, mi több: mélyen lakozó rokonlelkűségére?

A három égő fáklya történeti tapasztalatok, sérelmek, végzetes hibák és tévhitek rengetegét veti fel. Mindenekelőtt az identitás kérdését: én súlyos bizonyítéknak tekintem arra, mennyire semmivé, mi több: nem létezővé válik az etnikai hovatartozás valamely közös sorskérdés megítélésében. Más szóval voltak és vannak helyzetek, amikor a közép-európai identitásunk áttöri a nemzeti identitás korlátait.

A három égő fáklya példája rávilágít, hogy Közép-Európa szellemi értelemben vett térség, amely a politikai hatalom számára „veszedelmesen ingerlő vegyülete” az itt kialakuló emberi kapcsolatoknak, ahogy Erhard Busek írja.² S ez a „veszedelmes vegyület” mindmáig hátrahagyta nyomait, lenyűgöző alkotásokat is eredményező emberi kapcsolatainak emlékét. Térségünkre talán ma is egyfajta (többnyire rejtett, csak időnként fellobbanó) kettős identitás jellemző: büszkék vagyunk a nemzetiségünkre, de arra is, ha olykor felül tudunk emelkedni rajta. „Közép-Európa mindenütt jelen van, ahol G+M+B jelet [a betlehemi három király nevének kezdőbetűit – P. S.] írnak az ajtó fölé, ahol páratlan számú virágokból álló csokorral kedveskednek, és ahol paplannal takaróznak” – véli Alekszander Gejsztov. De ez csak részizgazság. Mert a közép-európai identitás nem homogén érzelmekből-szokásokból táplálkozik, hanem a közösségek és helyszínek sok-sok apró sajátosságából és különbözőségéből tevődik össze. „Közép-Európa: ez barokk templomok, kávéházak, almás rétes és fröccs, katolicizmus és zsidó zsinagógák, Prága és Trieszt, Innsbruck és Lemberg.”³

² Erhard Busek: *Az elképzelt Közép-Európa*. Európai Utas–Századvég, Budapest, 1992.

³ Barbara Coudenhove-Kalergi: *Zuhause ist überall: Erinnerungen*. Paul Zsolnay Verlag, Bécs, 2013.

„Közép-Európa nem egyetlen állam, hanem egy kultúra, avagy egy sors. Határai a képzeletben vannak” – olvassuk Milan Kunderánál is.⁴ Közép-Európa: a tehetségek, kifejezési formák, gyűlékony, de hamar ellobbanó gondolatok tobzódása egy viszonylag szűk területen. Erhard Busek, egykori osztrák kancellár szerint mindez „kései virágzás a történelem szemétdombján”.

A szkeptikusok úgy vélhetik: mára már ezen is túlhaladtunk. De figyelemre méltó, hogy egy, a fiatal magyar értelmiség körében végzett felmérés szerint 1983-ban a megkérdezetteknek még alig 5 százaléka vélte úgy, hogy hazánkban és a többi országban a kultúra egyre inkább nemzeti arcukat ölt, viszont 36 százalék azt vallotta, hogy a globalizációval egyre nemzetközibbé válik. S témánk szempontjából sem véletlen, hogy a közvélemény 1983-ban Lengyelországot, Csehszlovákiát és Ausztriát tartotta Magyarországhoz leginkább hasonló országnak.⁵ A régi irodalom számos alkotása is alátámasztja ezt. Gondoljunk csak Jan Nerudának a XIX. század második felében írott könyveire. (Ilyen például a *Régi Prága, régi Pest*). A jó tollú cseh író – habár nem beszélt magyarul – a választási kampány idején a magyar főváros utcáin, a piacokon és kávéházakban szinte ugyanazok a gesztusok és szenvedélyek fogadják, mint odahaza, Prágában, mintegy igazolva Esterházy Péter parabolikus mondását: „különbözni csak közös nyelven lehet”.

Közép-Európában „összekeveredik a látszat és a valóság, az utópia és a realitás: a képzelet határmezsgyéjén vagyunk” – véli Hanák Péter is.⁶ Különös definíció, mely egy eredendő kettősségre alapoz. Arra a tényre, hogy Közép-Európa földrajzilag a kontinens közepén fekszik, kulturálisan a Nyugathoz, létfeltételeiben (még mindig!) a Kelethez tartozik, tehát – Nemeskürty István

⁴ Milan Kundera: *A megrabolt Nyugat avagy Közép-Európa tragédiája*.
<https://docplayer.hu/5042063-Milan-kundera-a-megrabolt-nyugat-avagy-koz...>

⁵ Csepeli György: *Nemzet által homályosan*. Századvég, Budapest, 1992, 165–167.

⁶ Hanák Péter: *Közép-Európa, az imaginárius régió*. Liget, 1989, 3. sz.

megkerülhetetlen maximájával – egyfajta „komp-régió”, melynek identitása a kultúrájában rejlik. Pontosabban az, hogy ez a történelemben hánykolódó közös komp együtt viszi el, emeli be a régió kis kultúráit az egyetemes európaiba. Sokan – Kundera, Havel, Miłosz, Danilo Kiš, Konrád György, Csoóri Sándor és mások – hasonló látomással leírták ezt már, s azt is, hogy a „közép-európaizmus” lényege az a szintetizáló képesség, amely a sokféle nemzeti és vallási hagyományt egységbe tudja fogni. Az irodalom területén például a történetiség és az ironia ötvözete jellemzi a közép-európai szellemiséget, egyfajta ironikus pátosz, amellyel a régió írástudói és gondolkodói önmagukat is bizonyos distanciával, távolságtartással tudják (tudták?) olykor szemlélni. A gazdasági elmaradottság mellett ezek azok a szemléleti jellemzők, amelyek folytán Közép-Európa még megszüntetve is létezik.

Közép-Európában, ahol két-háromszáz kilométerenként váltogatják egymást a nyelvek, ez a paradoxonnak tűnő igazság óhatatlanul elvezet a nyelvi problémákhoz, a nyelv pedig a nemzet fogalmához. Ez utóbbi megkerülhetlenné teszi a kérdést: mennyire szükségszerű a nemzethez tartozáshoz a nemzet nyelvének ismerete? A válasz ma már nem meglepő, sőt, szinte közhelynek tűnhet: a magyar, a román, a cseh, a szlovák, a lengyel, a horvát, a szlovén, a szerb vagy a német nyelv pusztá elsajátítása önmagában senkit nem tesz magyarrá, románná, csehhé, szlovákká, lengyellé, horváltá, szlovénné, szerbbé vagy osztrákká. Ahogy az is nyilvánvaló, hogy a nemzet nemcsak etnikai – vagyis származási – alapon határozható meg. Eötvös Józsefnél olvashatjuk: „Magyarnak lenni nem születés, hanem lelkiismeret kérdése.”⁷ Ugyanígy, Renan klasszikus megfogalmazásában a nemzet: spirituális egység, amely inkább az akaraton alapul, mint a nyelven. (S ha így van, miért ne tehetne ez az akarat minket nemcsak magyarrá, de egyben közép-európaivá is?) S mivel ez a lelki közösség tágabb a jogi definíciónál (hogy t. i. mindenki magyar, cseh, lengyel stb., aki rendelkezik az állampolgári jogokkal), szinte magától értetődő alapját adhatja egy még nagyobb

⁷ Eötvös József: *A nemzetiségi kérdés*. Kriterion, Bukarest, 2011.

– habár jogilag definiálhatatlan – szellemi közösségnek: a „közép-európaiságnak”, melynek alapja nem a nacionalizmus, hanem a befogadó és alkotó szellemű patriotizmus. (Csak egyetlen példa: a magyarországi svábok 1946-os kitelepítésekor az elűzöttek az őket Németországba szállító marhavagonokra ezt írták: „Isten veled, *házánk!*” E száműzöttek, Magyarországnak magyarul alig beszélő, de századok óta szorgos munkásai, piros-fehér-zöld zászló kitűzésével is jelezték fájdalmas patriotizmusukat.)

Ilyenek vagyunk mi?

*„Légy óvatos, mint a róka,
Tiszta, mint a fehér rózsza,
Mint a tigris, olyan bátor,
Hűséged vedd a kutyától,
Szelíd, mint az őzek népe,
Gyors, mint a sas repülése,
Szorgalmas légy, mint a méhek,
Nemes, mint a telivérek,
Fáradatlan, mint a hangya,
Erős, mint a medve mancsa...”*

(Alföldi Géza: *Magyar ember* – részlet)

„Óvatos”, „tisztá”, „bátor”, „hűséges”, „szelíd”, „gyors”, „szorgalmas”, „nemes”, „fáradhatatlan” „erős” – a költő szerint ezek a magyar ember alaptulajdonságai. Fényes Elek, a magyar statisztikai tudomány egyik megalapítója szerint „a magyar kevély és magáratartó, mely kevélység bizonyos komolysággal van öszszekötve, becsületszerető, nagylelkű, egyenes és jószívű, hévvel szeret és gyűlöl, hirtelenharagú, de hamar megbékülő, barátságos és vendégszerető, minden nagyra és szépre könnyen gerjed, de tüze, ha folytonosan nem élesztik, lankad, katonai vitézségét, bátorságát, lelkierejét még ellenségei is egyaránt elismerik”. Kemény Zsigmond szerint is „a magyar komoly, nyílt homlokú és

merész szívű nép”. Nagy természettudósunk, Hermann Ottó úgy látta, hogy a magyar nép „vegyes elemek szerencsés keveréke” és specifikuma különösen „az alkotó képzelőerőt kifejező szem”.

És íme, egy másfajta leírás:

*„Ady dúlt örmény-arca, Babits és Zrínyi horvát
koponyája, Petőfi szlovákos fekete
s Péterfy és Tömörkény németes kék szeme
s a bulyba-tárász Móricz s a Cyrano orrát
hordó Vitéz Mihály (s Mátyás király) s a hajdú
vagyis – hajjaj! – balkáni Arany János, Veres
Péter s a Don Quijote Krúdy, a lengyeles
Lőrinc, a mongol Áron s Gyuri, a hindu ajkú,
s a janicsár Szabó Pál, a szép-finn Kosztolányi
(a szép olasz Széchenyi és a szép-kurd királyfi
nagy Rákóczi Ferenc!) s a fél-kun, fél román
Attila (meg Erdélyi) s én, a fél-besenyő –
belül épp ettől oly más s pompás a gyuromány,
mit kelt örök kovászod, páratlan Tekenő!”*

(Illyés Gyula: A faj védői)

A ritkán idézett vers szerint tehát a magyar: „gyuromány”, sok-sok tulajdonság és embertípus kevercse. Nagyobb ellentmondást nehéz elképzelni annál, mint amit a fent idézett két költemény nemzetünkről sugall. (Még akkor is, ha az egyik csupán eszményi tulajdonságok felsorolásával, a másik közismert kiválóságaink képének érzékletes felvillantásával idézi meg „a magyart”.)

Minden hazafiságunk mellett mindez a képzelet játékanak tűnne – Benedict Anderson egyenesen úgy fogalmaz, hogy a nemzet csupán „képzelt közösség”⁸ – ha nem lennénk olykor valóban büszkék egyes honfitársaink kiválóságaira és különleges nyelvünkre: 1989-ben a megkérdezettek 22 százaléka tartotta a magyart a világ legszebb nyelvének! Ugyanezen – magyar diá-

⁸ Benedict Anderson: *Elképzelt közösségek*. L'Harmattan, Budapest, 2006.

kok körében végzett – felmérés szerint fiataljaink 57 százaléka érzett büszkeséget nemzeti hovatartozása okán, s csak 26 százaléka ambivalenciát a „negatív nemzeti tulajdonságok” miatt.⁹ A nemzeti karakterre vonatkozó kérdésre a megkérdezettek akkor, a rendszerváltozás hangulatában ezeket és ebben a fontossági sorrendben tartották a magyarokra leginkább jellemző tulajdonságoknak: segítőkészség, áldozatkészség, lelkeség, intuíció, rugalmasság, humorérzék, sokoldalúság, szorgalom, ambíciózusság, élet- és vendégszeretet. A „nemzeti rossz tulajdonságok” értéksorrendje a felmérésben: összetartás hiánya, virtuskodás, egyénieskedés, gőgösség, oszcillációs hajlam („szalmaláng”, a kitartás hiánya), szélsőségesség.¹⁰ E nemzeti rossz tulajdonságok történelemidéző súlya mindenesetre felidézheti bennünk Voltaire egykori ítéletét: „Valamennyi nép közül, amely szemünk előtt a történelemben elvonult, egy sem volt olyan szerencsétlen, mint a magyar.” A „nemzeti karakter” eme ellentmondásai a bennünket kívülről tanulmányozókban olykor a furcsa titokzatosság érzését keltik, ahogy például Francesco Forgionében, azaz Pio atyában (1887–1968): „Magyarország egy olyan kalitka, amelyből egyszer még egy gyönyörű madár fog kirepülni.” De e „gyönyörű madár” – többnyire kimondatlanul – önjellemzésünknek is vissza-visszatérő vágyképe.

Milyennek látta a nyugat-európai átlagember a magyarságot a XX. században?

Bibó István tett erre vonatkozó, talán ma is érvényes megállapításokat. Úgy látta, hogy a nyugat-európaiak számára „a magyar” már egzotikum, melyben „a gőgös magyar oligarcha, a színpompás népviseletek..., a tüzes vagy szomorú, de mindenképpen »ősi«, »vad« nótákat húzó cigány egy teljesen kibogozhatatlan egyvelegben hol szlávként, hol hun-mongol törökként elkönyvelt »keleti ízben« keverednek össze. Ennek az összképnek a magja tulajdonképp a magyar középosztály háború előtti

⁹ Csepeli György, i. m.

¹⁰ Uo., 145–146.

ideálja: a lovagias, bátor, presztízstartó és könnyen hevülő úriember típusa”.¹¹ Talán nem állunk messze az igazságtól azzal, hogy ez az egzotikus, egyben groteszk és zavaros kép eredendően a XIX. századi közép-európai irodalom – a romantika – kései vadhajtása volt.

Valójában milyenek vagyunk tehát? Egy egészen sajátos megközelítést olvashatunk erről Hamvas Béla *Öt géniuszában*: „Az ember nem nyelvben vagy szokásban vagy vér szerint tartozik valahova, hanem ennél fontosabb és lényegesebb rokonság géniusza szerint.” A géniusz feltételezi, hogy „a társadalmi, a művészeti, a gazdasági élet vonásai között magas stílus egység él. Minden jelenség mögött ugyanaz a szellem áll, amely saját maga számára különös és egyszeri, finomult életlehetőséget teremt”. Hamvas szerint Magyarországon nem kevesebb, mint öt géniusz fejt ki hatását: Nyugat, Kelet, Észak és Dél, valamint Erdély (Bizánc) géniusza. A Nyugat géniusza nem más, mint a tulajdonképpeni Európa. Ez a géniusz okozza, hogy „az ember a kultiváltágban csaknem urbánus fokra lépett. Az életrend individualista és demokrata és liberális, a nyilvánosság előtt mindenki önmaga felel... Nyugaton az elementáris lét lefokozódik, ott az első a civilizáció... Északon az első a természet, Keleten az első az én, aki az egész világot lenyeli...”¹²

Vajon melyik géniusz vezérelte Kosztolányit, a magyar nyelv mágusát, amikor ezt írta: „Én magamat régen-régen, mióta csak öntudatosan nézem az életemet és az érzéseimet, szlávnak érzem... Hiába büszkélkedik ősi kúriánk felett a magyar címer... Ha olvassa írásaimat, észreveszi, hogy egy magyar hangom sincs. Ez a szépség és ez az átok: szláv”.¹³ „Az öt géniusz egységét” a történelem folyamán csak néhány kimagasló személyiség – kivételesen és csak rövid időre – volt képes megvalósítani. A géniusz-

¹¹ Bibó István: *A mai külföld szemlélete a magyarságról*. In: *Válogatott tanulmányok*. I. Magvető, Budapest, 1990.

¹² Hamvas Béla: *Öt Géniusz – esszék*. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2015.

¹³ Kosztolányi Dezső: *Levél Veljko Petrovichoz. 1909. július 15.* In: *Levelek, naplók*. Osiris, Budapest, 1998.

elmélet nyilván minden nemzetre igaz, de a magyarok helyzete Hamvas szerint aránytalanul nehezebb a többi európai népnél, mert sok és egymásnak ellentmondó géniusz hatalma alatt állnak. Hangsúlyozza, hogy a géniuszok és a nemzetiségek nem fedik egymást, a nemzetiségeket csak a nacionalizmus tartja fontosnak. „A nemzetiségi államokra épített világ politikai nonszensz, mert vásott csínyekre, végül pedig a hatalom bitorlására vezet. A hatalom egyetlen feladata, hogy a szellemnek érvényt szerezzen, a szellem pedig mindig és mindenütt egyetemes, nemzetfölötti és fajfölötti és osztályfölötti.” Erre pedig – szemben a nemzeti államokkal – csak „az univerzális államban” képes.

Hamvas Béla összegező megállapítása: a magyar nemzet Európában „a nyers-zseniális erőben” a leggazdagabb, viszont az erők egyensúlyának megteremtése terén helyzete a legnehezebb, mivel szerinte ugyanazok az erők, ha hatásuk nem lehet pozitív, rendre „negatívvá lesznek” (géniuszból démonivá válnak), ahogy ezt a történelmünk számos fordulata bizonyítja. „A magyar nép életének irányítója történelme során legtöbbször a démoni gyűlölködés volt.” A mártír Bajcsy-Zsilinszky Endre szerint viszont megfigyelhető, hogy a magyar történelem nagy egyéniségeiben „merészség és óvatosság, zabolátlanságra való hajlam és józanság, erős becsvágy és mértéktartás rendszerint egyensúlyt tartanak.” Mi több, Mohácsig „a magyarságnak legkimagaslóbb ... nemzeti vonása: politikai géniusza” volt, vagyis politikai tisztánlátása. Más szóval: „politikai alkotó és hódító őskészség” jellemezte, és nem mutatott különös fogékonyságot az illúziók iránt. Az ország függetlenségének a törökök és a Habsburgok miatti elvesztése azonban apokaliptikus fordulatot hozott: attól kezdve vezéreink, nemzeti nagyjaink „déliabok hőseivé” váltak. „A mosolygó fölény tudata” csak ritkán hagyta el őket, de valójában többnyire vészes következményekkel járó illúziókba ringatták a magyarságot. A XX. század csapásai közt „eltévedtünk a történelemben”, ahogy Ady Eltévedt lovasa is „múltat álmodik dideregve”.¹⁴

¹⁴ Bajcsy-Zsilinszky Endre: *Pillantás az önismeret kistükrébe. In: Helyünk és szerepünk Európában.* Kairosz, Budapest, 2008.

Ugyanez a helyzet a felemelő tulajdonságokkal, az értékteremtő képességekkel. A lényegre tapint Esterházy Péter maximája: „Nem gondolom, hogy volna jó magyar, magyar érték, hanem érték van, s ha itt, akkor az magyar. Így van, illetve nincs magyar géniusz, szellem és szellemisség. Az itt-tel átítatott szellemisség a magyar szellemisség”.¹⁵

„Az itt-tel átítatott szellemisség” nem cáfolja Hamvas ezoterikus köntösbe öltöztetett géniuszeit, legfeljebb sarkítja azok igazságát. De a lényegre az egyszerűség fényével világít rá: nincs eredendő magyar tulajdonság, ami kizárólag a miénk lenne, legfeljebb vannak hajlamok, érzelmek és emlékek, amelyek akképp egyediek, hogy csakis ehhez a földhöz, ezekhez a földrajzi koordinátákhoz kötöttek, olyannyira, hogy következmények nélkül nem szakíthatók el tőlük. Ezért a magyarságunk sokkal mélyebben van bennünk annál, hogy azt valamely kiemelt tulajdonsággal, prédikátummal megbízhatóan jellemezni tudnánk. Ami születésünktől fogva itt történik velünk és/vagy megtörtént a felmenőinkkel, esszenciális arra nézve, kik vagyunk és milyenek vagyunk. Mégis: „Az öt géniusz ereje – a derűs életeszemély (Dél), a kultiváltság és a szociális egyensúly (Nyugat), a természetközelség és érzékenység (Észak), a szabadságvágy (Kelet) és a szövevényes gazdagság (Erdély) elsősorban a személyiség kérdése.”

Hamvas szerint magyarnak lenni azt a feladatot jelenti, azt a sorsot, hogy az ember az öt géniusz világában az egyensúly megteremtésére törekszik, de azt létrehozni nem tudja, mivel az egyes géniuszok az emberben gyakorta szemben állnak egymással, és pedig „ellenségesebben, mintha az idegen származású lenne”. A magyar jellem és viselkedés Babits szerint is „ezerféleképpen eltér önmagától”. Akkor „mi biztosít ennek az egész sokrétű jelenségcsomónak egységéről és összetartozásáról? Egyenlőre csak egy belső érzés... A nagy szótár, amelyet kerestem, ma-

¹⁵ Esterházy Péter: *Mi a mi?* In: *Mi a magyar?* Szerkesztette Romsics Ignác és Szegedy-Maszák Mihály. Záricon-Ház Bt., Budapest, 2005.

gyar-érzésünk önmegértéséhez, máig sem készült el”.¹⁶ Ez nem ingatja meg Ravasz László püspököt abban, hogy a magyarság lényegét a nemzeti érzés intenzitásában lássa: „Magyarnak lenni nemcsak szenvedély, nemcsak tény, nemcsak érték, hanem küldetés is, művészi szenvedély, alkotó vállalkozás, megvalósítandó életcél”.¹⁷ Ez a némileg tautologikus pátoz persze nyitva hagyja: mi is, milyen is valójában a magyar. „A mostoha meg nem értés az oka, hogy (a magyar) maga sem jutott még el létének világos öntudatára”, holott „nincs még egy nép Európában, amely sorsa felett annyit és annyszor töprengett volna” – írta Prohászka Lajos, akkor nagy tekintélyű magyarságszakértő. Úgy véli, ennek oka, hogy a magyarnak nincs igazi nemzeti mítosza, hacsak nem „a lázadó magyaré, akinek örök prototípusa a négyfelé hasított Koppány, akit mint a magyar öncélúság halálos dacú harcosát, ezer ismétlődő változatban ismerünk történetünkéből”.¹⁸ „Mint-ha kutat használna tükör helyett” – mondja erre kritikusan Illyés Gyula, aki szerint – Prohászka stilizációjával szemben – a magyar látása „fölnyes, tiszta, nyugodt, nincs benne semmi homály, semmi miszticizmus vagy metafizikum. De annál több a szín és a valóság.” A magyarban „még a legelemibb szárnyalás, vallási vagy érzelő révület is megtart valami kapcsolatot a földdel...” A magyar „mindig kicsit a humor határán van. A Tündérhonba igyekvő Csongort váltig kíséri a sáros lábú Balga.” A magyar „fölnnyel, sőt humorral tud gondolni a saját bánatára. ... Realizmusa szemlélődő, nem gyakorlati, mint az angol, nem rágódik egy érzésen sokáig, nem mélyíti ki magában, nem temetkezik bele, mint a német”.¹⁹

Annyira nem – mondhatnánk a sokáig a szabadságharc árulójának kikiáltott Görgeivel –, hogy olykor inkább lelki pótszerek

¹⁶ Babits Mihály: *A magyar jellemről*. In: *Mi a magyar?* Szerkesztette Szekfű Gyula. Magyar Szemle Társaság, Budapest, 1939.

¹⁷ Ravasz László: *A magyarság*. In: *Mi a magyar?* Szerkesztette Szekfű Gyula. Magyar Szemle Társaság, Budapest, 1939.

¹⁸ Prohászka Lajos: *A Vándor és a Bujdosó*. Minerva, Budapest, 1936.

¹⁹ Illyés Gyula: *Magyarok*. Babits Kiadó, Szekszárd, 1994, 61–63.

hez folyamodik, csak hogy ne kelljen beismernie „gyengeségét”. A világozi fegyverletételt végrehajtó hadvezér szerint ugyanis „csak addig boldog a magyar, amíg azt hiszi, hogy csak az árulás győzheti le”.²⁰ Ez Németh László szerint összefügg a magyarság „légvárcsináló nemzeti tehetségével”, amelyet Görgeije így osztoroz a színpadon: „Ez az a tulajdonság, amelyet leginkább csodáltam és irigyeltem a magyarban. Hogy a legkétségbeejtőbb helyzetekben is mily sebes reményeket tudott nyergelni maga alá. Bennem – anyám német volt – az idegen vérelegy a nagy nemzeti talentumot, úgy látszik, kioltotta”.²¹ Ady ítélete viszont nem az oktalan reménykedés, hanem szinte váteszi szigorral a „hőkölés népének” nevezi a magyart: „Sohse harcolt még harcot végig, / Csak léhán és gyáván kavarta”. Elsőre igazságtalanul szigorúnak tűnhet ez az ítélet, ha feledjük, hogy a költőt, amikor ezt írta, a négyszáz évnyi nemzeti kudarc keserősége fojtogatta. De Ady „vén huncutoknak és gonosz ostobáknak” nevezte a századforduló azon politikai potentátjait, a nemzetfogalom olyan manipulátorait is (mint például Rákosi Viktort), akik a történelmi tényeket és a társadalmi-etnikai valóságot elferdítve, egyfajta normatív erkölcsi minimumként hirdették a tömegeknek a harmincmillió magyar birodalomban és a magyarság mint közép-európai vezető nemzet szellemi fölénységben való hitet. Akkoriban még kevesen ismerték fel azokat a veszélyeket, amelyeket a felfújtt nacionalizmus és a hazaszeretet összemosása jelent, és Adyt kétségbe ejtette, ahogy a korabeli magyar sajtó zöme az olvasókat a millenniumi magyar délibábal és a magyar nagyság álmával – sikeresen! – manipulálta. Olvassuk csak el Joó Tibor maximáját, mely szerint „a nemzet eszméje fölülről ered, a tiszta szellem birodalmából: kevesek, gyakran egyetlen egyén szellemében ébred öntudatra, s onnan száll alá és terjed el a közösség körében, s emeli azt nemzetté. ... A nemzetet tehát nem a faj és nem az etnikum konstituálja,

²⁰ Pethő Sándor: *Látogatás Görgeinél*. In: *Egy kis nép nagy gondjai*. Magvető, Budapest, 1985, 73–74

²¹ Németh László: *Az áruló*. I. felvonás.

hanem egyes-egyedül öntudata és hivatástudata: szelleme. Ezáltal különbözik a néptől...”²² [..]

Bibó István a nemzeti karakter jellemzőit az ún. közösségi metafizika jelenségének tekintette, amely azt eredményezi, hogy a közösséget ruházzuk fel azokkal a sajátosságokkal, amelyek csak az egyént jellemzik. S így megszemélyesítjük, mitizáljuk a nemzetet, hogy tetszésünk szerint valóságosnak tekinthessünk olyan faktorokat, amelyek ott és akkor nem is léteznek.²³ Más helyütt azonban árnyaltabban fogalmaz: „A közösség nem egyén, de egyénekből tevődik össze, tehát sem egészen azonos, sem egészen más nem lehet, mint az egyének.”²⁴ A mitizálás célja: menekülés a valóság elől. Bibó a náci diktatúra alatti németiség felsőbbrendűség-mítoszára emlékeztet, minek következtében a tömegek olyan hisztérikus lelkiállapotba kerültek, amelyben képtelenek voltak szembenézni azokkal a problémákkal, amelyeket meg kellett volna oldaniuk, helyette megváltót és bűnbakot kerestek.

Ami a küllemet illeti, közismertek bizonyos sztereotípiák. Henkey Gyula szerint például a magyarokra a nagy fej – enyhén hosszú, de inkább széles arc –, továbbá a meredek homlok, a közepesen kiemelkedő, egyenes orrhát és az enyhén domború tarkó („turáni-türkös típus”) a leginkább jellemző. Szinte kár, hogy a tudomány e típus létét nem igazolja. Kell-e szomorkodnunk azon, hogy a modern etnográfia művelőinek többsége szerint a külső jellegek a magyarságnak igazából semmiféle specifikusságát nem mutatják – ahogy egyik közép-európai nép esetében sem? Mi több, egész Európában sincsenek olyan fizikai jellegek, amelyek alapján az egyes nemzetek biológiai származása egyértelműen tisztázható lenne. Ezt tudnunk kell, amikor a „mokány magyar ember” egy típusra hajazó ábrázolatait látjuk-olvassuk, többek közt Illyés

²² Joó Tibor: *A magyar nacionalizmus*. Fejér Dénes kiadása, Szeged, 1997.

²³ Bibó István recenziója Fritz Künkel: *A közösség. A közösség-élettan alapfogalmai című művéhez*. *Szellem és Élet*, 1941, 34–38.

²⁴ Bibó István: *Válogatott tanulmányok II*. Magvető, Budapest, 1989, 612.

Gyulánál is. Szerinte a magyar arcnak „többnyire sajtáságos derűs, megnyerő kifejezése van”. Mint lélekbúvár, a sztereotip külsőből kiindulva a lelki tulajdonságokat is látni véli: „Ha megvizsgáljuk a magyar lelki tulajdonságait, valamennyi alján a szabadság szeretetét leljük... Ezért konok, hallgató, elhúzódó, sőt egyenetlenkedő. Ezért bizalmatlan.” Nagy költőnk számára – romantikus hevületében – „a magyar” szó igazából nem hús-vér embereket jelöl, hanem etikai-esztétikai kategóriát, posztulátumot, amelyhez nemzeteinek még emelkednie kell: „Magyar énelőttem az, aki nem bírja a homályt, sem a börtönben, sem a gondolatban... A magyar az, akinek jellemzésére azt mondhatjuk el, amit a tökéletes emberről gondolunk.”²⁵ Népi íróinkat rendre megbűvölte ez az esztétikától áthatott, romantikus önkép: „a magyarság az én szememben, de a múlt magyarjai szemében is: a nemes gondolkodás és a nemes magatartás” (Veres Péter), „aki embernek hitvány, magyarnak nem alkalmas” (Tamási Áron), továbbá: „embernek magyart, magyarnak emberit!” (Utassy József). „Mennél mélyebben vagyok magyar, annál igazabban vagyok ember”, véli Németh László is. „A magyar” tehát itt mint a tökéletes ember posztulátuma jelenik meg.

Ugyanakkor a magyar – ugyancsak Németh László fogalmazása szerint – „dementiás nép” is, „amely fölött a tudatot újraszöni” az írói pálya célja kell, hogy legyen. E nemzettudat „újraszövése” érdekében alkotott sajátos fogalmai: a „mélymagyar”, „hígmagyar” és „jöttmagyar” időnként heves kritikai reakciókat váltott ki, érthetően, de részben félreérthetőségük, illetve pejoratív csengésük miatt. Holott az író eredeti értelmezése távol állt a rasszizmustól. A „mélymagyarság” Németh értelmezésében a nemzettudat mélyrétegeit, a régi magyarság „tömör tömbjét” jelenti: „a szikla egyre mélyebbre verődik a földbe, de még most is rajta állunk mindannyian, parasztágunk java még mindig a régi Magyarország”.²⁶ Németh szerint ez nem egyszerűen népiséget jelent, hanem: „Az ember történeti, sőt, történet előtti emlékezetének a mélyítése: az a lelkünkbe merülő

²⁵ Illyés Gyula: *Magyarok*, 42.

²⁶ Németh László: *Magyarság és Európa*. Franklin, Budapest, 1935, 70.

iszpaktórá kanál, amely a modern idők hordaléka alatt rá igyekszik találni az új civilizáció kívánatos alapjára: a mindenkiben élő közös emberire”.²⁷ A „mélymagyar” életérzés lényege a sorslátó szemlélet, meghatározó hangulata a sötét, de egyben az európaisággal való legszorosabb kapcsolatot is jelenti. Németh szerint a legmélyebben magyar költő Ady, és paradox módon „hígmagyar” Petőfi, aki épp azáltal lesz legnemzetibb költőnk, hogy „nem hasonlít nemzetére”. Tudniillik éppen azt adta a magyarságnak, „ami nem volt meg benne...”, a forradalmi lángolás eszményét”.²⁸

Ismeretes, hogy a népi írók (köztük Németh László) a magyar parasztot tartották – a két világháború közötti divatos kifejezéssel – a „magyar faj” prototípusának. Eredetileg az idealizált paraszt némely vonását vette fel a nemesség nemzeti önképe is, amely szerint a föld szeretete, a becsület szentsége és mindenekelőtt az üzletelés, a spekuláció megvetése tartoznak „a magyar géniusz” fő tulajdonságai közé, aki mellesleg nem misztikus hajlamú, nem kedveli a filozofálást, viszont nyílt és egyenes, távol áll tőle a forradalmiság, összeesküvés és titkolódzás.²⁹ Felkapott nézet volt ez a századelőn is, ezt a – középkori lovageszményt átörökítő – karakterológiát tekintették sokan etalonnak „a magyar faj” más nemzetiségekkel való összehasonlításához. Szabó Dezső írja 1929-ben: „Történelmi-politikai értelemben fajnak nevezünk egy olyan szolidaritást, melynek tagjai közös elnevezés alá tartoznak, egyazon nyelvet beszélnek, s bennük a közös vér szerinti származás öntudata él”.³⁰ Látnunk kell, hogy e felfogásban a „faj” még merőben szellemi irányultságot jelölt, mindenféle rasszista vagy diszkriminatív felhang nélkül. Németh László különleges – már-már a génelmélethez közelítő – értelmezése: „...

²⁷ Németh László: *Bartók és a 19. századi zene*. In: *Megmentett gondolatok*. Magvető, Budapest, 1975, 70–71.

²⁸ Németh László: *Kiadatlan tanulmányok II*. Magvető, Budapest, 1968, 217–222.

²⁹ Lásd például: Pekár Károly: *A magyar nemzeti szépről. A magyar géniusz esztétikája*. Modern Tudomány Vállalat, Budapest, 1906.

³⁰ Szabó Dezső: *A végzet*. In: *Egyenes úton. Tanulmányok és jegyzetek. II*. Püski, Budapest, 2003, 529.

úgy növeszti össze az egy áramba került embercsoportokat az idő egyetlen fajtába. Szintézis eredménye a faj. Történelmi és társadalmi erők préselik egy musttá az egy présbe hullott emberszólót.³¹ Később ugyanő – kissé misztikusan s így félreérthetően – úgy fogalmaz, hogy a faj „nem embertani fogalom, hanem erkölcsi”.³² Ami úgy értelmezhető, hogy „a fajt” az embereknek egy sors szabta közös magatartása kell, hogy jellemezze.

A Tárki 2009-es vizsgálata azt mutatta, hogy társadalmunk értékfelfogása, többségében zárt gondolkodásmódja napjainkban nem a nyugati országokéhoz áll közelebb. E hajlamot irodalmunkban a népiség bizonyos megnyilvánulásai olykor még erősítették is. Gondoljunk például Illyés Gyula szállóigévé vált maximájára: „Mi itt ne úgy legyünk modernnek, mintha Párizsban élnénk. Nem, nekünk úgy kell itten moderneknek lennünk, mintha a magyarság mélyrétegeiben, a pusztákban, a falvakban élnénk”.³³ [...]

A „nemzeti alkat” végső soron mégiscsak egy virtuális embert állít elénk, olyat, akivel a valóságban aligha találkozhatunk. Bibó István szerint fontos tudnunk, hogy meddig mehetünk el ennek kutatásában és definiálásában, ha nem akarunk valami közösségi misztikába tévedni, hiszen lelke és tudata csak az egyénnek van. A közösség alkata csak az lehetne – fejtegeti Bibó –, ha az egyéni tulajdonságok összetevődnének. Mégis, kétségtelen, hogy az egyénre jellemző reakciók, pótcelekvések, érzelmi motivációk megtörténhetnek egész közösségekkel is, de a hagyomány, a konvenció átöröklött keretébe szorítva. Ilyen értelemben nem tagadható a nemzeti karakter, vagyis „a kulturális dimenzió” létezése, amelyet mélyen befolyásol a nemzet szimbólummá sűrűsödött történelme.

³¹ Németh László: *Faj és irodalom*. Napkelet, 1928, 1. sz., 36.

³² Németh László: *Mozgalom. Káté. Tanú*, 1934, VII. sz., 73.

³³ Illyés Gyula: *Magyarság-emberség*. In: *Hajszálgyökerek*. Szépirodalmi, Budapest, 1971, 491.

A tanulmány a szerző egy átfogóbb, előkészületben lévő esszéjének szerkesztett-rövidített változata.

ESSZÉ

Madarász Imre

Moravia és Sartre

Kortársak és pályatársak voltak, ráadásul személyesen is ismerték egymást, de az utókor számára fontos kapcsolatot nem ezek az életrajzi tények teremtették köztük. Hanem azok a hasonlóságok és egybeesések, amelyek személyiségüket, pályájukat, munkásságukat, életművet rokonítják – fontos különbségeik ellenére is. A jelen írás a múlt századi Európa két (ahogy egykor mondták) „vezető elméjének” közös vonásai közül mutat be néhány meghatározót.

Alberto Moravia (1907–1990) és Jean-Paul Sartre (1905–1980) majdhogynem „évfolyamtársak” voltak, és szinte „végigélték” a huszadik századot (legalábbis a „rövidet”, amelyet az első világháborútól a berlini fal leomlásáig szokás számítani). Bár eltéphetetlen szálakkal kötődtek szülővárosukhoz, Rómához, illetve Párizshoz, két világtörténelem-formáló, szimbolikus európai metropoliszhoz és kultúrközpontozhoz, szenvedélyes világutazók voltak, úti élményeik külön útleírások formájában vagy másképpen épültek be *oeuvre*-jükbe. Ám főleg műveik révén jutottak el mindenhová, szerte a nagyvilágban: rengeteg nyelvre fordították le, temérdek országban adták ki azokat. „Világértelmiségieknek” számítottak, „abszolút értelmiségieknek”, „totális értelmiségieknek” stb.¹ Magyarországon például a pártállami korszakban, a kádári „legvidámabb barakkban”, a „gulyáskommunizmus” évtizedeiben ők testesítették meg legfőképpen a kortárs „nyugati értelmiségit”.

¹ Heller Ágnes: *Bicikliző majom*. Múlt és Jövő Kiadó, Budapest, 1998, 205–208. o.
Bernard-Henri Lévy: *Il secolo di Sartre*. Il Saggiatore, Milano, 2004, 20., 54.

Bőséges, sok műfajú, színvonal tekintetében is változatos, de összességében elvitathatatlanul világirodalmi rangú életművet hagytak hátra. Hogy egymáshoz mérve mekkorát? Nem túl bölcs kérdés. Sartre elnyerte (1964-ben), ám nem fogadta el az irodalmi Nobel-díjat, amelyre Moravia egész életében hiába várt (francia pályatársa visszautasítását az olasz író eléggé keményen bírálta²). Életében Sartre – filozófusként, publicistaként, közéleti emberként, de szépíróként is – bizonyosan nagyobb hatósugárral és hatóerővel befolyásolta ország-világ dolgait, volt, aki a huszadik századot „Sartre századának” nevezte.³ Halála óta annál látványosabb nimbuszának megfoghatkozása, presztízsvesztése, leértékelődése.⁴ No persze csak relatívan, egykori önmagához képest, akit kortársai – ellenfelei is, köztük maga De Gaulle – előszeretettel hasonlítottak Voltaire-hez.⁵ Moravia ellenben mintha inkább „klasszicizálna”; e sorok írója ma már kijelentő mondatként is meg merné kockáztatni azt, amit 2000-ben még csak feltételesen és kérdőjellel írt le: „Az idő, ama nagy rostáló, mégis Moraviának dolgozik?”⁶ Ami természetesen nem zárja ki, hogy akárcsak Sartre-nak, „életművéből több könyvespolcnyi írás eltűnt a halálával”⁷, főként a „prezenzialismo”⁸, a mindenütt je-

² René de Ceccatty: *Alberto Moravia*. Bompiani, Milano, 2010, 685–686. o.

³ Lévy, 17. o.

⁴ Annie Cohen-Solal: *Sartre 1905–1980*. Európa Könyvkiadó, Budapest, 2001, 8. o.

Vö. Lévy, 13. o.

⁵ Cohen-Solal, 812., 835. o.

Lévy, 251. o.

⁶ Madarász Imre: *Korkép vagy kórkép regénytükrökben. Moravia, regényíró remekírás és kultúrpar között*. In: Madarász Imre: *„Kik hallgatjátok szerteszórt dalokban...” Olasz klasszikusok – mai olvasók*. Hungarovox Kiadó, Budapest, 2000, 79–94. o., és in: Madarász Imre: *Az érzékek irodalma. Erotográfia és pornográfia az olasz irodalomban*. Hungarovox Kiadó, Budapest, 2002, 155–170. o.

⁷ Lévy, 13. o.

⁸ Salvatore Guglielmino: *Guida al Novecento*. Principato, Milano, 1978, I, 243. o.

len levés, mindenhez hozzászólás jegyében ontott és jellegükből adódóan mulékony publicisztikái, illetve hogy korabeli aktualitásokról írott könyvei ma mások, többek, értékesebbek lennének, mint koremlékek, egy letűnt korszak irodalmi dokumentumai.⁹

Mindketten fiatalon, pályakezdőkként írták meg (egyik) leghíresebb, legelismertebb, legjelentősebb regényüket: Moraviától *A közönyösök* 1929-ben jelent meg, csaknem tíz évvel megelőzve Sartre-tól az 1938-as *Az undort*, amellyel nemcsak címe rokonította valamelyest, hanem az is, hogy – Moravia szerint – az olasz, és nem a francia regény „volt az első naiv és savanyú gyümölcse annak a modern elbeszélő prózai irányzatnak, amely később az egzisztencializmus nevet kapta”¹⁰ Az egzisztencializmus szelleme úgyszólván mindvégig kísértett a Moravia-regényekben és -elbeszélésekben, noha kevésbé látványosan, mint a freudizmus és a marxizmus. Ennek ellenére Moravia sokkal kevésbé volt filozofikus író, mint Sartre, és Alpokon túli „kollégájától”, a fő egzisztencialistától eltérően ő egyáltalán nem volt filozófus, nem írt olyan bölcseleti értekezéseket, mint *A Lét és a Semmi* vagy *A dialektikus ész kritikája*.

Progresszív világnézetük dacára irodalomesztétikai szempontból meglehetősen „konzervatívok” voltak: Proustnál, Joyce-nál, Musilnál, a modernizmus írófejedelmeinél Sartre-nak fontosabb volt Flaubert (akiről egy befejezetlenségében is irgalmatlanul hosszú monográfiatorozatot is írt, a nem kimondottan tiszteletteljes *A család idiótája* címmel), Moraviának pedig Dosztojevszkij, Manzoni vagy akár (*A római lány* megírásakor) Defoe.¹¹ Az „örök barátok”, a múltbeli írók mel-

⁹ Madarász Imre: „Fényes családásba merülve”. „Útitársak” útvesztői. In: Madarász Imre: *Klasszikus kapcsolatok. Összehasonlító italianisztika*. Hungarovox Kiadó, Budapest, 2015, 213–233. o.

¹⁰ Alberto Moravia – Alain Elkann: *Vita di Moravia*. Bompiani, Milano, 1992, 28., 126. o.

Vö. Ceccatty, 101–103. o.

¹¹ Moravia–Elkann, 35., 158., 162. o.

Ceccatty, 158–162. o.

lett az élők is sokat jelentettek számukra, habár nem annyira az irodalomban, inkább a magánéletben. Moraviának Pasolini volt a leghíresebb íróbarátja, Sartre-nak Camus (amíg össze nem különböztek a politikán). Mindketten hírneves íróókkal éltek együtt: Sartre élettársa, író társa, eszmetársa, harcostársa, csillagpárja Simone de Beauvoir volt, Moravia három felesége (aki- ket egy pamfletíró úgy nevezett: „*le tre disgrazie*”; gonoszkodó szójátékkal a „grazie”, azaz ’gráciák’ és a „disgrazie”, vagyis ’szere- ncsétlenségek’ kifejezésből¹²): Elsa Morante, Dacia Maraini és (a kevésbé rangos) Carmen Llera. Ám kapcsolataik kortárs pályatársaikkal nem merültek ki ennyiben: Sartre azzal vicce- lődött, hogy „lesz majd a lexikonban egy szócikk: Sartre, Jean- Paul, híres XX. századi előszóíró”, de Moravia sem írt kevesebb előszót, bevezető tanulmányt, cikket (Aretinótól Belliig, Sade- től Maupassant-ig, Mishimától Henry Millerig, Brancatitól Dario Bellezzáig).¹³ Moravia úgyszólván saját műfajaként adott kötetnyi életinterjúkat (Enzo Sicilianónak, Nello Ajellónak, Alain Elkann-nak)¹⁴, mintha ezekkel a beszélgetőkönyvekkel, társszerzős interjú-vallomásokkal akarta volna pótolni soha meg nem írt önéletrajzát, míg Sartre-nak „hamis autobiográfi- ája”, *A szavak* (1963) sokak szerint „talán legjobb műve”.¹⁵ Drá- maíróként Sartre összehasonlíthatatlanul nagyobb alkotott.

Politikában alapélményük és alapvetésük volt a „következetes antifasizmus”, habár az „ellenálló Sartre” dicsőségét a náci meg- szállás után ellenségei megkérdőjelezték¹⁶, Moravia pedig a fe-

¹² Costanzo Costantini: *Moravia e le sue tre disgrazie*. New Books, Roma, 2006.

¹³ Cohen–Solal, 487. o.

Ceccatty, 436. o.

¹⁴ Enzo Siciliano: *Moravia*. Longanesi, Milano, 1971.

Alberto Moravia: *Intervista sullo scrittore scomodo a cura di Nello Ajello*. Laterza, Roma–Bari, 2008.

Moravia–Elkann, l. 10. jegyzet

¹⁵ Lévy, 466–469. o.

Cohen–Solal, 19. o.

¹⁶ Lévy, 254–312. o.

Cohen–Solal, 235–325. o.

keteinges „ventennio” (azaz Mussolini húszéves regnálása) alatt antifaszizmusát csak *Az álarcosbál* (1941) allegóriájában fejezhet ki, a „de te fabula narratur” célzásaival.¹⁷ Mindketten politizáltak – mérsékelt sikerrel: Sartre tiszavirág-életű baloldali pártot is alapított (1948-ban, Demokratikus Forradalmi Tömörülés néven), Moravia pedig élete alkonyán, 1984 és 1989 között az Olasz Kommunista Párt támogatásával lett „független baloldali” europarlamenti képviselő.¹⁸ Baloldaliságuk dacára mindkettőjüket mint „burzsoákat” támadták bal(abb)ról: Sartre-ot a második világháború után a Francia Kommunista Párt sztálinistái, Moraviát a „hatvannyolcas” fiatalok, ultrabalos „kontesztálók”.¹⁹ Pedig volt, amikor igencsak elcsúsztak szélsőbalra. Moravia *A kínai kulturális forradalom* című, 1968-ban publikált úti beszámolójában megbocsáthatatlan szemellenzősséggel apologizálta a zsarnok Maót.²⁰ Sartre – megtagadva egykori önmagát, aki *Az egzisztencializmus: humanizmus* címmel 1946-ban a huszadik század egyik legszebb szabadságmanifesztumát írta meg, azt tanítván, hogy „az ember szabad, az ember a szabadság... az ember szabadságra ítéltetett... a szabadság minden érték alapzata... mi a szabadságot a szabadságért akarjuk” – vénemberként Moraviánál messze tovább ment a tömeggyilkos-népiirtó maoizmus és egyáltalán a kommunista erőszak támogatásában, „osztályharcos gyűlöletet” propagált (azt állította, saját utólagos beismerését idézve „hazudta”, hogy a Szovjetunióban sajtószabadság van, és „teljes kritikai szabadság”, inzultálta Szolzsenyicint, dicsőítette a terrorizmust, politikai gyilkosságra uszított stb.), s ez még hívei szerint is megkérdőjelezi öröksége elevenségét, időszerűségét, maradandóságát.²¹

¹⁷ Cohen–Solal, 463–486. o.

¹⁸ Ceccatty, 849–853.

Moravia–Elkann, 278–280. o.

¹⁹ Cohen–Solal, 450–453. o.

Ceccatty, 678–680. o.

Renzo Paris: *Moravia. Una vita controversia*. Mondadori, Milano, 2007, 247–248. o.

²⁰ Madarász: „Fényes csalatásba merülve”, 216–233. o.

Moravia és Sartre életművét és dicsőségét megtépázta és megcsonkította a kegyetlenül múló, változó és romboló idő. De kristályosítja is, és nemes patinával vonja be, klasszikussá érleli. Egyaránt, de nem egyenlő mértékben és nem egyforma módon. S ha ma körülnézünk – találunk-e hozzájuk mérhető szerzőket az olasz és a francia irodalomban? –, ráébredünk, micsoda nagyságok voltak is ők, minden tévedésükkel, hibájukkal, gyengeségükkel, intellektuális vétkükkel egyetemben.

²¹ Jean-Paul Sartre: *Exisztencializmus*. Studio, Budapest, é. n., 46., 75. o.

Lévy, 341–373. o.

Cohen–Solal, 519., 542., 549–565. o.

Madarász Imre: '68 és Sartre. *PoLíSz* 119., 2008. november, 14–15. o.

DEBÜT

TARPAI ZSÓFIA

„A sorsom: menni, menni, menni
S az álmom: az Isten.”

Ady Endre: *Álalom: az Isten*

Sárosak a hegyek

*Őrzi a fákat, a farkast, az eget.
Ágyékába temetkeznek az évek.
Piszkos tollak, teknők, tölgyek
árvulnak, s nézik a madarakat.*

*Vonultak, vágyódtak, vinnyogtak
katonái északnak, nyugatnak,
míg egy viskó maradt, oda
járnak öregedni, özvegyülni,*

*sáros hegyekké rezdülni, se
hó, se halánték, se vadak.
Nyűgös ujjak tapintják a
juhart, fűzt és fenyőt.*

Vivet

*Kiábrándul, majd álommá foszlik,
körbejárja a szoba minden zegzugát.
Hallgat, ordít, templomot rombol le,
majd építi – egy életen át.*

Uram

*Látlak reggelente, felöltöztetsz.
Szeretném, ha betöltenéd
az utcát. Indulj el újra, és a sarokról
vedd észre, hogy hullik a hajam.*

Uram.

*Mindennap fél hatkor kelek.
Várom. Dohosak a falak, és
csak egy fekete rádióm van.
Semmi másom.*

Uram.

*Nem imádkoztam az este. Azon
gondolkodtam, hogy mikor.
Mikor öregedtél meg így?
Mikor ért véget a háború?*

Uram.

*Zörögnek a csontok. Hallgasd.
Valaki sikít, és nincs rajta cipő.
A kő felsérti lábat, és belefúródik
a húzába, eltöri ereit, és más ízt ad vérének.*

Uram.

*Énekelj nekem.
Milyen hangja van az utolsó
kenetnek. Hát az elmének?
Mikor valaki megőrül.*

Uram.

*Szeretem a köveidet. Nekem adod-e őket?
Festek rájuk napot, csillagot,
meg édesapámat.
Aztán langyos vízben*

*uram,
megmosom lábad.*

Damnatio

Jordán – mondják. Úgy is mondják: szent.
Árva, ha sokaknak akar atyja lenni.
Gyámoltalan, mikor meztelen.
Vergődő hal, mikor megkeresztelkedik.
És vérszomj, mikor megfeszítik a kereszten.

*Míg élsz, Krisztus testét járod.
Talpaddal kitapintod sebeit,
elalszol fehér leplében, és
megszereted a szegényeket.*

*Nézel szemébe, mikor a patakban
lemosod vállad, s mikor halat eszel:
Őt eszed. Apró tövisesbe fúrod a hátad.
Aztán sok hajából tüzet emelsz.*

*Égsz, énekelsz, szenvedsz. Holtakkal
találkozol. Kuttyák tépik a tested, míg
magad is holtá változol. Dögszag erjed,
és sziklák málása szántja sziluetted.*

Te nem támadsz föl.

*Ember vagy, van gerinced és szeretőd.
esd le ruhád és szemed párját, tereged
szilánkosra álmaid. Tengert válassz ketté,
és keresd meg a fulladás gátjait.*

*Orkán fúj majd, és dideregsz.
Mondják majd – angyalra vár,
mondják úgy is,
másvilágon árva lett.*

TARPAI ZSÓFIA 2005. február 6-án született Ungváron. Jelenleg a Nyíregyházi Szent Imre Katolikus Gimnázium tanulója. Közel négy éve ír verseket.

- 3 **Böszörményi Zoltán:** Mint sárga színen várakozó szemaforok, megvillantak a narancsok (vers)
- 7 **Kürti László:** A tempó, kisfiam! (Próza)
- 9 **Vörös István:** Macskajaj; Őszi szonett; Zrínyi Ilona Munkácson; Régies tájkép (versek)
- 13 **Novák Valentin:** Futás! (próza)
- 20 **Nagy Izabella:** Isten talpa; vasárnap reggel; karanténséták (versek)
- 23 **Kégl Ildikó:** intuíció; meggyőző érvek (versek)
- 26 **Lajtos Nóra:** Sajat Messiás (próza)
- 29 **Király Farkas:** Joe Dassin – Indián nyár; Joe Dassin – Et si tu n'existais pas (versek)
- 31 **Halmi Tamás:** Mézraj – esztergomi elégia (vers)
- 33 **Kisslaki László:** Disznó szerencse (próza)
- 38 **Kemény Gabriella:** Az ó betűs szó, ami mindent tönkretesz; Hogyan színlelj orgazmust?; Minden alkalommal; Szükségszerű; A lazacpara (versek)
- 45 **Drávucz Zsolt:** Noss Head, Wick 1996 (vers)
- 46 **Joó József:** Át a tengeren (próza)
- 51 **Bene Zoltán:** Mandola története – Titokzatos jelek (1995); Kietlen (2018); Vigasztalan (1995–2018)
- 64 A hónap alkotója: **Varga Melinda** – gyöngysor; Szakíts magadnak a fényből; Cukott szemem alá hívlak; Izgága, vörös; Álomnapló; A város halott; hajnalig; Időhal; hűvös; Otthon; tükröt tart eléd
- 73 **Böszörményi Zoltán:** A kifordított ég arca
- 87 **Lakatos-Fleisz Katalin:** „Végére minden csak játék”
- 91 **Kovács Újszász Péter:** Mi, Dante gyermekei
- 95 „Csak a fontos verseket kell megírni” – **Laik Eszter** beszélgetése **Varga Melindával**
- 118 **Kovács Újszász Péter:** Fényképalbum szavakból (**Balla Zsófia:** A darázs fészke)
- 122 **Juhász Kristóf:** Aranyhajú gyermekek a valóság ölelésében (Toót-Holló Tamás: Szellemi honvédelem aranykori fényben)
- 128 **Lajtos Nóra:** Az irodalom határátkelői (Csordás László: Bezárkózás vagy határátlépés? Tanulmányok, esszék, kritikák)
- 132 **Kadlót Nikolett:** Nincs kapcsolat (Harag Anita: Évszakhoz képest hűvösebb)
- 135 **Schranz Áron:** Egy különös szerelem története (Szilasi László: Kései házasság)
- 139 **Artzt Tímea:** Arctalan hősök (Erdős Virág: Hősöm)
- 143 **Laik Eszter:** Hazák között (esszé)
- 149 **Prusinszky Sándor:** Mi a közép-európaiság? (esszé)
- 165 **Madarász Imre:** Moravia és Sartre (esszé)
- 171 Debüt: **Tarpei Zsófia** – Sárosak a hegyek; Vivet; Uram; Damnatio

- **Böszörményi Zoltán**
Mint sárga színben várakozó szemaforok, megvillantak a narancsok
- **Kürti László**
A tempó, kisfiam!
- **Nagy Izabella**
Isten talpa
- **Kégl Ildikó**
meggyőző érvek
- **Király Farkas**
Joe Dassin – Indián nyár
- **Kisslaki László**
Disznó szerencse
- **Drávucz Zsolt**
Noss Head
- **Vörös István**
Macskakaj
- **Novák Valentin**
Futás!
- **Lajtos Nóra**
Saját Messiás
- **Halmai Tamás**
Mézraj
- **Kemény Gabriella**
Hogyan színlelj orgazmust?
- **Jóó József**
Át a tengeren

A hónap alkotója: **VARGA MELINDA**

gyöngysor; Szakíts magadnak a fényből;

Csukott szemem alá hívlak; Izgága, vörös; Álomnapló;

A város halott; hajnalig; Időhal; hűvös; Otthon; tükröt tart eléd

Böszörményi Zoltán: A kifordított ég arca

Lakatos-Fleisz Katalin: „Végére minden csak játék”

Kovács Újszász Péter: Mi, Dante gyermekei

„Csak a fontos verseket kell megírni” –

Laik Eszter beszélgetése **Varga Melindával**

500 FORINT • 6 LEJ • 1.50 EURÓ

nka

Nemzeti Kulturális Alap